

საქართველოს
საბჭოთაო
საგარეო
საზღვაო
საზღვაო
საზღვაო

652
1963 / 3

საქართველოს
საბჭოთაო
საგარეო
საზღვაო
საზღვაო
საზღვაო

საქართველოს
საბჭოთაო
საგარეო
საზღვაო
საზღვაო
საზღვაო

19363



652
1963/3

საქართველოს
საზოგადოებრივი - პოლიტიკური
მუშრნალი

ლიბერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივი - პოლიტიკური
მუშრნალი

საქართველოს მფარალთა
კავშირის აჭარის
ბანყოფილების ორბანო

შ ი ნ ა კ რ ს ი

ფრ. ხალვაში — ლექსები	3
პ. რუსიძე — არჩევანი და იები (მოთხრობა)	6
შ. შუბლაძე — ლექსები	22
შ. მარმარაშვილი — კედელი (მოთხრობა)	24
ჯ. ჯაყელი — ლექსები	29
ბ. ხალიძე — ოქროდილა (მინიატურა)	32
ბ. კლდიაშვილი — თვალები (ლექსი)	34
ნ. მონღაბაძე — ყვავილები (ესკიზი)	35
რ. ბაშაშვილი — ლექსები (თარგმნა გ. სალუქვაძემ)	38
ლევო პარნოლ ჰოლმა — მოხუცი და ბიჭი (თარგმნა ხ. ფერაძემ)	41
კუზლიკაძე	
ლ. ქიმიტარიშვილი — ლექსები	48
მოგონებანი	
ბ. მებუძე — მოგონებები გალაკტიონზე	50
პრიტიკა და კუზლიკაძე	
ალ. ჩაბლაშვილი — აჭარა ფრიდონ ხალვაშის პოეზიაში	54
შ. ქუჩიძე — ანტონ ფურცელაძე ლიტერატურის ტენდენციურობის შესახებ	61

95-
98

3

963

მაისი
ივნისი

- მ. აბრამიშვილი — თუმანიშვილების
ოჯახი და „არტიტული წრე“ 71

ხელოვნება

- მ. ხინიკაძე — ქართული სცენის
ნიჭიერი ოსტატი 76

აზარის წარსულიდან

- ვლ. სიჭინავაძე — ბათუმის ნავსადგურის
პორტო-ფრანკოდ გამოცხადების
შედეგების საკითხისათვის 81

წიგნის თარო

- მ. გორბილაძე — სასარგებლო
მეცნიერული ნაშრომი 85

- თ. ხიტირი — პოეტის ლიტერატურული
წერილები და ნაწყვეტები 87

საბჭოთა და იუზმორი

- შ. რიშვა — რაც დათესა, ის მოიმა
(სკეტჩი) 89

- მ. კანდელაკი — მოთხრობები 92

რედაქტორი შოთა ქურიძე

სარედაქციო კოლეგია:

ხ. ახვლედიანი, ნ. გვარიშვილი, მ. ვარშანიძე (პ/მგ. შლივანი),
პ. ლორია, აღ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში.

ურიღონ ხალხები

ხ ვ ა ლ

კაცის ღიმილით მომღერალო
ჩემო ჩონგურო,
გმადლობთ, რომ ეს დღე შემაყვარე
საგულდაგულოდ.
მაგრამ თუ არ მწამს ხვალინდელი
დღის სიდიადე,
სულ ერთ ღამესაც ასე მშვიდად
ველარ გავათევ.
ვერ გავიშლები, ვით მაისის ფრთა,
უყვავილოდ
და ერთ სიტყვასაც ველარ გეტყვი
სასიყვარულოდ.
ვერ გავიღიმებ, ვერ გავიგებ
თვითონ სევდასაც
და შენი ნახვა, შენი კოცნა
ასე ვერ დამწვავს.
არ შემერგება მეგობრების
ძმური ალერსი
და ხვალის სარჩო დამელევა
დღეის ვალებში.
დამეპნეოდა რა იმედიც
დამაქვს ხალისად,
რომ არ დაიძრას ოცნებაში
ტალღა ხვალისა.

ველარ ვიქნები ის, რაცა ვარ,
წავა სინათლე,
მე რომ არ მწამდეს ხვალინდელი
დღის სიდიადე.

ზ ა ზ ი

ვით „კრიმანჭული“,
„ურმული“,
„ნანა“;

ვაზის ლერწები წავლიან მზისკენ.
როცა დუშმანმა დამარტყა დანა,
ამ ლერწით ღია ძარღვი შევისკვენ.
გადავირჩინე სხეულში სისხლი
და სისხლმა მოხოვა ჩხავერის წვენი,
მაგრამ რამდენხანს, როგორც წყურვილი,
იწვა ნაჩეხი ვენახი ჩვენი.
მერე წამოდგა მიწიდან ვაზი
და მისი ცეცხლით ძარღვები თბება.
მამულო, ტკბილი ნაჟური მასვი,
პაპის ფიალა მომეცი, დედავ.
იმ ძველ ყორეში ფიალა იდო,
გამოგვალული უწვიმო წლებით,
შენ, ჩემი ზვარის მტევანო დიდო,
მესროლე შენი წითელი წვეთი.

* * *

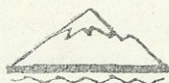
ვერ გაპატიებ, თუ გადექე განზე,
თუ დაარღვიე ერთობა მკიდრო...
შენი სახელი, ვითარცა განძი,
ჩემი ცხოვრების თაროზე იდოს.
მე ჩამოვიღებ ზოგჯერ წიგნივით
და კითხვა-კითხვით წარსულში
წავალ,
მე მივაკითხავ იმ ნაცნობ სოჭებს
და ჩამქრალ ქარებს გავატან
სალამს.
წამომეწევა წამოსულს წვიმა

და, როცა ხევზე გადმოვალ დელეს,
სველმა საღამომ თუ შემაცივა,
შენი ხსენებით გავითბობ ხელებს.
დავაპობ შეშას, ეზოში თუ მაქვს,
ანთებულ კვარით გავკვალავ
უკუნს,
სულს შევუბერავ მოწყენილ
ბუხარს
და გულმოსული დაიწყებს
გუგუნს.
ვერ გაპატიებ...

სიტყვას ეძინა, მაგრამ სულისტჳმა ზიზღს არ მალავდა, ზიზღს არ
 ისმოდა, როგორც ქარის გუგუნი. მალავდა.
 იყო აპრილი, იყო ტოტები, ო, მაპატიეთ, თქვენ, წინაპრებო,
 ტოტზე კი მუნჯად იჯდა გუგული. რომ დღეს უთქვენოდ, მაგრამ
 ბევრი დახოცა, ბევრი დახოცა, ძლიერი,
 მაგრამ ვერ მოჰკლა სიტყვა თქვენი სისხლ-ცრემლით
 ჯალათმა ქართული სიტყვით ვარ გადარჩენილი
 და ამიტომაც ჯავრით ტიროდა, ბედნიერი.

მ მ რ ც ხ ა ლ ი

შავი ხეები და შავი მთები
 გადაიფრინა შავმა მერცხალმა,
 ჭოროხთან ლაყვარდს შეახო
 ფრთები,
 მობრუნდა, მხარეს ვერ გაეცალა.
 ისევ მოფრინდა, ვაზის
 ფოთლიდან
 დალია წვიმის წვეთი ცინცხალი,
 ფრთა გაიბანა წყაროს ორთქლითა,
 ოდის ერდოზე შეჯდა მერცხალი.
 აქ, ამ ხეების ხმა შეუყვარდა,
 ამ სიმღერების მწველი ვედრება.
 და იგრძნო ჩუმად, რომ სხვისი
 ვარდი
 ამ ჩვენს იასაც ვერ შეედრება.
 შემოდგომაა, უკვე აგრილდა,
 სამხრეთი ელის, უნდა
 გაგვშორდეს.
 მაგრამ მერცხალი მღერის: აქ
 მინდა,
 მხოლოდ აქაა ჩემი სამშობლო.





ქაიხოს რუსიძე

არჩევანი და იმედი

მზე დანისლულ მთებზე ამოცურდა და ნაზამთრალ მიწას სასიამოვნო სითბოს ჩქერები გადმოადვარა. ფანჯრის მინები ცეცხლწაკიდებულივით ალაპლაპდნენ. მათი ანარეკლი საწერ მაგიდას დაეცა და გადაშლილ ხელნაწერ ფურცლებზე ლაყვარდისფრად ალიცილიცდა. მაცოცხლებელი შუქის ერთი ჭავლი მერაბსაც მისწვდა, შიგ თვალებში აუთამაშდა, ფიქრები-საგან გამოარკვია და უნებურად წამოაყენა.

თითქოს მზის პირველმა სხივებმა გამოადვიდესო, ტელეფონი გაბმით აწკრიალდა. მერაბი ყურმილს დასწვდა, აიღო და ხმადაბლა გაეპასუხა:

— გისმენთ!

— ვინ ბრძანდებით? — უცნობმა ბოხმა ხმამ იჭითხა ყურმილში.

— თქვენ ვინ გნებავთ?

— მერაბი მინდა, ინსპექტორი.

— მე გახლავართ. ვინ მკითხულობს?

— ხა-ხა-ხა-ხა! — ხარხარმა ყურმილი აახრიალა. — მართლა ვერ მიცანი, ხომ?! რევაზი ვარ, აბუსერიძე!

— უჰ, შენ რა გითხრა! — მერაბს მოდაბლოდ დაყენებული, ნახშირით შავი უღვაშები ღიმილმა შეურხია. — როგორ გამოგიცვლია ხმა! ეშმაიცი ვერ გიცნობდა!.. რაზე გაგახსენდი ამ დილით?

— ის მინდოდა გამეგო, მიმაგრების ადგილიდან თუ ჩამოვიდა-მეთქი. მე, ა, ამ წუთში ჩამოვედი!

— მე წუხელ, შეღამებულში დავბრუნდი.

— მაშინ მოხსენებითი ბარათი მზად გექნება!

— არა, დაღლილი ვიყავი და... გულიც ვერ დავუდი!

— ჰოდა, რახან მასეა, შენებურათ ერთი კიდევ დამეხმარე და ჩემიც

ჩამოაწიწიკე! შენთვის მაგი ხუთი წუთის საქმეა, მე კი მთელ დღეს უნდა გადავყვე!.. გეყურება?.. ცნობებს ახლავე მოგიტან!

მერაბს არ ესიაშოვნა, სახე დაედრიჯა, მაგრამ უარი მაინც არ უთქვამს. ყურმილი ნელა დაუშვა. მომცრო კაბინეტში გაიარ-გამოიარა. მერე ფანჯარა გააღო და რაფაზე შედგმული მინიატურული რეპროდუქტორი ჩართო.

- ლაპარაკობს თბილისი! — ომახიანად გაისმა მამაკაცის ხმა.
- მოისმინეთ უკანასკნელი ცნობები! — ნაზად დასძინა ქალმა.
- საბჭოთა მთავრობა მოითხოვს საყოველთაო განიარაღებას...
- რევანშისტთა ახალი გამობდომები დასავლეთ ბერლინში...
- კონგოში სისხლისღვრა გრძელდება...
- ხელები შორს კუბისაგან...

და უცებ:

— მერაბს კაი გამარჯობა!

ეს უკვე რეპროდუქტორიდან კი არა, დაბლიდან, პატარა სკვერიდან მოისმა.

მერაბმა გადაიხედა.

ღია ფანჯარასთან ჩია ტანის ფოსტალიონი შეუმჩნევლად მომდგარიყო და გაბერილ ტყავის ჩანთაში ხელს აფათურებდა.

— ოო, გამარჯობა, გამარჯობა, ჩემო ალი! — კეთილად გაუღიმა მერაბმა. — აბა შენ იცი, ამ ცინცხალ დილას რით გამახარებ!

— დეპეშა!.. ა, იგიც! მარა ჯერ აგერ, ამ დავთარში მოაჭიკიკე ხელი! — ფოსტალიონმა დაღეული ფანქარი მიაწოდა, სქელ რვეულში ხელი მოაწერინა, რაფაზე მოყვითალო ფურცელი დაუტოვა და დაცვარულ პარკში გადააპირდაპირა.

მერაბმა სწრაფად აიღო ფურცელი.

მასზე ეწერა:

„თბილისიდან 29. 03. 61 მერაბ ზენაიშვილს

ოცდათერთმეტში მოვემგზავრები. პირველში მელოდეთ.

მადონა ვაჭარაშვილი“.

მერაბის დიდრონ, უმთვარო ღამესავით შავ თვალეში მოულოდნელი სიხარულის ნაპერწკლებმა იელვა: თეთრფეროვანი სახე შეუფაქლდა. გულმა ისეთი ბაგა-ბუგი დაუწყო, თითქოს მკერდიდან ახლა თუ ახლა ამოხტებო. მძიმედ სუნთქავდა და მოყვითალო ფურცელს მოჯადოებულებით დაჰყურებდა. თვალმოუშორებლად დაჰყურებდა და შესანახავად ვერ იმეტებდა. ეს მოყვითალო ფურცელი ხომ უბრალო ფარატინა ქაღალდი არ გახლდათ, მადონას დეპეშა იყო, მადონას დეპეშა!.. მაშ, მადონა ჩამოდის!.. როგორც იქნა, გადაწყვიტა და ჩამოდის!.. სად არის ის კაფანდარა ფოსტალიონი, ასეთი სამახარობლოსათვის უნდა გადაეხვიო და ტუჩებში

აკოცო, მერაბს კი მადლობის თქმაც გადაავიწყდა!.. ბარემ იმის წასვლამდე დაეხედა ფურცელზე!..

პირ-მზეო, პირი მას გიგავს,
დილით ვარდს ნამი ეყაროს,
მთვარეს გაესილსა — პირიდან
ღრუბელი გადაეყაროს!
ნეტავი, შენთან მამყოფა,
გულს სევდა გადამეყაროს!..

— შენ ხომ არ დაყრუვდი, კაცო, ა?! ამ რადიოს ვერ დაუწიე, თუ მთელი რაიონული ცენტრისათვის მართავ კონცერტს?!

მერაბი შეცბა. დეპეშიანი ხელი დაუფიქრებლად იკრა ჯიბეში, თითქოს ეშინოდა, არ წამართვანო. მობრუნდა და დაბნეულად მიმოიხედა. მას არც ის გაუგია, დიქტორებმა უკანასკნელი ცნობები როდის ჩამოათავეს; არც ის ეგონა, სიყვარულის სიმღერას რადიო აგუგუნებს და არა ჩემი გულიო; არც კარის ჭრიალი და რევაზის შემოსვლა შეუტყვია.

...ნეტავი, შენთან მამყოფა,
გულს სევდა გადამეყაროს!..

— ბიჭოს! რავა გამოშტერებულივით მიეყრება! — იოცა რევაზმა, საქაღალდე მაგიდაზე დააგდო, რეპროდუქტორს ეცა და ხმა გააკმედინა. — წამოწითლებულიც მეჩვენები. სიცხე ხომ არ გაქვს?

— არა, ჩინებულად ვარ, — მერაბი მაგიდასთან მივიდა, ხელნაწერი ფურცლები აკრიბა და ზემოთა უჯრაში ჩაალაგა. მერე უკან გადავარცხნილ ხუჭუჭ თმებზე ხელი გადაისვა და ფართოდ გაიღიმა. — იცი რა, ჩემო რევაზ? მადონას დეპეშა მივიღე!

— ნუჟ... — მრავალაზროვნად გააგრძელა რევაზმა.

— არ გჯერა? აი, ნახე! — მერაბმა მოყვითალო ფურცელი გაუწოდა. — ჩამოდის! პირველ აპრილს აქ იქნება!

რევაზმა ფურცელს ერთი დახედა და დაუბრუნა. ორიოდღე წუთს კრინტი არ დაუძრავს. მერე უცებ გადაიხარხარა.

— რა გაციენებს, ბიჭო?!

— პირველ აპრილზე გამეცინა. ხომ არ იტყუილება?

მერაბს გული შეეკუმშა. ხომ შეიძლება მართლა ხუმრობა იყოს?! ამან კი სიხარული ვერ დაფარა და რევაზს გულუბრყვილო ბავშვივით ახარა!.. რა არის ეს, გულახდილობა თუ სულმოკლეობა?!

— რავა ხელათ წახდი, შე კაცო! — რევაზმა სიცილით დაჰკრა მხარზე ხელი, თან ზღვისფერი თვალები ეშმაკურაო მოჭუტა. — ნუ გეშინია, ჩამოვა! უსათუოდ ჩამოვა!.. თუ გინდა, დაენაიღევედით!

— კი, მარა შენ საიდან იცი ასე დაბეჯითებით?

რევაზი წამით შეეყოყმანდა. მერე ხუმრობით მოუჭრა:

— სიზმარი ვნახე!

— ეე, შენაც ერთი!

მერაბმა მაგიდასთან სკამი მიიჩოჩა, მოყვითალო ფურცელი ზემოთა უჯრაში ხელნაწერებთან ჩადო, უჯრას ხელი ჰკრა, დაჯდა და რევაზის საქალაქს უგუნებოდ გადახედა.

— გატყობ, ძალიან გეზარება...

— არც მიხარია! ჩემი მოხსენებითი ბარათის დაწერას ვერ ვუღებ გულს და სხვისი რაღა ჯანდაბად მინდა! ანდა შენ რა, შენი პირადი მწერალი ხომ არ გგონივრ, მუდამ მე უნდა გიწერო მოხსენებითი ბარათები?!

— კაი ახლა, ამდენი თუ მამადლე, რაღა გამოვ! — ცალყბად გაიცი-ნა რევაზმა. — შენი ამბავი რომ ვიცო, ოც წუთში ორივე გაწინწილებული გექნება!.. ა, ავერ არის ციფრები და ფაქტები! — საქალაქე გახსნა და ფანქრით დანახაპნილი ორი ფურცელი ამოიღო. — შენსავით რომ მეხერხებოდეს წერა, საკანდიდატო დისერტაციას კი არა, სქელტანიან რომანს დავიწყებდი!.. ა, დახედე, პირდაპირ ჯილდოზე ვარ წარსადგენი!

მერაბმა ფურცლები გამოართვა, თვალი გადაავლო და წარბები შეიკრა.

— როგორ?! შენმა უბანმა გადაჭარბებით შეასრულა დამზადების გეგმები?!

— აბა არა?! შენ რა ქენი?

— რა უნდა მექნა?! რაც შეეძლოთ, დამზადეს... შენ სად იშოვე ამდენი რამ...

— რავა თავგატეხილივით ყვირი, შე კაცო! — სიცილით შეაწყვეტინა რევაზმა. — ალბათ, ვიშოვე!.. შენ რა პირით მიდიხარ ხაზეინებთან?

— პატიოსანი კაცის პირით!

— პატიოსანი კაცის პირი კაია, მარა შენს უბანზე გეგმის შეუსრულებლობა საერთო გეგმის შესრულებას რომ ჩაშლის, ამაზე რას იტყვი?

— გეგმასაც გააჩნია და მის შესრულებასაც! ნამდვილად უნდა სრულდებოდეს!.. გასაგებია?

— რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა, ჩემო მერაბ, მარა ასეთ კამათში დროს ტყვილა ვკარგავთ!.. ე, გაიხედე ფანჯარაში, ილია ბალაძე კაბინეტისაკენ მოდის!.. ახლა, ხომ იცი, მაგია. ხაზეინი, ჩვენი ტრესტის უფროსს ცვლის!.. მაგი ცდილობს თავისი უფროსობის დროს დასცბოს გეგმების შესრულებას და...

— და თავი გამოიჩინოს.

— ცხადია! ჰოდა, უსათუოდ ამ დილას მოგვთხოვს მოხსენებით ბარათებს. ამიტომ დავგვიანება არ ღირს... მიდი, დაიწყე!.. მე ერთს საპარიკმახეროში შევირბენ, თორემ ნადირს ვგავარ! — რევაზმა ხორბლისფერ წვერზე ხელი ჩამოისვა და კარი გაიხურა.

მერაბს სხვა რა გზა ჰქონდა, კალამი უნდა მოემარჯვებინა, თუმცა ღირსით ეჯავრებოდა მოხსენებითი ბარათების თხზვა. უჯრიდან ერთ ზომაზე დაჭრილი ათიოდე ფურცელი უხაზო ქაღალდი ამოიღო და პირველად რევაზის საქმეს მორჩა. ოთხი სავესე გვერდი გამოუვიდა. ფურცლები უთავო ქინძისთავით დაამაგრა და რევაზის საქაღალდეში უნდა ჩაედო, მაგრამ საქაღალდე რომ გახსნა, შიგ სწორედ ისეთ მოყვითალო ფურცელს მოჰკრა თვალი, როგორიც ამ დღით ფოსტალიონმა მას მოუბრუნინა. ეგეც დეპეშა იყო. მერაბი ცნობისმოყვარეობამ სძლია, ფურცელი ამოიღო და ამოიკითხა:

„თბილისიდან 29. 03. 61 რევაზ აბუსერიძეს
ოცდათერთმეტში მოვემგზავრები. პირველში მელოდეთ.
მადონა“.

ამოიკითხა და სახტად დარჩა. თუ რევაზმაც მიიღო დეპეშა, მერაბს რატომ არ გაუშხილა?! მადონასაც რამ მოაპრიანებინა მეორე დეპეშის გამოგზავნა?! წერილებს მერაბი სწერდა, თორემ რევაზი ხომ არა?! მარტო მერაბისათვის რომ შეეტყობინებინა, არ კმაროდა?! ანდა მერაბის დეპეშას რომ სახელსა და გვარს აწერს, რევაზისას კი მხოლოდ სახელს, განა რევაზი უფრო ახლობელია მისთვის?! ან ერთი დეპეშა გამოგზავნა, ან ერთ-ნაირად დაეწერა!.. მას რომ ჰკითხო, ასე რატომ მოიქეციო, ნირშეუტეხლად გეტყვის: ოჰ, რა ეჭვიანი ხარ, მერაბ, სულ უბრალოდ, დაუყვირებლობით მომივიდაო. თან თავისებური თავბრუდამხვევი ღიმილით აგხედდაგედავს და დაუზოგავად გაგყენწლავს — ეგეთი წვრილმანი ვაჟკაცმა, ჭეშმარიტმა ჯენტლმენმა აინუნშიც არ უნდა ჩააგდოსო. ერთი შეხედვით, მართლა წვრილმანია, მაგრამს მერაბს ნემსივით რატომ უჩხვლიტა გულში?! ნამდვილად ეჭვიანია და იმიტომ!.. არა, დღევანდელი დეპეშა უთუოდ მერაბის უკანასკნელი წერილის პასუხია. მერაბმა ხომ დედაქალაქში სამი ვრცელი წერილი აფრინა! პირველით ქალიშვილს ატყობინებდა, რევაზი ტრესტის განყოფილების გამგის სკამზე დასვეს, მე კი ინსპექტორობა მომანდესო. მეორე წერილით ამცნობდა, ჩვენი რაიონული ცენტრის საშუალო სკოლაში სწორედ შენისთანა სპეციალისტი — გერმანული ენის მასწავლებელი აკლიათო. მესამე წერილში დაბეჯითებით სთხოვდა, გაბედე და ამოდი მთებშიო... პასუხი არც პირველ წერილზე ჩანდა, არც მეორეზე, არც მესამეზე. ასე მიიწურა ნახევარი წელიწადი და უცებ... დეპეშა! მადონას დეპეშა!.. პირველში მანდ ვიქნებო!.. რომ ხუმრობდეს, რალა დეპეშით იხუმრებდა!.. არა, ნამდვილად მოდის! მერაბმა სძლია და მოდის! ალბათ, იფიქრა, იფიქრა, ასჯერ გაზომა და, ჰა, როგორც იქნა, მოსჭრა — რუსთაველის პროსპექტზე სეირნობას შეელია მთებისაკენ მონავარდობს, გულის სწორისაკენ მოფრინავს, თუმცა... ვიცის, ეგებ მართლა საპირველპრილოდ იხუმრა?! როგორ გინდა დაიჯერო,

დედამისი მადონას თვალიდან მოსაშორებლად გაიმეტებს ან თვალიდან
დონა თბილისს თუნდაც ერთი დღით მიატოვებს?! ანდა, რაიმე სასწაულით
კიდევაც რომ ჩამოვიდეს, ამ მთებში ჯაჭვით თუ არ დააბი, ისე გაგიჩერდ-
ბა?! აქ ხომ არც ოპერის თეატრია, არც მექსიკური თუ ბრაზილიური ჯაზ-
ორკესტრი, არც ახალ-ახალი მოდედი...

უცებ ოთახში რევაზი ქარივით შემოიჭრა. ახალგაზრდულ ლოყებზე
აქა-იქ პუდრი თოვლის ფიფქივით აჩნდა. ქერა ქოჩორი სუნამოთი გაეუ-
ღინთა. თვალები უცნაურად უბრწყინავდა. მის დანახვაზე მერაბს მოყვი-
თალო ფურცელი ხელიდან გაუვარდა და გადახსნილ საქაღალდეში პეპე-
ლასავით ჩაფარფატდა.

— რა ქენი, დაწერე?.. თუ არ დაგიწერია, გამომჟერი ყელი და აგია! —
რევაზმა საწერ მაგიდასთან მიიბრინა, უთავო ქინძისთავზე ასხმულ,
წვრილ-წვრილი ასოებით დაფარულ ოთხ ფურცელს დახედა და სიხარუ-
ლით წამოიძახა: — ო, აგაშენა ღმერთმა, კი ხარ ვაჟკაცი! — ფურცლებსა
და საქაღალდეს ხელი წამოუხსვა და ნადავლივით გაიტაცა.

* * *

ტრესტის უფროსის მოადგილის კაბინეტში თუნუქის ღუმელის
გიზგიზებდა და აბანოსავით თბილობდა. ტანდაბალი, ნეკერჩხალივით წი-
თური ილია ბალახე ტელეფონის მილში ვილაცას უწყობდა. რევაზი
რომ შევიდა, მან ერთი გამოიხედა, მაგრამ სალამზე სალამის მისაგებებ-
ლად ვერ მოიცალა. რევაზი შალითაგახუნებული დივანის კიდეზე ჩამოჯდა.

— როგორაა საქმე, ამხანაგო რევაზ? — ჰკითხა ილიამ, როცა ტელე-
ფონით ლაპარაკს მორჩა.

— კარგათ, მიხაილოვიჩ, — რევაზმა ქინძისთავაყრილი ოთხი ფურცე-
ლი მაგიდაზე დაუდო და თვითკმაყოფილად ჩაიღიმე.

— ესე იგი, ყველამ შეასრულა?

— რა თქმა უნდა!

— ყველა სახეში?

— ყველა სახეში!

ილიამ მეოთხე ფურცელს დახედა. შეჯამებული ციფრები გადაიწერა.
დაღლილი კაცივით ნელა წამოდგა. პაპიროსს მოუკიდა, გრძელი ნაფახი
დაკრა, კვლავ ყურმილს დასწვდა და ხან ერთი, ხან მეორე სოფელი გამო-
იძახა. ათიოდე წუთის შემდეგ ტელეფონს მოეშვა და მწყრალად ჩაილაპა-
რაკა:

— ის მერაბი, ჩვენი ინსპექტორი არ დაგინახავს? ამდენ ხანს რა იქნა
ნეტა? ასე როგორ შეიძლება! — და ისევ ყურმილისაკენ წაიღო ხელი,
მაგრამ სწორედ ამ დროს კარებში გამოჩნდა ის, ვისთვისაც უნდა დაერე-
კა. — რა ამბავია, ამხანაგო ზენაიშვილი, დაგვიანება... დაგვიანება... ასე
როგორ შეიძლება!

— ბოდიში, მართლა დამაგვიანდა... გამარჯობათ! — მერაბმა შეიძინა მოიხადა, ერთი ფურცელი გაუწოდა და შორიასხლოს შეჩერდა. — მოგნო მოხსენებითი ბარათი ვერ მოგართვით, მაგრამ...

— ჯერ ამზე უნდა მოვილაპარაკოთ, ამხანაგო ზენაიშვილი, დისციპლინა... — ფურცელზე დახედვამდე შეაწყვეტინა ილიამ. — დისციპლინა, ამხანაგო, საჭიროა!.. აბა როგორ, კაცო, ყველამ რომ ასე დააგვიანოს, როგორ შეიძლება!.. აი, ამხანაგმა აბუსერიძემ რახანია მოიტანა, შენ კი... მერე, ინსპექტორი ხარ, პასუხისმგებელი მუშაკი...

— მართალი ბრძანდებით, ამხანაგო ილია, მაგრამ მაპატიეთ, რომ დამაგვიანდა. სახარბიელო არაფერი მქონდა მოსახსენებელი, და ამანაც დამაგვიანა!

„კიდევ კაი, რევაზის მოხსენებითი ბარათი მე დავწერეო, რომ არ წამოროშა!.. ისე, ნამდვილად რა დააგვიანებდა, იოლი მისახვედრია: უთუოდ მადონას დეპეშამ აუბნია თავგზა!“ — გაიფიქრა რევაზმა და უნებლიეთ გაელმია.

— ერთი სიტყვით, გახსოვდეს, ამხანაგო ზენაიშვილი, დისციპლინა! ასე როგორ შეიძლება!.. მერე კიდევ, რას ქვია სახარბიელო მოსახსენებელი! იქნება ახლაც ვერ გაართვი თავი! — ილია წამოდგა და ფურცელს პირქუშად დააჩერდა.

მერაბი დაფასთან გაყვანილ მოსწავლესავით იდგა. თავისფერი რატიანის პალტო ყველა ღილით შეებნია, წელზე ქამარიც შემოესკვნა და ამ თბილ ოთახში ისე დასცხა, როგორც აგვისტოს თაყარა მზის ქვეშ. წამდაუწყუმ კარებისაკენ იხედებოდა და, როგორც იტყვიან, გაქცევამდე ერთი სული ჰქონდა.

— ეს როგორ, ამხანაგო! — ილიამ ფურცელი მაგიდაზე დააგდო. — გეგმა სანახევროდაც არ შეგისრულებია?!

— ვერ შეასრულეს, ამხანაგო ილია, მით უმეტეს, როცა...

— რას ქვია „როცა“! ასე როგორ შეიძლება!

— გეგმა რეალური არ არის!

— სხვა უბნებს უფრო გაზრდილი გეგმა აქვთ, მაგრამ ასრულებენ! აბა როგორ, კაცო! ყველაფერი მონდომებაზე და უნარზეა დამოკიდებული!

— მონდომება არ დამიკლია, არც მთლად ისე უუნარო გახლავართ, მაგრამ ყველაფერი როდია დამოკიდებული მიმავრებულ ამხანაგზე!

— სხვები? სხვები ხომ ასრულებენ, ამხანაგო ზენაიშვილი?

— იმასაც გააჩნია, როგორ ასრულებენ!

— რა გინდა მაგიტ თქვა?

— ის მინდა ვთქვა, რომ ჩემმა უბანმა იმის მაქსიმუმი დაამზადა, რის შესაძლებლობაც ჰქონდა. თავს ზევით ხომ ძალა არ არის?! ამასთან, რაც დაამზადეს, ნამდვილად დაამზადეს!

— როგორ, ამხანაგო, აბა სხვები ფიქტიურად ამზადებენ? ლისწამება! ასე როგორ შეიძლება!.. პასუხისმგებელი მუშაკი ასე უპასუხისმგებლოდ არ უნდა ლაპარაკობდეს!.. როგორ, კაცო!..

— რასაც ვლაპარაკობ, იმის პასუხისმგებელიც ვარ, ამხანაგო ილია, — გულმუშვიდად მიუგო მერაბმა. — აი, ამ დღეებში აუცილებლად ვაპირებ გამგზავრებას თბილისში და ხელმძღვანელ ამხანაგებს ჩემს მოსაზრებებს გავაცნობ!.. ვინ იცის, ეგებ ჯობს, გეგმებს გადავხედოთ?!.. არა მარტო დამზადების, არამედ, საერთოდ, მთიან სოფლებში ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების მოსავლიანობის ამადლების, მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოების გადიდების, კოლმეურნეობათა ეკონომიური გაძლიერების საკითხები ჩემს სულთან და გულთან ძლიერ ახლოსაა, მეტიც, ამ საკითხების შესწავლას ჩემი მომავლისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, მე ხომ ამ თემაზე დისერტაციას ვამზადებ და ამ ჩვენს კუთხეშიც იმიტომ დავებრუნდი!.. მაშასადამე, არ შემიძლია უპასუხისმგებლობა ან უსუღგულობა გამოვიჩინო!

— ეს როგორ, ამხანაგო ზენაიშვილი, გამოდმა მედავები?! — ილიამ ნაძალადევად გაიღიმა. — კარგი, კარგი, დატოვე მოხსენებითი ბარათი!

„დატოვე მოხსენებითი ბარათი!“ — ეს იგივე იყო, რაც თავისუფალი ხარ, წადი, აქედან გამეცალეო, თორემ „ბარათი“ ანუ ის ერთი ფურცელი ქაღალდი ისედაც დატოვებული გახლდათ... მერაბმა ორივეს დაუკრა თავი და კარებისაკენ გასწია: „ბარათიც“ დატოვა და კაბინეტიც.

— კიდევ კაი, რომ მშვიდობიანად გაისტუმრე, მიხაილოვიჩ! — რევაზი ხელების ფშვენტით წამოდგა. — რახან იმ ადგილზე გვინდა დაწინაურება...

— კაბინეტიდან კი არა, — ხელის აქნევით შეაწყვეტინა ილიამ, — ამ რაიონიდანაც რომ მალე გავისტუმრებდე, მგონია უკეთესი დარჩეს!.. შენთვისაც უკეთესი!.. ვერ ატყობ, რომ მოინტრიგანო კაცის სუნი უდის?! ჩემზე ხნითაც უმცროსია და ჭკუის სწავლებას მიბედავს!.. ასე როგორ შეიძლება!

რევაზმა დუმილი ამჯობინა, ხმა არ ამოუღია.

* * *

ბინდებოდა, როცა მერაბი კაბინეტში ისევ მიიხშეს.

ილია საწერ მაგიდასთან იჯდა. მოწყენილივით გამოიყურებოდა. მერაბს სკამი თვალით ანიშნა და სუფთა ფურცელზე წითელი ფანქრით უაზრო ხაზვა განაგრძო, თან დროდადრო დივანზე არხეინად მიწოლილ რევაზისაკენ გაიხედავდა ხოლმე, თითქოს ნატურიდან ხატავსო. ორ-სამ წუთს სიტყვა არ დაუძრავთ. მერე რევაზმა კმაყოფილი კაცის ღიმილით დაიწყო:

— დღეს ცენტრში ვიყავით, ხელმძღვანელებთან... გამოგვიძახეს... ზოგიერთი ორგანიზაციული საკითხი გადაწყდა... ილია მიხაილოვიჩი ჩვენი ტრესტის უფროსის მოვალეობას შეასრულებს... ის კაცი, თვითონ

უფროსი, მართალია. ავარიის დროს გადარჩენილა, მარა... ერთი სიტყვით... ძალიან მძიმედ არის დაშვებული, ექიმებს გადარჩენის იმედი არ ჰქონდა... ჯერჯერობით ასეა... ტრესტის მმართველის მოადგილის თანამდებობაზე ილია მიხაილოვიჩმა წააყენა ჩემი კანდიდატურა, მე კი... ჩემს ადგილზე შენ დაგასახელე, ამხანაგო მერაბ, და...

რევაზი ათიოდე წუთს ლაპარაკობდა. სვენებ-სვენებით, აუჩქარებლად, გოროზი ტონით ლაპარაკობდა. დამრიგებლურად ლაპარაკობდა და ფანჯრიდან სადღაც შორს, ღრუბლებით შესუდრული მთების მიღმა იხედებოდა.

მერაბი მას გაოცებით მისჩერებოდა, თუმცა ყურს არ უგდებდა. ასე მალე რამ გამოცვალაო, უკვირდა. პირველი მოადგილის სავარძელში ჯერ არ ჩამჯდარა და უკვე მბრძანებლობდა. მერაბს წინასწარ ამადლიდა, ჩემი თაოსნობით დაწინაურებენო. მერედა, ვის უნდოდა, ვის აწყობდა ეს დაწინაურება? თვითონ რევაზს! ადგებოდა და სხვადასხვა დადგენილებათა პროექტების, მოხსენებითი ბარათების, ათასგვარი მიმართვების პირად მთხოველად გადააქცევდა; თვითონ თითზე თითსაც არ დააკარებდა, მხოლოდ განკარგულებებს გაცემდა, თავს კი გამოიჩენდა. ერთი უყურეთ, რა შორს გახედული კაცია, ეჩოსავით სულ თავისკენ უნდა მიითალოს!..

— აბა როგორ, კაცო, მეტი სერიოზულობაც მართებს!.. ამხელა თანამდებობაზე დაწინაურება... მეტი სერიოზულობაც და პასუხისმგებლობის გრძნობის ამღლეც! — ილიამ კვერი დაუკრა რევაზს. — სხვანაირად როგორ შეიძლება!

მერაბს ბალახის ბოლო სიტყვები არ გაუგონია, მაგრამ ადვილად მიხვდა, მისგან რასაც მოითხოვდნენ. მიხვდა და მოიღუშა. ჯანდაბას იქით ყოველგვარი დაწინაურებაო, მწყრალად გაიფიქრა გულში. მას არც ინსპექტორობა ესამუშებოდა, მაგრამ რა ექნა, ფეხი სადმე ხომ უნდა მოეკიდებინა?! ეგებ აჯობებდა, სამუშაოდ კოლმეურნეობაში, ერთ რომელიმე სოფელში წასულიყო?!

— რას იტყვი? — რევაზმა მერაბი ფიქრებიდან გამოარკვია. — არჩევანი შენზეა.

— აბა როგორ, კაცო! — ილიამ ფანჯარი მაგიდაზე დადო. — დაძალება როგორ შეიძლება!

მერაბმა ორჭოფულად გაიღიმა.

— ადლობის მეტი რა მეთქმის... მაღლობელი ვარ, რომ ჩემს დაწინაურებაზე ვიფიქრიათ... მაგრამ... სხვამ რომ არავინ, შენ მაინც კარგად იცი, რევაზ, რომ მე ასპირანტურიდან აქ დასაწინაურებლად არ ჩამოვსულვარ!

— განა არ ვიცი, მერაბ, მარა დაწინაურება ხელს არ შეგიშლის, პირობები, მასე იყოს. — ილიამ ხელი მომზადებაში!

... შეზოგადებით ვიქნები... თანაც... მე, საერ-

თოდ, გულგრილად მუშაობა არ შემოიძლია, საქმეს თუ მოვკიდე ხელი, წა-
სამშაბათება არ მიყვარს... სამსახურში ათასი საქმე მექნება, ხოლო ის,
რისთვისაც აქ მოვედი, უკანა პლანზე გადაიწევს... ამასაც რომ თავი დავა-
ნებოთ, სურვილისამებრ რაიონიდანაც ვერ წავალ...

— ეს როგორ, ამხანაგო ზენაიშვილი! შენი სურვილით რაიონიდან
ვერც ახლა წახვალ, აღრიცხვაზე ჩვენთან ითვლები! — მწყრალად ჩაურ-
თო ილიამ. — დაწინაურებაზე უარი... ასე როგორ შეიძლება!

— მე, საერთოდ, კარიერისტი არ გახლავართ!

რევას სიწითლემ გაჰკრა სახეზე, ილიას კი ქვემო ყბა თითქოს და-
უფრქვლდა.

— როგორ, ამხანაგო ზენაიშვილი, განა ჩვენ ვართ კარიერისტები?!
მარა, როცა საქმისათვის საჭიროა, სხვის მაგივრათაც ვმუშაობთ!.. აბა,
როგორ, კაცო, ისე როგორ შეიძლება!

— მაგას, ეტყობა, მიხაილოვიჩ, სულ სხვა მიზეზი უშლის ხელს, —
რევაშმა პაპიროსს მოუყიდა, უფრო მოხერხებულად დაჯდა და ფეხი ფეხ-
ზე გადაიდო. — რაღაც-რაღაცეები არ მოსწონს და...

— მე შეიძლება ბევრი რამე არ მომწონდეს, ჩემო რევას, — მერაბ-
მა უბოდიშოდ შეუტია, — მაგრამ ჩემს მოწონება-არმოწონებაზე როდი
ჰკიდია ქვეყნის საქმე!.. სრულებით არ მინდა არაავითარი თანამდებობა, ამ
ინსპექტორობასაც ადვილად შეველეოდი, მაგრამ სოფელ-სოფელ გასტ-
როლიორივითაც ვერ ვივლი... გასაგებია?... მე მინდა ხალხში ვიყო, ცხო-
ვრებას ვაკვირდებოდე, ჩემს საკითხებს ვსწავლობდე... მაგრამ ვერც მუქთ
შუამღლად შევეხიზნები ვინმეს და არც ის გამოვა, სადმე მდგმურად და-
ვდგე... მდგმურად რომ დავდგე, ფული უნდა ვიხადო, ხოლო ფული რომ
ვიხადო, მე სხვა შემოსავალი არა მაქვს, თან არც დედა მყავს და არც მამა,
და რამე სამსახურში უნდა ვიყო!.. ისე ფულს ვინ მომაგებებს!.. ამიტომ
დაეთანხმდი ინსპექტორობაზეც, თორემ... ერთი სიტყვით, როგორც ახლა
ვატყობ, უკეთესი იქნებოდა, თავიდანვე სადმე კოლმეურნეობაში წავსუ-
ლიყავი და იქ დავმაგრებუდიყავი, ბოლოს და ბოლოს, აგრონომი ვარ!

— ესე იგი კოლმეურნეობაში წასვლა ურჩევნია, მიხაილოვიჩ!

— გასაგებია, ამხანაგო რევას!.. ურჩევნია და ურჩევნია!.. ჩვენ კიდევ
მოვილაპარაკებთ... აბა როგორ, კაცო!.. თავისუფალი ხარ, ამხანაგო ზე-
ნაიშვილი!

მერაბს აღარაფერი უთქვამს. შლიაპა დაიხურა და კაბინეტი სწრაფად
დატოვა.

* * *

გამდნარი თოვლის ნიაღვრებით აფოფინებული მდინარე კალა-
პოტში ვეღარ ეტეოდა, უხარმაზარ მღვრიე ტალღებს კლდოვან ნაპირებზე
ახეთქებდა და დგრილით მთელ ხეობას აყრუებდა. ნაცრისფერი ღრუბლე-

ბით დამძიმებული ცა ნაძვთა წვეროებამდე დადაბლებულიყო. მთის ძირითადად ბილა მოჩანდა. ნისლი ღრუბელს შერეოდა. მზე თითქოს კუკუდამალობას თამაშობდა: ხან გამოიჭვრეტდა, ხან ღრუბლებში იმალებოდა.

ბილიცი ნაყურ წყალს მოესველებინა. მერაბს დროდადრო ფეხი უცურდებოდა. ერთგან კინალამ დაეცა, მაგრამ მხოლოდ ღიმილი მოჰგვარა. მთელ სხეულში საოცარ სიმსუბუქეს გრძნობდა. აღარაფერზე ფიქრობდა. ესეც სიამოვნება. ბილიკს ფრთხილად მიჰყევებოდა, თან ღლინებდა. ალბათ, ორადღორი ჭიქა ღვინო რომ გადაკრა, იმან გამოუკეთა გუნება.

შქერის გადაბარდნილ ბუჩქთა შორის ამოუყუჩუნებულ იებს მოჰკრა თვალი. ბილიკიდან გადააბიჯა და ბუჩქებში ჩაცუცქდა. ორიოდ წუთს მდუმარედ დაჰყურებდა გაზაფხულის ნაზ მახარობლებს. მერე გაიფიქრა, მადონას უთუოდ გაუხარდება, იის კონა რომ მივაგებო. დიდრონი ამოარჩია და ზედ ძირებთან მიაწყვიტა. მუჭი რომ გაივსო, შორიდან მანქანის საყვირის ხმა გაიგონა. ეგებ ქალაქიდან მომავალი ავტობუსი იყოს?!

მერაბმა ბილიკზე მკვირცხლად აირბინა, შარავზა გადაჰრა და მოსაცდელთან შექუჩებულ ხალხს შეერია.

მკვეთრი მოსახვევიდან ტრესტის მმართველის ტენტიანი „ვილისი“ ტყვიასავით გამოვარდა. ჟანგისფერთმიანი ოთარი სატეს ჯაღოქარივით ატრიალებდა. გვერდით, წინა სავარძელზე არავინ ეჯდა. მერაბმა თვალი აარიდა შოფერსაც და მანქანასაც. უცებ აარიდა და იმას არ დაკვირვებია, უკანა სავარძელი ცარიელი იყო თუ არა... „ვილისმა“ სწრაფად ჩაიქროლა და შენობებს მოეფარა.

— ავტობუსი მგონი იგვიანებს! — ჩაილაპარაკა ვილაცამ.

მერაბმა საათზე დაიხედა. სამს მეოთხედი უკლდა. თხუთმეტი წუთის დაგვიანება რა სათქმელი იყო, ოღონდ მეტი არ დაეგვიანებინა! მერაბს წუთი წლად ეჩვენებოდა. ფიქრით ხეირიანად ველარაფერზე ფიქრობდა, მაგრამ გული ისე უფანცქალებდა, თითქოს აბრეშუმის ძაფზე ეკიდა და ახლა ჩააწყდებოდა. უცნაურ ბუნდოვან გრძნობასაც შეეპყრო: იმ ქალიშვილის გამოჩენა თან უხაროდა, თან არ უხაროდა, გულის ერთ კუნჭულში რაღაც სტკიოდა... შლიაპა თვალებამდე ჩამოეწია და აქეთ-იქით გაფაციცებით იხედებოდა, აბა, რევზი თუ გამოეგებებო, მაგრამ იმას, ალბათ, არ ეცალა, ანდა ეგზომ დიდ კაცად მიაჩნდა თავი, რომ კაბინეტში მიღებასაც ღვთის წყალობად ჩაუთვლიდა! თუმცა, ასე თუ იყო, მადონას სურათს ჯიბით რატომ დაატარებდა ან მერაბს რატომ დაუმაღავდა, იმ ვოგოსაგან რომ დეპეშა თვითონაც მიიღო?! მოდი და ამოხსენი!..

— მოდის! მოდის! გამოჩნდა! — უცებ წამოიძახა ათიოდე წლის ბიჭუნამ და ტაშიც შემოკრა.

მერაბს ეგონა, რევზი მოდისო. თურმე ავტობუსი გამოჩნდა. გამოჩნდა და თვალის დახამხამებაშიც მოგრიალდა.

მოსულნი და დამხვდურნი ერთმანეთში აირივნენ.

ავტობუსი მალე დაიცალა და წამსვლელებითაც მალე დაიტვირთა.

მადონა არ ჩანდა!

ნუთუ მართლა იხუმრა?! ნუთუ მერაბიც გააცურა და რევაზიც მო-
ტყუა?!

ეგებ ქალაქში უნდა დახვედროდნენ?! მადონამ ხომ გზა არ იცოდა!..
აფსუს, ქალაქში თუ დარჩა და იქ ელოდება!..

მერაბმა მანქანისაკენ უნებურად გადადგა ნაბიჯი, ვითომდა გამგზავ-
რებას აპირებდა, მაგრამ სწორედ იმ წუთს ვიღაცამ მკლავზე შეახო ხელი.
მოიხედა.

შოფერი ოთარი ამოდგომოდა გვერდში.

— ილია მიხაილოვიჩი დდაგეძებთ! — ენის ბორძიკით ამცნო ოთარმა.

— მოვიდესო?

ამას რაღა კითხვა უნდოდა, მაგრამ მერაბს დაბნეულობისაგან წა-
მოცდა.

ოთარმა მძიმედ დაუქნია თავი.

მერაბი სწრაფად მიტრიალდა, გზა სკვერში გადავლით შეამოკლა,
იები მარცხენა მუჭში დამალა და ტრესტის უფროსის კაბინეტის კარი შე-
აღო.

რევაზი ამჯერადაც იქ დაუხვდა.

— ეს როგორ, ამხანაგო ზენაიშვილი, — ილიამ კუშტად ახედ-დახე-
და. — სამუშაო საათებში!.. სადმე თუ მიხვალ, უნდა გვითხრა!.. დაგე-
ძებთ!.. ასე როგორ შეიძლება!.. დაჯექი!

მერაბი დივანზე, რევაზისაგან მოშორებით ჩამოჯდა და შლიაპა
გვერდით დაიდო.

ილიამ პაპიროსი გააბოლა და იმავე ხმით განაგრძო:

— ჩვენ მხედველობაში მივიღეთ შენი განცხადება, ამხანაგო ზენაი-
შვილი!.. აგრონომი კაცი ხარ, ასპირანტურა დაგიმთავრებია... უნდა შე-
გიწყოთ ხელი, აბა როგორ, კაცო! — პაპიროსი ჩაუქრა, მაგრამ ხელახლა
აღარ მოუკიდებია, საფერფლის კიდეზე ჩამოღო. — ზემდგომ ორგანოებს
ვთხოვეთ და... ერთი სიტყვით, შენთვისაც რომ კარგი იქნება... მართალია:
ზოგიერთი ამხანაგი ამბობს, შეიძლება გაუჭირდესო, მარა მონდომებაა
მთავარი!.. აბა როგორ, კაცო, ფუტკარაძე ასრულებდა გეგმებს და შენ
ვერ შეასრულებ?! მოკლეთ, კოლმეურნეობაში გიშვებენ, მარანისში!..
გაწყობს?

მერაბი მოულოდნელობისაგან ზეზე წამოხტა. კოლმეურნეობაში გა-
მგზავნეთო მას არ უთხოვია. არც მარანისი დაუსახელებია... მაგრამ რა-
ტომ არ უნდა წავიდეს?! კოლმეურნეობაში შედარებით ნაკლები უფრო-
სი ეყოლება, სოფლიდან სოფელში სირბილი არ მოუხდება, სამეურნეო

რწმუნებულად ვერ გაგზავნიან, ვერც მოხსენებითი ბარათების წარმოდგენით. უწყალებენ გულს, ხალხთან, სოფლის ცხოვრებასთან ახლოს იქნება, ავკარგს გულმშვიდად ჩაუკვირდება, სოფლის მეურნეობის ეკონომიკას ღრმად ჩასწვდება და სამეცნიერო გამოკვლევისათვის უტყუარ, მყარ, ცოცხალ მასალებს მოაგროვებს!.. როგორ არ აწყობს! პირიქით, ჩინებულა!.. ესენი შესაძლოა თავიდან იშორებენ, მაგრამ, ჯანი გავარდეს, მოიშორონ, აქ მაინც რა ესაქმება. მით უმეტეს, როცა მადონა არ ჩამოვიდა და არ ჩამოვიდა!..

— სიამოვნებით! — მერაბმა გაიღიმა. — სიამოვნებით წავალ! კარგადაც მაწყობს!

— ხოდა, რახან თანახმა ხარ, ეს საკითხი მორჩა!.. ზვალ რაღაი, თათბირი გვაქვს, ზეგ კი კრებას მოიწვევენ და კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ გაგაფორმებენ... ზეგ!.. დაუგვიანებლად!.. აბა როგორ, კაცო!.. გასაგებია?.. ახლა ერთი იმ ფუტკარაძეს გამოვუძახოთ და, რახან აწინაურებენ, ახალი ანკეტა შევავსებინოთ! — ილიამ ყურმილი აიღო. — შენ, ამხანაგო ზენაიშვილი, თუ საქმე გაქვს, შეგიძლია წახვიდე!.. ალო, ფოსტა!.. მერაბი კარისაკენ გაემართა.

რევაზი იმ წამსვე წამოხტა, დაედევნა და შიგ კარებში მკლავზე წაიტანა.

— ის ჩამოვიდა, მერაბ... ნახე?

— ვინ ის?

— ვინც უნდა ჩამოსულიყო!.. მადონა!.. სასტუმროშია, მეათე ნომერში.

— რაო?!

— რა გაყვირებს, არ გჯერა?.. მეათე ნომერშია!.. მიდი და! — რევაზმა ჩურჩულით გაუმეორა: მოზომილად წაუბიძგა და კარი ცხვირწინ მიუხურა.

მერაბს თითქოს კვანტი გამოჰკრესო, ფეხი კინაღამ გამოეშალა. ეს რა უთხრა ამ კაცმა!.. ნამდვილად უთხრა, თუ მოეყურა?!. მადონა ჩამოვიდაო!.. სასტუმროშიაო!.. როდის ჩამოვიდა?! თვითმფრინავით ჩამოფრინდა თუ შვეულმფრენით დაეშვა?!. ნუთუ...

მერაბი კიბის ორ-ორ საფეხურს გადაახტა და სასტუმროსაკენ გაიქცა. სასტუმროს კიბეზე სულმოუთქმელად აირბინა, მიუყუჩებული ვიწრო დერეფნის ახალბარკეტიანი იატაკი მძიმე ნაბიჯებით ააჭრიალა, მეათე ოთახის კართან მივარდა და ისე ჩქარ-ჩქარა დააკაკუნა, უცხო ვინმეს ხანძრის მაუწყებელი ეგონებოდა.

— მობრძანდით, ღიაა!

მადონას ხმა იყო!.. ჩამოსულა!.. მართლა ჩამოსულა!.. მაგრამ როდის და რით?!

მაღალქუსლიანი ფეხსაცმლის პაკი-პუკი კართან შეწყდა. კარი გაიღო და თვითონ მადონამ გამაჟანგა!

— ოჰო, თქვენ ხართ, მერაბ?! მობრძანდით, მობრძანდით!.. ზათ!.. აჰ, ასე მაგრად ნუ მომიჭერთ ხელს!.. შემოდით, შემოდით!.. ჰო, მაგრე!.. ახლა ქუდი მოიხადეთ, პალტოც გაიხადეთ!.. პალტოს არ გაიხდით?.. ოჰ, როგორ საბერველივით ქშინავთ, მერაბ!

— როდის ჩამოხვედით, მადონა? — ძლივს ამოილულულა მერაბმა.

— ავტობუსს მგონი ნახევარი საათით ამოვასწარი... არ დაჯდებით?.. ამ რაიონის საზღვართან, წაბლანეთი, თუ, რა ვიცი, რა ქვია იმ სოფელს, ჩვენი ავტობუსი რომ შეჩერდა, შემთხვევით რევაზმა ჩამოიარა. თავისი „ვილისით“ იყო. დამინახა და გადამსვა... დაჯექით, რა!

მერაბი პალტოგაუხდელად ჩამოჯდა სკამზე.

— ესე იგი შემთხვევით შეგხვდათ?

— ვინ? რევაზი?.. მაშ!

— დეპეშაც შემთხვევით გამოუგზავნეთ?

— დეპეშა ორივეს ერთდროულად გამოგიგზავნეთ. ეგებ ერთ-ერთი ადგილზე არ იმყოფება-მეთქი.

— სურათიც შემთხვევით აჩუქეთ?

— რას გავს ეს, მერაბ?! ეკვიანობთ თუ რა?! სურათი მთხოვა და ვაჩუქე! თქვენ არც გითხოვიათ და არც მიჩუქებია!.. მართალი გითხრათ, თქვენგან არ მოველოდი ასეთ გულციობას! ამ დაკარგულში საჩხუბრად მიწვევდით?! — მადონამ ჩაიკისკისა, მაგრამ მისი კისკისი ძველებურად, მინის წკრიალივით როდი გაისმა, ნაძალადეგს გავდა.

მერაბმა თავი ასწია. ქალიშვილი დაკვირვებით შეათვალიერა. ხავერდით სქელ, ვარდისფერ კაბაში წინანდელზე უფრო დასუსტებული მოეჩვენა. კაბის ფერის ანარეკლი სახეს უცოცხლებდა, მაგრამ მაინც ძველ ეშხსა და იერს რაღაც აკლდა. ამ ნახევარ წელიწადში თითქოს ზედმეტად დასერიოზულებულიყო. რატომღაც ხშირ-ხშირად იკვნეტდა ბაგეს... ნეტავი, მგზავრობამ მოთენთა თუ მთებში ამოსვლას ნანობდა?! მერაბიც რა კბილის მატლივით შეუჩნდა, მოსდგა და გლახა გამომძიებელივით დაუწყო გამოკითხვა!.. რომ ეკვიმატება, რას ეკვიმატება, ხომ შეიძლება, წაბლანეთში რევაზი მართლა შემთხვევით გადაჰყროდა?! ანდა რა დიდი ამბავია სურათის ჩუქება! ამასაც ეთხოვა და აჩუქებდა!.. გასათხოვარი ქალი იმ სიშორიდან ჩამოვიდა და ამან დანახვისთანავე ავი ძალღივით დაუწყო ღრენა!.. გულში ელოლიავენა, ხოლო ენით პილპილს აყრის!.. ესაა ვაჟყაცობა?! ანდა ისაა ვაჟყაცობა, ქალიშვილი რომ აქ ჩამოიყვანა და თვითონ კი სამუშაოდ მარანისში უნდა გაიქცეს?! რა აჩქარებდა, ილია ბალაძეს რომ მიაგება, სიამოვნებით წავალო! ეთქვა, დავფიქრდებიო!..

— არ გაგიკვირდათ, მერაბ, ჩემი დეპეშა რომ მიიღეთ? — ისევ ქალიშვილმა დაასწრო ხმის ამოღება. — ხომ არ ელოდით?

— როგორ გითხრათ... — მერაბი წამოდგა და ზურგით ტანისამოსის კარადას მიეყრდნო. — კიდევაც ველოდი და კიდევაც არ ველოდი... ერთხან სიზმარი მეგონა!

— მე ახლაც სიზმარში მგონია თავი.. ამ უკანასკნელ თვეებში იმდენი რამ გადავიტანე...

— როგორ! დედა ან მამა ხომ...

— ხომ არ გარდაგცვლიაო, თუ გნებავთ მკითხოთ, არც ერთი არ გარდაგცვლია, მაგრამ... სიკვდილამდეც აღარაფერი გვაკლია!

— რას ამბობთ, მადონა! ასეთი რა უნდა შეგმთხვეოდათ!

— მამაჩემი დააბატიმრეს, მერაბ... დააბატიმრეს და მის წილსაც კონფისკაცია უყვეს... საწყობში მუშაობდა... მთელი ოცი წელიწადი მუშაობდა და... უცებ ჩავარდა!.. მე და დედაჩემს, ცხადია, ძლიერ გავვიჭირდა... დედაჩემმა იკადრა, ძველი ხელობა გაიხსენა და ქალთა სალონში მანიკურის მკეთებლად დაიწყო მუშაობა, მაგრამ მისი ხელფასი რას გვეყოფოდა, მით უმეტეს, რომ ხელგაშლილ ცხოვრებას ვიყავით დაჩვეული... ისტერიკებიც დასჩემდა. საშინლად ამითვალწუნა. ავი დედინაცვალივით მეპყრობოდა... თბილისში ხეირიანი სამსახური რომ მეშოვნა, მის ახლომახლო მაინც არ გამეჩერებოდა, სულ მწყევლიდა და მკრულავდა, ყველაფერს მე მატრალეზდა... მეც ვიფიქრე, ერთხანს მაინც მოვშორდები-მეთქი და თქვენს რჩევას ავყევი...

„აი, თურმე რას გამოუქცევია მთაში, მე კი მეგონა, სიყვარული მოარბენინებდა!“ — გაიფიქრა მერაბმა და გულში ერთბაშად ისეთი სიცარიელე იგრძნო, თითქოს ზედ მარწუხები მოუჭირეს, ნელ-ნელა ქვემოთ დაჰყვნენ და სისხლისაგან წვეთ-წვეთობით გამოსწურესო.

— აქ თქვენი იმედით ჩამოვედი... თქვენი და რევაზის იმედით... ბოლოს და ბოლოს, ამხელა კაცები ხარო და...

— მე არა ვარ დიდი კაცი, მადონა. თანამდებობაზე არც ვფიქრობ. ზეგიდან კოლმეურნეობაში მივდივარ სამუშაოდ.

— ნუთუ მართლა?! ვერ დავიჯერებ!

— სრული სიმართლეა!

— მერედა, რის გულისთვის?... რევაზმა მითხრა, ტრესტის მმართველის მოადგილის თანამდებობა შესთავაზეს, მაგრამ არ დაეთანხმო.

— ეგეც სრული სიმართლეა. მე კარიერისტი არა ვარ.

— ახ, კარიერისტი არა ხარო! მაშ, რა ბედენად გინდათ დისერტაცია?! თქვენი მიზანია, ჯერ დოცენტი გახდეთ, შემდეგ კი დოქტორი. ეგეც კარიერა არ არის?!

— ვის როგორ ესმის!

— მე, მაგალითად, ასე მესმის, რევაზი დღეს უფროსის მოადგილეა, ხვალ შეიძლება მმართველი და უფრო მეტიც გახდეს... თქვენ სადოქტო-

როც რომ დაიცვათ, ლექციები უნდა იკითხოთ... რით აჯობებს თქვენს
ცხოვრება რევანის ცხოვრებას?

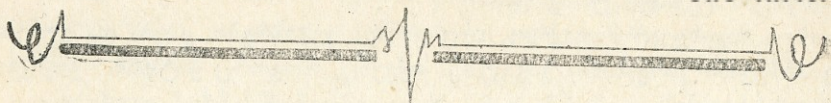
— მაგაზე არ მიფიქრია. არც ვინმეს ვეჭიბრები. კაცია და გუნებაო.
მე არჩევანი კარგახანია გავაკეთე. თქვენც, როგორც ვატყობ, გაგიკეთე-
ბიათ არჩევანი!

— ამ სიშორეზე რომ წამოვედი, არჩევანია, მა რა არის?! — მადონამ
მრავალაზროვნად გაიღიმა. — სხვათაშორის, რევანს დღეს ჩემთან მოს-
წრებული ხუმრობა გამოუვიდა: მერაბი კანდიდატობაზე, დოქტორობაზე,
მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრობაზე ოცნებობს და კოლმეურნე-
ობის ნამდვილი წევრი კი ხდებაო!.. ჰა-ჰა-ჰა-ჰა! — გადაიკისკისა ქალი-
შვილმა. — მისგან სწორედ არ ველოდი! ისე, უნებლიეთ გამოუვიდა!.. უჰ,
რამდენ ხანს ვიცინოდით!.. ხომ ფხიანად უთქვამს?.. თქვენ რა, რატომ მო-
ილუშეთ? გეწყინათ განა?.. ღმერთია მოწამე, რომ თქვენი წყენინება არ მი-
ნდოდა!.. რომ სულითა და გულით კარგს გისურვებთ!..

— ყველაფერი გასაგებია, მადონა... მეც ყოველივე კარგს გისურ-
ვებთ... მშვიდობით! — კბილებში გამოსცრა მერაბმა, შლიაპა დაიხურა და
ოთახიდან ისე სწრაფად გავარდა, თითქოს მღევრები მისდევნო.

მივიწყებული იები კარადის ფეხთან დასცვენოდა.





შალვა შულაქე

ი ნ დ რ ე თ ს

წამოდექითო,
რად ხართ უჩუმრად,
გადასძახებდა მთებს ვევრესტი, —
ცალი ხელით რომ ზეცა უჭირავს
და მეორეში მთელი ხმელეთი.
მხარე ლამაზი, როგორც ოცნება,
და უსასრულო, როგორც ზღაპარი,
ლექსით შეამკეს მისმა მგოსნებმა,
გულში რომ ტრფოზის ენთოთ ლამპარი.
მაშ რად ტიროდნენ, გელნი, მთა-გორნი,
კაცი ცხოვრებას რამ განათვისა?
რაზე ბორგავდა გული თავორის,
როგორც ტალღები დიდი განგისა?
რამ მოიტანა ყოვლად ტიალი,
უკუღმა ბრუნვა საუკუნეთა,
რისთვის ეს მიწა დოვლათიანი
მის კეთილ მთესველს ვერ აპურებდა?
მაგრამ ცხოვრება ასე ვერ ივლის,
სხვა სურნელება მისკენ იჩქარის.
წელში სწორდება ბედით დევნილი
ხალხი მამაცი და უშიშარი.
და მან იხილა ქვეყანა წინსვლის, —
კრემლის შუქს ცქერა გასდევნებია.
დიდი გულის რომ გუგუნი ისმის,
იგი ბჰილაის მარტენებია.

დღეს, ჩინჩხალს ზეცას აფრქვევს ფოლადი,
მე ის ვამსგავსე განგის ღინებას.
იმან ნათელი იხმო მყობადი
და „ჰინდი — რუსის“ ძმობა ინება.
ხელგაშლით შეხვდა ნერუ ნიკიტას,
მათ დიდ საქმეთა ჩვენც ვარდ მცნობარი.
თუმც ჰიმალაის აქით-იქით ვართ,
მაინც ძმები ვართ და მეგობარი.
ჩვენ არც გვქონია რამ გასაყოფი,
სიყვარულის და მშვიდობის გარდა.
თორემ სიცოცხლედ ჩვენი ცაც გვყოფნის
და მიწა, ასე რომ მოგვიქარგავს.

მე და მზესუმზირა

მწვანე ეზოში,
ღობის იქით,
სულ გზის ნაპირად,
ტანჯანიერი მადლიანად
დგას მზესუმზირა.
ახლად გაფურჩქენილს
თავს გვირგვინი
აღვას ყვითელი,
მზისა და მიწის სიყვარულით
ნაჩუქურთმევი.
აღბათ, იმიტომ უმზეობას
ვერ უძლებს გული,

ქვეყნის მნათობზე გაგიჟებით
შეყვარებული...
დღე ერთია და მეც ამ ქუჩით
ასჯერ ჩავივლი,
ის კი მოაჯირს მიყრდნობია
ახალ აივნის.
აღანთო გული, სიყვარულის
ჩამოჰკრა სიმებს.
ვით მზესუმზირამ, მეც მზის შუქი
ვერ ავიცდინე.
აქეთ მოვეყვარე ყველა ძალას,
ქვეყნად რაც კია,
მეც სიყვარულმა მზესუმზირად
გაღამაქცია.



მომთა მარმარაშვილი

კ ე ლ ე ლ ი

გერონტიმ ერთხელ კიდეც შეავლო თვალი ნიაღვრისაგან შენგრეულ კედელს და ბრაზმორეულმა მიწის გადასაყრელად მოღერებული ნიჩაბი ქვებზე დაანარცხა. მოთმინების ფიალა აევსო გერონტის, გული ყელში მიებჯინა. გარიყრაყიდან მოყოლებული ამ ქვებსა და ტალახს ეჯაჯგურებდა, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ ააწყო საქმე. ან კედლის ამოშენებისა რა გაეგება საანგარიშოს ჩხაკუნში გაწაფულ ბუღალტერს. ნიაღვრისაგან შეტანილი ღორღის გამოზიდვა ძლივს მოახერხა ოთახიდან, ეს არის და ეს.

გერონტიმ პაპიროსს მოუკიდა, ფარღალალა ოთახს ზურგი შეაქცია, ხელმარცხნივ ოდნავ დაქანებულ ფერდობს მიაშტერდა ამღვრეული თვალებით და ხელები ისეთნაირად მომუშა, თითქოს უნდა ეძგეროს და სულერთიანად გადათხაროსო. სწორედ ამ ფერდობიდან გადმომსკდარი ნიაღვარი ეკვეთა წუხელ გერონტის სახლის კედელს გაშმაგებით. ტალახითა და ღორღით გაივსო ოთახი, წყალი კოჭებამდე დადგა.

...შუალამე კარგახნის გადასული იყო. უეცარმა გრუხუნმა თვალები დააჭყეტიანა სალომეს. გერონტი უფრო გვიან შეიშმუშნა. მთელი საღამო საანგარიშოს რგოლებზე ათამაშებდა თითებს, რაღაც ქაღალდებს ჩაიკრიკიტებდა და დაღლილს ღრმა ძილით ეძინა. სალომეს თავზარი დაეცა, მოულოდნელობისაგან გაოგნებული უაზროდ დაბორიალობდა წყალში და იცრემლეზობდა. თავდაპირველად გერონტიც დაიბნა, უცებ ვერაფერი მოისაზრა, ვერც ცოლის სანუგეშოდ მოეძებნა სიტყვა და ვერც ხელი გაენძირა. მერე კი, როცა წყალმა საგრძნობლად იმატა, თითქოს ლოგინში ყინულის ნატეხები ჩაუყარესო, წამოხტა, კარებს ეძგერა, გააღო და დაგუბებულ წყალს გზა მისცა...

რის ვაი-ვაგლახით მოამშრალა სალომემ იატაკი. ავეჯი დერეფანში გამოიტანეს. გათენებას დაღვრემილი შეხვდა გერონტის ოჯახი. დილით

უკვე აღარ წვიმდა და ნაავდრალი, მუქი ღრუბლებიც აირივნენ. **ქედელს** ნახევრად დანგრეულიყო და ქარს ყვითელ ფოთლებთან ერთად **ნახევრად** ბუსუსის ამშლელი სუსხი შეჰქონდა.

კვირა დღე მაინც არ იყოს, ჩავიდოდა გერონტი საბჭოში, აუხსნიდა მდგომარეობას და დაეხმარებოდნენ. თითქოს ხვალამდე არც თუ დიდი დროა, მაგრამ შემოდგომის მიწურულს, როცა მაღალ მთებზე უკვე თოვლია, ძნელია ფარალალა ოთახში ღამის თევა. ესეც არ იყოს, ხალხი ჭრელია, ვინ რას იტყვის. ზოგიერთმა, შესაძლოა, დასცინოს კიდეც გერონტის. განა პირველად მიეხეთქა ფერდობიდან გადმომსკდარი ნიაღვარი კედელს? რატომ ერთხელ მაინც არ მოუვიდათ აზრად ცოლს თუ ქმარს, ფერდობის გადათხრა და გადასწორება, ან უბრალოდ კედლის გასწვრივ მომცრო არხი მაინც გაეჭრათ, რომ წყალი სხვა გზით წასულიყო...

გერონტიმ ისევ კედელს შეხედა. რა უნდა გააკეთოს მარტოხელამ, სუსტი დედაკაცის შემყურემ...

ეზო კი დიდია და ირგვლივ მეზობლები ცხოვრობენ, მაგრამ გერონტის მათთან არ მიესვლება, ხელის გამართვას ვერავისა სთხოვს. ან რა პირით უნდა მივიდეს, როცა ყველა მომდურებული ჰყავს. მუდამ ცხვირაწეული დადის და სულ იმის ცდაშია, როგორმე მეზობლებთან წაჰყინკლავების საბაბს მიაგნოს, რაც დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს ენაღრძო კაციანთვის. არც ცოლი ჩამორჩება ქმარს, ისიც ენაჭარტალაა და მიუკარები.

იშვიათად თუ შეაღებს ვინმე მათი სახლის კარებს, ისიც საგანგებოდ დაბატიებული, ან სოფლიდან შემთხვევით ჩამოსული მათივე ნათესავი. მეზობლებს უცხოს თვალით უყურებენ, გაურბიან მათთან სიახლოვეს. ჩვეულებად მოსდგამთ უმიზეზოდ აყალმაყალი.

აი, თუნდაც მოხუცი ელისაბედი. ენადაშაქრული ქალია, ხელის გულით სატარებელიო, სწორედ მასზე ითქმის. ამას წინათ სულ ტყუილ-უბრალოდ წაეჩხუბა სალომე. მგონია, ნოხები გაუბერტყავს ელისაბედს ეზოში. სალომე სადღაც ყოფილა, სარკმელი დარჩენოდა ღია და, რომ დაბრუნდა, უნდა გენახათ, რა ალიაქოთი ატეხა, სახლი მტვრით ავსებულა, განგებ გააკეთეთო და, ვინ იცის, რა არ თქვა...

ნესტორს რაღად ატკინეს გული, ნეტავ რა დაუშვა ან ცოლს, ან ქმარს? ნესტორი ხელობით კალატოზია, ზაფხულის დამდეგს სამზარეულოს კედელი გასწია ოდნავ განზე და შურით აღივსნენ. ვის არ მისწერს, რა აღარ უხიზანდრეს, რომ დაენგრევიანებინათ, მაგრამ ვერაფერს გახდნენ, რადგან ნესტორი უნებართვოდ აგურსაც არ შეხებია.

გიორგის ხომ წელიწადზე მეტია ხმას არ სცემენ. გიორგი წვრილშვილიანია, უშვილო გერონტი კი ვერ იტანს ბავშვების ყრიაშულს. რამდენჯერ დაუცრენიათ აჭიჭივებული ბავშვები ცოლს თუ ქმარს. გიორგი დიდიდან შეკამებამდე ქუჩის ბოლოში, ფიცრით ნაგებ ბუდრუგანაში ზის და

ფესაცმლებს აკერებს. უკვირს და ვერ გაუგია, განა რას უშავებენ მათ? თი ციქნა ბავშვები, რომ იმათი გულისათვის დაემდურნენ და აღარ მეზობლობენ...

სალამობით, როცა ჩამავალი მზე ოქროსფრად ავარაყებს ფოთლებ-გაცენილ ხეთა კენწეროებს. ეზოში ხმაური მატულობს. სამსახურიდან დაბრუნებული მეზობლები ერთმანეთს გადასძახებენ, მოიკითხავენ. ზოგიერთის ოთახში ჭადრაკის დაფა გაიშლება, ზოგიც ნარდს აახმანებს. არც სუფრაზე მიპატიჟებაა მეზობლობაში იშვიათი შემთხვევა. თითო ჭიქის პირობით ზოგჯერ შუალამემდე შეჰყვებიან და სიმღერასაც დააგუგუნებენ ხოლმე. ამ საერთო მეზობლურ მხიარულებაში მხოლოდ გერონტის ოჯახი არ იღებს არასოდეს მონაწილეობას.

ლამით ყველაზე ადრე გერონტის ოჯახში ქრება შუქი...

გერონტიმ საათს დახედა და მოიღუშა. შემოდგომის დღე პატარაა, მაღლე გაილევა, როგორც მდულარეში ჩადგებული საპნის ნაჭერი, და ღამის ბინდი ნანგრევში ქურდივით შეიპარება.

მეზობლები კი ყველაფერს ხედავენ. ნიაღვრისაგან შენგრეულ კედელსაც, ღერეფანში გამოყრილ ავეჯსაც და ქვებზე დანარცხებულ ნიჩაბსაც...

გერონტიმ პაპიროსის ნამწვი გადაადგო და ცოლს გასძახა:

— მოდი, ქალო, ეს ქვები მაინც გადავალაგოთ ცალკე!..

— კი მაგრამ, კედელს რას უბირებ?!..

— ხვალამდე ვერაფერს გავაწყობთ... — უიმედოდ გადახედა კედელს გერონტიმ.

— ამაღამ გარეთ უნდა მეყაროს ყველაფერი?! — აიღეწა სალომე.

— მე ვთქვი და გათავდა. თუ შეგიძლია, ააშენე!.. — ხმა აიმაღლა გერონტიმ და ნიჩაბს დასწვდა, მაგრამ ნიჩაბი სხვა ხელმა აიღო.

გერონტიმ მიიხედა. გვერდით ნესტორი ედგა, ხელში ნიჩაბი ეჭირა. ხმა არ გაუცია ნესტორს, ფერდობს მიუახლოვდა ნელი ნაბიჯით და ნიჩაბი დაჰკრა. ჩუმი შრიალით ჩამოიშალა სველი მიწა. კვლავ დაჰკრა კალატოზმა, უფრო ღონივრად...

გერონტი უცებ მოიღრუბლა, აღმაცერად გახედა მეზობელს. მერე დაბლა დახარა თავი და მიწაში ნახევრად ჩაფლულ, მომცრო ქვას დაუწყო ფეხის წვერით წვალება.

ნესტორმა ჩამონაშალი მიწა კედელთან ახლოს დააგროვა, გაშალა; წყლის ჩასასხმელად შუაში ამოაღრმავა და კედლისაკენ შებრუნდა. დააკვირდა კალატოზი ნანგრევს, ხელით შეეხო. ნანგრევში გამოჩრილი აგურები უნიათო კაცის მოუვლელი, ჩაყვითლებული კბილებივით მოჩანდნენ.

— რას იტყვი, ნესტორ, სულ დასჭირდება კედელს გამოცვლა?... — მოესმა უცებ ნესტორს.

ნესტორმა ვერც კი შენიშნა გიორგის მოსვლა, რომელსაც უფროსი ბიჭი ამოსდგომოდა წერაქვით ხელში.

ნესტორმა ღიმილით შეხედა მამა-შვილს.

— კედელი მაგარია, შენგრეულს თუ ამოვაშენებთ, — მერე ახლოს მივიდა მათთან, გიორგის ხელი გაუწოდა ჩამოსართმევად და ხმადაბლა უთხრა: — აბა, გიორგი, დავცხოთ ჩვენებურად...

სალომე კარგახანს უძრავად იდგა და გასცქეროდა მეზობლებს, მერე გარეთ გამოყრილ ავეჯს გადახედა, შენგრეულ კედელს და თავშლის ბოლოთი ამოიწმინდა ცრემლმორეული თვალები.

გერონტი უძრავად იდგა, ხელ-ფეხი არ ემორჩილებოდა თუ ვერ ბედავდა დამდურებულ მეზობლებთან მისვლას და გამოლაპარაკებას. ან, შესაძლოა, კაცური თავმოყვარეობა არ აძლევდა ამის უფლებას. დაინახა, განა შეუშინეველი დარჩა ცოლის თავშლის ბოლოთი ამოწმენდილი თვალები, მაგრამ რას იზამ, ქალია, იმის ფეხის ხმას ხომ არ უნდა აჰყვეს. ვინ დაუძახა, მოდი, მომეხმარეთო. მივა და ეტყვის, როგორც მოსულხართ, ისევე წადითო, მაგრამ თქმა არ უნდა?... ფიქრით კი ფიქრობს, მაგრამ გული ვერ დაუმორჩილებია, რაღაც თბილი ჩაეწვეთა შიგ და მთელ სხეულს მოედო. ვეღარც კოპები შეუტრავს, რომელთაც სხვა დროს შუბლიდან ვერ იცილებს, რატომღაც სარკმელიც ყველამ გააღო. ცივა, შემოდგომის სუსხია, მაგრამ მაინც გააღეს მეზობლებმა ფანჯრები და გადმოიხედეს. ეჩვენება გერონტის თუ სინამდვილეა, ყველა ღიმილით გადმოჰყურებს...

გერონტიმ ეზოს მიმოავლო მზერა, მერე ონკანთან წაქცეულ ცარიელ ვედროს დასწვდა და მეზობლის ბავშვს გასძახა:

— მიუბრუნენ, ბიჭიკო, დეიდა სალომეს...

— რაო, გერონტი, რა თქვი? — უცებ წელში გასწორდა ნესტორი.

— აგერ ბავშვს გამოველაპარაკე, ნესტორ, — მერე უფრო ახლოს მივიდა მასთან, გიორგისაც გადახედა და, თითქოს ევედრებო, ხმადაწევით უთხრა: — მე რაღა ვაკეთო, კაცო, მითხარით, ხომ იცით, ამაებისა არაფერი გამეგება... — და ხელი ნესტორის ხელსაწყობებისაკენ გაიშვირა.

ნესტორს გაეღიმა. გიორგიმ გაოფლილ შუბლზე მოისვა ხელი და გერონტის გადაულაპარაკა:

— შენ, ჩემო გერონტი, ხალხის მიღება იკისრე. აბა, გახედე!..

გერონტიმ გაიხედა. ვისაც კი აგურის აღება მაინც შეეძლო, მათევენ მოდიოდა. გერონტიმ აღარ იცოდა, რა ექნა. უფრო დააფაცურა და დააბნია კიდევაც ხალხის სიმრავლემ. ხელს ართმევდა მეზობლებს, ღიმილით ესალმებოდა და გრძნობდა, რომ ასე ხმა არასოდეს აკანკალებია.

ცამ ღრუბლები გადაიყარა და დასავლეთისაკენ ფეხადგმულმა მზემ სუსტი შუქი მოჰფინა შრომადქეულ ეზოს.

კედელი თანდათან შენდებოდა.

კიბეზე შემდგარი ნესტორი მარჯვედ ატრიალებდა ხელში ქაფჩას.

გიორგის სხვებიც აჰყოლოდნენ და სახლის უკან დაქანებული ფენა
დობს წერაქვით თხრიდნენ და ასწორებდნენ, რომ მომავალში ადამიანს
შიში არ ყოფილიყო. გერონტიმ პაპიროსს მოუყიდა, მერე გიორგის გაუწო-
და სავსე კოლოფი, ზომ არ მოსწევო. გიორგის გაეცინა, რადგან თვითონაც
აბოლებდა...

მზე მთათა კალთებს ამოეფარა.

ერთხანს კიდევ ბეუტავდა დღის სინათლე, მერე ისიც მიიღია სანთ-
ლივით და გაქრა. გერონტის სახლის ნანგრევებიდან არ შეპარულა ღამის
ბინდი.

გერონტიმ სიამით გახედა კედელს, მერე მეზობლებს, რომლებიც უკვე წასვლას აპირებდნენ და გულში რაღაცამ გაჰკენწლა. ეს რა დაემართა გერონტის, როგორ მოუვიდა, მოვიდნენ, დაეხმარნენ, ამხელა საქმე გააკეთეს, თვითონ კი ვერაფერი მოიფიქრა ამ სიკეთის აღსანიშნავად. დაიბნა გერონტი, უბრალოდ მადლობის თქმაც კი გაუჭირდა, სინანულმა თვალები დაბლა დაახრევინა... ამ დროს სალომეს ხმა მოესმა, მაშინვე მისი ხელის შეხებაც იგრძნო.

— სუფრა გაშლილია, გერონტი, — ხმადაბლა გადაულაპარაკა ქმარს, მერე მეზობლებს მიმართა: — მობრძანდით, თითო ჭიქით დაგვლოცეთ...

ნესტორი შეჩერდა და გიორგის გადახედა, თითქოს რაღაც ჰკითხვოდა, მაგრამ არაფერი უთხრა. მხოლოდ უსიტყვოდ ერთმანეთს, მერე ხელსაწყობებს დასწვდა, ქათმა ნათქვამი გადმოიხსენებდა და შეეშინებოდა აკეცა.

გერონტის უცებ სუნთქვა შეეკრა, გული დაუძიმდა.

„ვამი თუ არ შემოვიდნენ, არაფრად ჩამადგონ!..“

ნესტორმა ხელსაწყოები გიორგის ბიჰს გაატანა, მერე ფართოდ შე-
დო გერონტის სახლის კარები და ომახიანად დაიგუგუნა:

— သရဲသမီးကတော့!...

გერონტიმ შვებით ამოისუნთქა, თითქოს ყელში ვიღაც უჭერდა და უცებ ხელი შეუშვაო. სახელდახლოდ გამოიღო სუფრაზე წითლად შეიღებულ ჭიქები.

იმ ღამეს გვიანობამდე არ ჩამქრალა გერონტის ოჯახში შუქი. სუფრის
ამლისას მასპინძელმა წამოიწყო ღვინომორეული ენით:

...მეზობელი კარისათ,

სინათლე ხარ თვალისათ...

მას სხვებიც აჰყვანენ.



ჯამალ ჯაყელი

კ ა ხ ა ბ ე რ ი

ეს — კახაბერი დიდია ისე,
როგორც მხარგრძელის ფიცხი ბუნება,
როგორც სოსლანის სიდარბაისლე,
როგორც ჭოროხის აბუბუნება.
მას ბევრი ახსოვს მწარე და ტკბილიც,
საბედნიეროც, საბედისწეროც.
აქ გამკრთალიყო თვალთაგან ძილი,
აქ ქარავენები გაიბა წეროდ,
აქ დაბანაკდა ოდეს ასკერი,
აქვე დაიმსხვრა მისი მიწანი.
აქაც მოსულა ჟამთა აღმწერი
ჰავე უქია შავიზღვისანი...

დღეს კახაბერი დიდია ისე,
როგორც მზისპირი, როგორც ცისკარი,
როგორც გლეხკაცის სიდარბაისლე
და სამასპინძლო დარბაზის კარი.

რ ა დ ა მ ა ვ ი წ ე ბ ს

რა დამავიწყებს ამ დღეებს ნათელს
და ნაძვნარების შრილა ნიაგს,
რა დამავიწყებს ჩემს გულის სათქმელს,
რომელიც, კარგო, გაგანდე გვიან,
რომელიც გულის შემონათებად
კამკამა თვალში ჩაგვიდგა ერთად.

შენა ხარ ჩემი ღამის გათევა,
შენა ხარ ჩემი ზღაპარი ფერთა,
შენა ხარ ჩემი საუნჯე გულის,
დარდიც შენა ხარ, ფიქრიც შენა ხარ.
მთებს დაედება ბურანის რული
და სულს ეხვევი ზღაპრულ ვენახად.
და სულს ეწნები ზღაპრულ ღიახად,
წინ ბედნიერი ცხოვრება გველის
და შენ გეკუთვნის, კარგო, მთლიანად
ჩემი სიცოცხლე დაუდგრომელი.
ჩემი გული და სიმაღლის ხილვა
და ჭაბუკური ჩანჩქერის ბროლი,
შენია გულში სადმე თუ თბილა,
ოცნება, როგორც ცისარტყლის ზოლი...
რა დამავიწყებს ამ დღეებს ნათელს
და ნაძვნარების შრილა ნიაეს,
რა დამავიწყებს ჩემს გულის სათქმელს,
რომელიც, კარგო, გაგანდე გვიან.

გათლიან ფიცარს

• ეძიებდე და ჰპოვებდე.

თვალს შეაწვდენენ აშოლტილ ციცალს
და მოუსმენენ შემდეგ მეთავეს —
ხეს მოჰკვეთავენ, გათლიან ფიცარს
და ზედ ჩუქურთმას ამოჰკვეთავენ.
ისეთ ჩუქურთმას ამოჰკვეთავენ,
რომ ქვეყნად ყველას მოეწონება.
მაგრამ...

გულის ფიქრს გამოჰკეტავენ —
სხვა სილამაზეს ეძებს გონება.
და სიყვარული აფრის აშვებით
სწვდება, ესწრაფვის გულის საფიცარს
და ხელმეორედ უსტაბაშები
სასიყვარულოდ გათლიან ფიცარს.
გათლიან ფიცარს და ასე მიდის
დაუსრულებლივ წვა და ძიება,
ვიდრე რიგებით დიდების მინდი
და უკრეფიათ ზეცა იებად.

მთის წყაროსავით

ავდილდი

და

ბარად მოვდივარ.

— შლამს ნუ გაირევ! —

თავს ციცილი გადმოშვანკალებს.

შლამი რა არის?!

აზვირთებულს,

ბარად მომდინარს

შენი თვალების

სილაქვარდე ამაკამკამებს.



გიგო ჭელიძე

ო ქ რ ო ლ ი ლ ა

ახლა მე შენზე ვფიქრობ, სიყვარულზე, სიცოცხლეზე ვფიქრობ. ჩვენ ოთხნი ვართ აქ: მე, სანგარი, ავტომატი და ოქროლილა.

იცოცხლე, რა არის ოქროლილა? აქაური ყვავილია, ძალიან ლამაზი და მო-
რცხვი.

ლამაზი ბევრი რამ არის აქ, მაგრამ ვიცოცხლე, შენ ყვავილები გიყვარს
და აი, მეც...

...ვდგავარ საზღვარზე ავტომატმომარჯვებული და ვესიყვარულები
სანგართან თითქმის საგანგებოდ ამოსულ ოქროლილას.

შენ, ალბათ, სანგრებისა და ავტომატის ხსენება გაშფოთებს, მაგრამ
ნუ, ჩემო კარგო:

მე იმიტომ ვიღებ ავტომატს, რომ არასოდეს შეშფოთდე შენ, არასო-
დეს შეშფოთდნენ ადამიანები...

მზე ჭირვეულად აჭერს; ოქროლილა უდარდელად აცაცუნებს პატა-
რა თვალებს. მას უხარია მზე. მას უყვარს სიოს ალერსი.

შენც ხომ გხიბლავს მზე და ალერსი? ჰოდა, ძალიან გგავს შენ ოქრო-
ლილა.

...იცოცხლე რა ხდება? ჩვენს ოთხეულს მეხუთე წევრი ემატება, როცა სან-
გარში მოულოდნელად შენი წერილი მოდის.

მე ხაზბად, მონატრებული თვალებით ვეფერები შენ ბარათს, შენი
ლამაზი თითებიტ გამოკვეთილ ასოებს. გული გრძნობს, რომ შენ ყოველ-
თვის სიხარულიტ წერ რემს სახელს.

უსაზღვრო არაფერია ამ ქვეყანაზე, მაგრამ დახე, შენი წერილიტ მო-
ფრენილ სიხარულს საზღვარი ვერ მოვუძებნე. ახლა უფრო ლამაზი მო-
მეჩვენა ოქროლილა და ოქროლილას გარკმევ შენ.

...ოქროდილა, ოქროდილა! იგი კვლავ მორცხვად ახამხამებს მებს. თითქოს თვალებს მიპაჭუნებს, თითქოს მეჩურჩულეობა იმას, რასაც შენი ბარათის სტრიქონები ამბობენ: ადამიანო, ხუთეულს გამოაცალე ორი წევრი — სანგარი და ავტომატი, აჰყევ სიცოცხლის სიმღერას და მიაღერ-
სე მე...

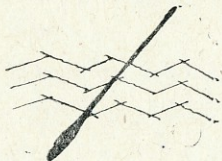
კი, ჩემო ოქროდილავ, მე მესმის შენი, ძალიან კარგად მესმის, მაგრამ
ესმის კი ყველას ეს?



გივი კლიაშვილი

თ ვ ა ლ ე ბ ი

არ იცი მისი ფიქრი და განცდა,
 არ იცნობ არც მის ცხოვრების მიზანს.
 მაგრამ შეხედები შემთხვევით კაცს და
 თვალები გეტყვის კაცობას მისას.
 შეხედები კაცს და... გიწვდის მარჯვენას, —
 ხელს გართმევს, მკერდში გიკრავს ალერსით.
 მაგრამ კაცობა მისი არ გჯერა,
 რადგან სიყალბეს ამჩნევ თვალებში.
 ზოგჯერ, პირიქით, სიკეთის მჩენი
 თვალების ერთხელ ნახვა გეყოფა,
 რომ ფიქრი ანდო და გრძნობა შენი
 გაუზიარო კაცს, ვით მეგობარს.
 თვალებში... ო, ამ სულის სარკეში
 (ასე უწოდეს თვალებს მგოსნებმა)
 ყველაფერი ჩანს: სიცოცხლის ეშხიც,
 სევდაც, სიყალბეც, პატიოსნებაც...
 ჰოდა, მაშ თუ კი აშკარად ამბობს,
 თვალი გულების ფიქრებს და წადილს,
 მოდი, იმ კაცურ კაცს გაუმარჯოს,
 ვინც ქვეყნად წმინდა თვალებით დადის!



ნოღარ მოღებაჲ

ყ ვ ა ვ ი ლ ე ბ ი

გზა ფართო იყო. ორივე მხარეს მაღალი ხეები გასდევდა. მარცხნივ ლამაზი ქვის შენობები იდგა და ეზოებში ხეხილი იყო გაშენებული. ალაგ-ალაგ ქიშკრის წინ მოხუცი ქალები ყვავილებს ყიდდნენ. გზა მარჯვნივ უხვევდა, შემდეგ ფერდობი იწყებოდა და ფერდობზე იყო სასაფლაო.

მზე გადახრილი იყო. მაღალი ხეები სამო ჩრდილს ფენდა. გზაზე კაცი არ ჰაჟანებდა. ყვავილებს, მზეს რომ არ დაედრო, მოხუცი ქალები წყალს აკურებდნენ. ზოგს ხელსაქმე გამოეტანა და ქვაზე ჩამომსხდარი მუშტრის მოლოდინში თავს იქცევდა.

ვაჟი საფლავთან იჯდა და ყვავილებს ძირს უწმენდდა. ყვავილები ამ რამდენიმე დღის წინათ დარგო და უკვე ტანი აეყარა. ვაჟი მთელ დღეებს მარტოობაში ატარებდა. იყო დრო, მისებრ ბედნიერი არავინ ეგულებოდა, მაგრამ ახლა მისი ერთადერთი სიხარული აქ განისვენებდა. მან იცოდა, რომ ქალიშვილს უყვარდა ყვავილები და მის საფლავზე ყვავილები დარგო.

ნიავე ახლად ამოყრილ კოკრებს ეთამაშებოდა.

გზაზე ჩვიდმეტიოდე წლის გოგონა გამოჩნდა. ჩითის კაბა ეცვა. ქვედა ტანი წელთან აეკეცა. კალთა წინსაფარივით ერხეოდა და მზისგან დამწვარი მუხლისთავეები მოუჩანდა. მკლავებიც მზისგან ჰქონდა დამწვარი. საგულდაგულოდ აძიძგნილი თმა აეკრიფა და კიკინები გაეკეთებინა. არავის ყურადღებას არ აქცევდა, მიაბიჯებდა ფოსტლების ფლარტუნით.

ვაჟმა გოგონას პირი მოარიდა. დღეს მერამდენეჟერ დაინახა, მაგრამ არ უნდოდა დაკვირვებოდა, სცოდნოდა, როგორი იყო ის. შეიძლება მას ჰქონდა შავი, დიდრონი თვალები, მრგვალი, თეთრი ტუჩები და მოშვილდული წარბები. შეიძლება ის იყო ძალზე ფაქიზი, ვით ახლად ამოსული მთვარე, მაგრამ ვაჟს არ უნდოდა მისი დანახვა.

მეორე დღეს კიკინებიანი გოგონა ისევ გამოჩნდა, იმავე კაბითა და ფოსტლებით. ვაჟი ისევ საფლავთან იჯდა და ყვავილებს ძირს უწმენდდა.

ნიავე მაღალ ხეებს არხევდა. იდგა სამო ჩრდილი და ყველაფერი გაუჩინებელიყო. ვაჟმა უნებლიეთ შეხედა კიკინებიან გოგონას და თავი აღარ დაუხრია. გოგონა უეცრივ შეჩერდა, ცალ ფეხზე ფოსტალი წაიძრო და გადმოაბრუნა. ეტყობოდა, ქვა ჩავარდნოდა. როცა ფოსტალი მიწაზე დააგდო და ფეხი წადგა, ვაჟისკენ გაიხედა. მას თვალები სევდიანი ჰქონდა, მაგრამ იმავე თვალებში ფარული ღიმილი გამოჰრთოდა. გოგონამ კიკინები შეარხია, თავი ამაყად გაიქნია და შებრუნდა. ვაჟმაც პირი მოარიდა, მაგრამ გაიფიქრა, კარგი გოგონააო.

ვაჟი უეცრად გაწითლდა და შერცხვა, რომ გაიფიქრა, კიკინებიანი გოგონა კარგიაო. ამით თითქოს საკუთარი გრძნობები შეურაცხყო.

გავიდა ორი დღე. კიკინებიანი გოგონა კვლავ გამოჩნდა სასაფლაოს ეზოში. წამით შეჩერდა და ვაჟისაკენ გაიხედა. მზე თვალებში უჭვრიტივებდა. ვაჟი ვერ დაინახა და ხელით მოიჩრდილა. მას ისევ უზრუნველი სახე ჰქონდა. ბაგეზე ღიმილი გაეფინა, ტანი შეარხია და ჩაიმუხლა. ყვავილებით კალთა აივსო. თავისთვის ღიღინებდა. მერე ეზო სირბილით გადაჭრა. გზის პირას შეჩერდა და ვაჟს მოუხედა, გაიკრიჭა, ყვავილებიანი ხელი დაიქნია და კვლავ ფოსტლების ფლარტუნით გაიქცა.

ვაჟი გამოერკვა. „რატომ ვუყურებ?“, გაიფიქრა მან და მყისვე შებრუნდა. ისევ შერცხვა თავისი საქციელისა და, არაფერზე რომ არ ეფიქრა, ყვავილების მორწყვა დაიწყო. წყალი ქვემოთ იყო და ვედროთი ამოჰქონდა. საფლავზე მიწა შეასწორა და, როცა მუშაობას მორჩა, გაურკვეველი აზრები უტრიალებდა. ერთხანს საფლავთან ჩამოჯდა, მუხლი გამართა. მერე, როცა მზე ჩავიდა, გზას დაჰყვა. აქა-იქ ოთახებში სინათლე ეჩოთო. მოხუცი ქალები გაუსაღებელ ყვავილებს წყლიან ვედროში აწყობდნენ. გზას მაღალი ხეები გასდევდა და საღამოს ბინდში იძირებოდნენ. კიკინებიანი გოგონა აივანზე იდგა. მაგიდაზე სარკის ნატეხი ედო და იცქირებოდა. გოგონას კიკინები ზედმეტად ეჩვენებოდა და სარკეში თავისი თავი არ მოსწონდა. ვაჟი რომ შენიშნა, სარკე წააქცია და ტუჩები აიბზუა. ვაჟმა ეზოს ჩქარი ნაბიჯით ჩაუარა, თითქოს ვიღაც მოსდევდა და უნდოდა გაესწრო. მერე უკან მოიხედა და შენიშნა, კიკინებიანი გოგონა ჭიმვარს მისდგომოდა.

არავინ იცის, რას ფიქრობდა გოგონა. შეიძლება ის უბრალოდ ვაჟს თანაუგრძნობდა, როცა მარტო იჯდა საფლავთან. ისიც შეიძლება, ვაჟის ვინაობა აინტერესებდა.

ვინ იცის...

მეორე დღეს გოგონას თმა სწორად დაევარცხნა. წითელი წაღები ეცვა და მზემოკიდებული მუხლისთავეები არ მოუჩანდა. სასაფლაოს ეზოში ჩავიდა. სიარულში მოკრძალება ეტყობოდა. ვაჟისკენ არ გაუხედავს. ვაჟი ყვავილებს რწყავდა. გოგონამ ეზო გადაიბრინა და ბუჩქებთან ჩაცუტქდა.

კალთა ყვავილებით აივსო, შეკრა და ხელი წინ გასწია. მერე ყვავილედ
ყნოსა და უკმაყოფილოდ გადაადგო. გოგონამ მოიწყინა. იქნებ, იგი შე-
წუხდა, რომ ყვავილები დაკრიფა, ან იქნებ ყვავილები ლამაზი იყო, მაგრამ
არ აკმევდა სურნელს. ვაჟს ალმაცერად გადახედა. მისი თვალები სინაზესა
და სიყვარულს აფრქვევდნენ. გოგონა გააჩავრა ვაჟის ცქერამ, შებრუნდა
და ზურგით გაჩერდა.

ვაჟმა შენიშნა, რომ გოგონას მართლაც შავი დიდრონი თვალები ჰქო-
ნდა, მრგვალი ტუჩები და მოშვილდული წარბები. მართლაც ახლად ამო-
სულ მთვარესავით ფაქიზი იყო, მის გარშემო კი ყვავილები საამო სურ-
ნელს აკმევდა.

გოგონა იდგა მარტო, მაღალი ხეების ქვეშ. მისი სახე და თვალები
ოცნებას გამოხატავდა. მას ესმოდა ხეების ნელი შრიალი, ესმოდა ბალა-
ხებში ნიავის თამაში, გრძნობდა, რომ ირგვლივ გამეფებულ სიჩუმეში იყო
რალაც დაუოკებელი. გრძნობდა, რომ მასში რალაც ძლიერი გუგუნებდა,
ვით სიცოცხლის სურვილი, და საიდანაც მოისმოდა წყაროს წკანწკარი.
იგი არ ინძრეოდა, თვალებსაც არ ახამხამებდა. იდგა გატრუნული და, თი-
თქოს რალაცას ელოდებო, ბაგე უთრთოდა. უეცრად შრიალი მოესმა. ვი-
ლაც მისკენ მიდიოდა, ვილაც უახლოვდებოდა. ახლა იგი მისგან იქნებოდა
ათი, ხუთი, სამი ნაბიჯით დაშორებული. კიდევ ერთი და, გოგონამ სწრა-
ფად მიიხედა.

მის უკან ვაჟი იდგა და გაწვდილ ხელში ყვავილები ეჭირა.

ვინ იფიქრებდა, რომ ვაჟი თავხედობისათვის არ დაისჯებოდა, მაგ-
რამ... გოგონამ ჯერ მას შეხედა, მერე ყვავილებს. სწრაფად, თითქოს გაბ-
რაზებულმა, ყვავილებს ხელი წაატანა, ჩამოართვა და ისევ ზურგით დადგა.

ყველაფერი ისევ სიჩუმეში შთანთქ. გოგონა, თითქოს მუხლმოდრეკი-
ლი ლოცულობსო, მაღალი ხეების ტოტებში გაცრეცილ ცას შეჰყურებდა.
ვაჟმა ფეხი ვერ მოიცვალა, ვერც ხმა ამოიღო. იყო მხოლოდ გასულიერე-
ბული შემოგარენი და უტყვი სულიერნი.

შემდეგ ყველაფერი მოულოდნელად მოხდა. ვაჟი გამოერკვა, თავისი
საქციელისა შერცხვა და დააპირა გოგონასათვის ეთქვა — დამიბრუნეთ
ყვავილები, ის, ის თქვენ არ გეკუთვნითო, მაგრამ ვიღრე ამას იტყოდა, შე-
ნიშნა, რომ გოგონამ ყვავილები მკერდზე მიიხუტა, მერე მობრუნდა და...
ვაჟმა მის წინ თავი მოკრძალებით დახარა.

მერწმუნეთ, ეს ყველაფერი მოულოდნელად მოხდა.

მაღალი ხეები გარინდებული იდგნენ. სადღაც წყარო წკანწკარებდა,
თითქოს მასაც აკვირვებდა ქვეყნის ეს საოცარი ღუმელი.



რასულ გამზათოვი

სიმღერა, რომელსაც დედა უმღერის...

თამბაქოს კვამლით აავსე სახლი,
ადარ გავწყრები, ღვინოს რომ დაღევ,
ნუ შემიბრალე, ნურაფრად ჩამთვლი,
ოდონდ კი, შვილო, მომიჩი მალე.
შორს წადი თუნდაც და უცხო მხრიდან
ნანატრ წერილებს ნუ მომწერ დიდხანს,
ცოლად შეირთე, ვინაც შენ გინდა,
ვინც მოგეწონოს, მე ნურას მკითხავ.
ჩემი სიცოცხლე შენ შეგალიე,
გიხუტებდი და ნაბავდი თვალებს.
მოსწი თუთუნი, ღვინოც დალიე,
ოდონდ კი, შვილო, მომიჩი მალე.

ჩემს ჩადატორებს

ვით შურისგებას ყველასგან ფარულს,
სტრიქონებს გულით დავატარებდი.
სიმღერას, როგორც ნაკრძალ სიყვარულს,
ვმალავდი, ავ თვალს არ ვაკარებდი.
ვითმენდი, როგორც მშობელი ითმენს,
რომ სუსტი პირმშო ვაჟკაცი დადგეს.
ისე ვარგებდი სტრიქონებს რითმებს,
ვით მესაათე კბილანებს არგებს.
თვითვეულ ბგერას მე ყური ვუგდე,
ვარჩევდი — ყალბი ბგერა არ მინდა —

ამგვარად ვარჩევთ უკეთეს გულებს,
სტუმრებისათვის ღვინოს მარნიდან.
ვემზადებოდი სამოგზაუროდ,
ვლესდი საღებავს სულ სხვადასხვა ფერს,
როგორც ქალები ტაბასარელნი
ნოხისთვის ფერადს არჩევენ ძაფებს.
ჩემი სიმღერა ვერ ჯობნის სხვისას,
მე, შესაძლოა, ვიმღერე ცუდად.
არ ვიცი, მივწვდი თუ ვერა მიზანს,
ვთქვი თუ ველარ ვთქვი, რისი თქმაც მსურდა.
ჩემს სიტყვებშია ჩემი ცხოვრება,
მე რა ვქნა, თუ არ მოგეწონებათ,
მითხარით, ჩემო რედაქტორებო,
რამ შეგაყვარათ ლექსის სწორება?
შვილს მოუაროს მშობელმა მკვდრმა,
თქვენ კი ეს ტვირთი რად უნდა ზიდოთ?
თუ რამ შესცოდა, მე უნდა მითხრათ,
მე იმას ყურებს ავუწევ თვითონ.

რვასტრიქონიანი ლექსები

— აგერ, იმ კაცზე რას იტყვი ნეტა?
მეგობარს მივეც ასეთი კითხვა.
მან მიპასუხა: — პირველად ვხედავ
და აღარ ვიცი, კარგი რა გითხრა.
— აგერ, იმ კაცზე რას იტყვი ნეტა? —
ახლა მეორეს მივეცი კითხვა.
მან მიპასუხა: — პირველად ვხედავ
და აღარ ვიცი, ცუდი რა გითხრა.

* * *

ყველაფრის მცოდნე ქვეყანაზე არ არის ერთი,
მაგრამ ზოგიერთს, სამწუხაროდ, ეს არა სჯერა.
ზოგჯერ მაშინებს მე იმათი ავტორიტეტი,
ხმა გამკიცხავი და ჭიქური მრისხავი მზერა.
პუშკინს, სოკრატეს ყველაფერი არა სცოდნიათ,
ყველაფრის მცოდნე ხალხია და ხალხი იქნება,
მაგრამ ხალხის ბედს ზოგჯერ სწყვეტენ, ვისაც
ჰგონიათ,
აბსოლუტური ვიპოვეთო ჭეშმარიტება.

* * *

ზოგჯერ ამქვეყნად დავდივარ მარტო,
ქარში და მტვერში მივდივარ კენტად,
მაგრამ მახლავან და ვმასლაათობ,
გულით რომ მიყვარს იმ პოეტებთან.
მაგრამ თქვენ, ვისაც სიტყვა არ გიყვართ,
როგორ ძლებთ, გული როგორღა გერჩით,
უდაბურ ველზე როცა დადიხართ.
მარტო რომ რჩებით ქარში და მტვერში?

* * *

— უდარდო კაცო, სიმღერა შენი
რად არის ნაზი და ცრემლიანი?
— იმ კაცსაც, მუდამ რომ ცხოვრობს ლხენით,
გამოსდის შვილი კაეშნიანი.
— მითხარი კაცო, გულჯავრიანო,
ვით ააყდერე ეგ ჰანგი ტკბილი?
— ვის გულშიც მუდამ დასტი ტრიალებს,
გამოსდის ხოლმე უდარდო შვილი.

თარგმნა გიორგი ხალუქვაძემ.



ლეივ არნოლდ პოლმა მოხუცი და ბიჭი

ლეივ არნოლდ პოლმა ნორვეგიელია. იგი პროფესიით მუშაა — მღარავი. მოთხრობას „მოხუცი და ბიჭი“ პირველი პრემია მიენიჭა ერთ-ერთი ნორვეგიული გაზეთის მიერ გამოცხადებულ კონკურსში, რომელშიც მონაწილეობდა 700-მდე ავტორი, მათ შორის ბევრი სახელგანთქმული მწერალი.

მოხუცს ბავშვი ხელმოკიდებული მიჰყავდა. ხელი იყო პატარა, ცხელი და მიმნდობი. ბიჭუნა თავლია მიაბიჯებდა. შავი, სქელი კულულები შუბლზე ჩამოჰყაროდა.

ისინი ტყვეთა გრძელი კოლონიის თავში მიდიოდნენ.

ერთგან მინდორი დაინახეს, სადაც ჯოგი ძოვდა. ბიჭმა მღელვარებით აჩვენა:

— ბაბუ, შეხედე, რამდენი ცხენია!

მოხუცმა გაიღიმა:

— ეგ ცხენები კი არა, ძროხებია, შვილო.

ბიჭი დაიბადა დიდ ქალაქში და მთელი თავისი შვიდი წელი ცივი, რუხი ქვის კედლებს შორის გაატარა. მას არასოდეს ენახა ძროხა.

მოხუცმა უთხრა:

— ისინი რძეს გვაძლევენ.

ბიჭმაც იცოდა ეს. მან დიდხანს უყურა ძროხებს, შემდეგ სლუკუნით თქვა:

— ბაბუ, მწყურია.

— ვიცი, შვილო, — უპასუხა მოხუცმა. — ჩვენ ყველას გვწყურია. გაუძელი. მალე, ალბათ, დავისვენებთ და წყალსაც დავლევთ.

ბიჭმა სლუკუნი შეწყვიტა.

შემოდგომის ჰაერი თბილი და ნესტიანი იყო. ღამით იწვიდა და ზვ-
ჯერ არ გამშრალიყო. მოხუცს ბიჭი გუბეებს შორის მიჰყავდა. ბიჭს ფეხ-
ზე ჩვრები ეხვია და ძველი, დახეული წაღები ეცვა.

გზის გადაღმა ხეებს ყვითელი ფოთლები სცვიოდა. ალაგ-ალაგ ფოთ-
ლები ძალიან სქლად იდო და ბიჭი ძლივს მიათრევდა ფეხებს, რომლებიც
ღრმად ეფლობოდა ფოთლების მოშრიალე ნოხში. მაგრამ მოხუცმა და-
ტუქსა იგი: წესიერად იარე. როცა ფეხს მიათრევ, ქვიშა მალე ცვეთს ლან-
ჩებს და ჩვრებიც შემოგძვრება.

— ჰოდა, დარჩები ფეხშიშველად, — თქვა მოხუცმა.

ბიჭმა დაუჯერა და ფეხის თრევა შეწყვიტა.

ცოტა ხნის შემდეგ მან ჰკითხა:

— ბაბუ, სად არის მამა?

მოხუცმა უპასუხა:

— ის დარჩა. სამუშაოდ წაიყვანეს.

— ჩვენ ერთად აღარ ვიქნებით?

— არა.

ბიჭი ჩაფიქრდა, მერე ასლუკუნდა:

— აბა ჩვენ რატომ მივდივართ, თუ მამა ჩვენთან ერთად არ წამოვიდა?

— არ ვიცი, შვილო. ნუ მეკითხები ამდენს. ჯარისკაცებს არ უყვართ,
როცა ჩვენ ვლაპარაკობთ. აკრძალულია. თუ გინდა რაიმე თქვა, მითხარი
ხმადაბლა.

— კარგი. — ბიჭი ჩურჩულზე გადავიდა: — ჯარისკაცები ჩვენზე
ბრაზობენ, ხომ?

მოხუცმა თავი დაუქნია უხმოდ.

— რატომ ბრაზობენ? ჩვენ ხომ არაფერი დაგვიშავებია მათთვის. მე
სულ წესიერად ვარ.

— იმიტომ, რომ ჩვენ ტყვეები ვართ, ისინი კი ჯარისკაცები არიან და
გვყარაულობენ. — უპასუხა დაღლილმა მოხუცმა.

ბიჭი გაჩუმდა, შემდეგ ისევ ალაპარაკდა:

— სადაც მიგყავართ, იქ მამაც დაგვხვდება?

— არა. შეიძლება მერე მოვიდეს. ნუ ფიქრობ მეტს ამაზე. ჩვენ კი-
დეც ვნახავთ მას. — ნელა, დამამშვიდებლად თქვა მოხუცმა, მაგრამ ბიჭი
განანგრძობდა სლუკუნს:

— მამასთან მინდა...

— არ შეიძლება, შვილო.

— მინდა!

— არ შეიძლება. — მოხუცმა ამოიოხრა. — იარე, თორემ ჯარისკაცე-
ბი წაგიყვანენ.

— არ მინდა!

— უნდა იარო.

მოხუცმა მაგრად მოუჭირა პატარა ხელზე. ბიჭმა ამოიტირა:

— დედა სადაა?

— ცაშია.

— იქ, სადაც ღმერთი და ანგელოზები?

— ჰო, ანგელოზებთან. კარგადაა იქ.

ბიჭი ჩაფიქრდა, მაგრამ მეტი აღარაფერი უკითხავს, მალე კი სუ-
დაივიწყა ეს.

მოხუცი ფიქრობდა: „ბედნიერია. ჯერ მას არაფერი ესმის. ისიც არ
იცის, რას სიკვდილი. თუმცა მალე შეიძლება თვითონ...“

ისინი განთიადზე წამოიყვანეს. შუადღისას შევიდნენ სოფელში, რო-
მელსაც მდინარე ჩაუდიოდა.

სოფლის ფურნე ზედ გზასთან იდგა. ახალგაზრდა პურის სურნე-
ლი ტრიალებდა.

ბიჭი ატირდა:

— მშია, ბაბუ.

— მოითმინე. ბანაკიდან წამოსვლისას ხომ ვჭამეთ. — უპასუხა მო-
ხუცმა.

— მას მერე რახანია. მაშინ მე სულ ერთი ლუკმა მომცეს.

— არაფერია, მალე, ალბათ, კიდევ გვაჭმევენ. სხვა რამეზე იფიქრე
და შიმშილი გადაგივლის.

— არ შემიძლია, ბაბუ, მუცელი მტკივა.

— გაგივლის.

გზის გადამა გვერდზე იდგნენ სოფლის მცხოვრებლები — და-
რიბი გლეხები და მღუმარედ შეჰყურებდნენ ტყვეებს. გზაჯვარედინზე
ორი გოგონა თამაშობდა. მათ მიწაზე დიდი კვარატები დევხაბათ, ცალ-
ფეხზე ხტებოდნენ უჯრედიდან უჯრედში და თან აგურის წითელ ნატეხს
აგორებდნენ.

მოხუცის ზურგს ამოფარებული ბიჭი ემალებოდა უცხო ადამიანებს,
მაგრამ როგორც კი გოგონები დაინახა, წინ გამოვიდა. გლეხები შორს იდ-
გნენ, ხოლო გოგონები, მისი თანატოლები, უდარდელად თამაშობდნენ.
შუაგზაზე ერთი წითელი ქვა ეგდო. ბიჭი სწრაფად დაინახა და აიღო იგი.

მოხუცი შეწუხდა:

— გადააგდე ქვა, ჩქარა.

— არა, — უპასუხა ბიჭმა. — არ გადავაგდებ. ლამაზია.

— არ შეიძლება გზიდან რაიმეს აღება. მერე კიდევ ქვა იმ გოგონე-
ბისაა, არ შეიძლება წაღება...

— მე იგი ვნახე, — გაჩიუტდა ბიჭი. — ამიტომ ჩემია.

— სულერთია, გადააგდე. ჯარისკაცებს რომ დაენახე, მოგკლავდნენ.

მაგრამ ბიჭმა უფრო მაგრად ჩაბლუჯა ქვა ხელში.

გზამ მოუხვია და მდინარის ნაპირს გაჰყვა. მდინარე ფართო და წყალუბრი და იგი ჩრდილოეთისაკენ მიედინებოდა.

ხეები თანდათან გამეჩხრდა. გზისა და მდინარის ორივე მხარეზე ყანები გაიშალა. ქარი მწიფე პურს ყვითელ ტალღებად კეცავდა. გამოჩნდნენ პურისმკვლელებიც. ცხენებისა და მკვლელების დანახვამ ბიჭს დროებით გადავიწყა გაჭირვება.

შემდეგ ისევ ასლუკუნდა. შიმშილმა უფრო შეაწუხა, ფეხებიც ატკივდა. წაღები სილით გაეტენა, ლანჩები მოძვრა, ფეხებზე ჩვრები შემოძვრა. მოხუცი ვერ ბედავდა შეჩერებულობო, რომ შეეხვია ისევ. ჯარისკაცები თვალს არ აცილებდნენ ტყვეებს და შეჩერების საშუალებას არ აძლევდნენ. შავი ლულები მრისხანედ იმზირებოდნენ და მოხუცმა კარგად იცოდა, ეს ხუმრობა არ იყო. მან ბიჭის დამშვიდება სცადა.

— მალე ჩავალთ, ალბათ, — თქვა მოხუცმა, — ჰოდა, დაისვენებ.

ბიჭი ატირდა. სიტყვებმა ველარ უშველეს. მაგრამ მოხუცს ასეთი შემთხვევისათვის სხვა, უფრო ძლიერი საშუალება ჰქონდა შემონახული. მან თქვა:

— თუ ნამდვილად მოგშივდა, ჰამე. ჯიბეში პურის ნატეხი მაქვს. ძალიან გამხმარია, მაგრამ შენ ზომ მაგარი კბილები გაქვს.

ტირილი შეწყდა.

მოხუცმა გაუღიმა:

— ცოტ-ცოტას მოგიტეხ. კარგი?

— ჰო, ჰო, ბაბუ! — მუდარით თქვა ბავშვმა: — ბევრი გაქვს? სულ შეეგჭამ.

— ჰო, სულ. მაგრამ ჯერ ცრემლები მოიხოცე და ფრთხილად ჰამე, თორემ ჯარისკაცმა თუ დაგინახა, წაგართმევს.

ბიჭმა თავი დაუქნია და ჭუჭყიანი მჯილით ცრემლები ამოიწმინდა.

მოხუცმა ხელი ჯიბეში ჩაიყო, წვრილ-წვრილად ტეხდა პურს. ბიჭი სწრაფად იდებდა მათ პირში.

პური მალე გათავდა. ნატეხი თხელი და პატარა იყო, ბიჭი კი ძალიან მოშივებული. პური რომ გაუთავდა, მოხუცმა თითებით ნამცეცები მოაგროვა. უნდოდა თვითონ შეეჭამა, მაგრამ ბიჭმა ხელი გაუწოდა და ამას ბებერმა გულმა ველარ გაუძლო. ნამცეცებიც ბიჭს შეხვდა.

ბავშვი ოდნავ გამოკეთდა, ფეხის ტკივილებს აღარ უჩიოდა, მაგრამ შიმშილი როდი გამქრალა: ნამცეცებიც რომ გადაყლაპა, იკითხა:

— მეტი აღარაა, ბაბუ?

— გათავდა. აღარაა...

მდინარე მდორედ და ფართოდ მიედინებოდა. ზოგან წყალი სულ ახლოს ჩაუდიოდა გზას. მოხუცი კარგად იცნობდა აქაურობას. მან აუხსნა, რამდენიმე საათში დიდი ხიდი იქნებაო. ბიჭი კი სულ საკმელს თხოვდა. მაშინ ბაბუამ უთხრა:

— იმ ხილთან რომ მივალთ, ალბათ, შევჩერდებით და პურსაც ვჭამო.
ნაპირზე მაღალი ბალახი იყო. მინდორზე იხვევის გუნდი და მანქანები.
ბიჭს არასოდეს ენახა ამოდენა ფრინველები. მოხუცი იძულებული გახდა
აეხსნა, თუ ცურვისას როგორ ნიჩბებივით უსვამენ იხვები თავიანთ
ბრტყელ ფეხებს და საჭმლის მოსაძებნად წყალში როგორ ყვინთავენ.

შემდეგ იგი მოჰყვა ზღაპრის ერთ პატარა იხვზე, რომელმაც დედა და-
კარგა და ქვეყანაზე სულ მარტო დარჩა. მთელი ზაფხული მარტო ხეტია-
ლობდა. ბევრი საოცრება გამოიარა. მაგრამ ზღაპრის სამწუხარო დასასრუ-
ლი ჰქონდა. პატარა იხვი მოხვდა დიდ, უღრან ტყეში და იქ მშვიდრმა მე-
ლიამ შესანსლა იგი.

ეს ბიჭს არ მოეწონა და სხვა ზღაპარი მოითხოვა:

— ბაბუ. ჯუჯა იაკობზე მომიყევი!

მოხუცს ჩაეცინა:

— კი, მაგრამ ის ხომ ნამდვილი ზღაპარი არაა, შვილო. — თქვა მან, —
შენმა მოხუცმა ბაბუამ გამოიგონა, როცა შენ პატარა იყავი და მუხლებზე
მეჩეჭი. ახლა დიდი ხარ, რაღა საინტერესოა. უკეთესია სხვა რამე...

— არა, მე ჯუჯა იაკობზე მინდა.

ისე გადაჭრით ამბობდა ბიჭი, რომ მოხუცს კვლავ ჩაეცინა:

— ესე იგი, არ დაგვიწყნია ზღაპარი. იმდენი დრო გავიდა.

— ჰო, მახსოვს და კიდევ მინდა მოვისმინო ამბავი ჯუჯასა და ტყის
მხეცეებზე.

— კარგი, მოგიყვები, მაგრამ დასაწყისი შემახსენე. დაგბერდი და მე-
ხსიერება მღალატობს.

ბიჭს გაეცინა:

— შენ არ გახსოვს სად ცხოვრობდა იაკობი? — ჰკითხა მან.

— როგორ არა, იგი ტყეში ცხოვრობდა.

— წითელ სახლში, — უთხრა ბიჭმა.

— მართალია, წითელ სახლში. და იმ ტყეში კიდევ ათასნაირი ნადირი
იყო. — თავი დაუქნია მოხუცმა. — იქ იყვნენ ვეფხეები და სპილოები, ლო-
მები და დათვები, მაიმუნები და სხვა ჯურის მხეცეები... მგონი ასეა, ხომ?

— ასეა, ბაბუ, მაგრამ ზღაპარში ხომ მარტო კუ, ლომი, სპილო და
ხარირემი იყო?

— ჰო, ჰო, ახლა გამახსენდა.

— მომიყევი, ბაბუ?

— ვეცდები.

მოხუცმა აზრი მოიკრიბა და დაიწყო ამბავი ჯუჯაზე. როგორ ხეტია-
ლობდა იგი ტყეში, როგორ კრეფდა სოკოებს, ყვავილებს და ლაპარაკობ-
და ტყის მხეცეებთან. როცა მიაღწია ჯუჯას შეხვედრაზე კოჭლ კუხთან, რო-
მელიც კვნესოდა, როცა ბაბუამ მოუთხრო ლომზე, რომელმაც შეაშინა
ჯუჯა იაკობი, სპილოზე, რომელიც მდინარესთან დამდგარიყო და ხორთუ-

მით წყალს ისხამდა, ბიჭმა გაიცინა. მაგრამ როცა მოხუცი ყვებოდა, თუ როგორ შეისვა ხარირემმა ჯუჯა იაკობი ზურგზე და ტყე-ტყე ქეხებით როგორ მიიყვანა წითელ სახლამდე, ბიჭს აღარ გაუტყინა.

ზღაპარი გათავდა. ბიჭმა ჰკითხა:

— ჩვენც რომ შევხვდეთ ისეთ ხარირემს, არ შემიჯენს ზურგზე?

— შეიძლება.

— ტყეში ბევრი მხეცია, ბაბუ?

— ბევრი, ძალიან ბევრი.

ბიჭმა სევდიანად თქვა:

— არასოდეს არ მინახავს მხეცები.

— სად უნდა გენახა.

— მინდა ლომი ვიყო, რომ ეს ჯარისკაცები შევჭამო.

— რას ამბობ, შვილო! ასე ლაპარაკი არ შეიძლება.

ბიჭი გაჩუმდა. ამ დროს თავშეხვეულმა ახალგაზრდამ მოიხედა და თქვა:

— რისი გეშინია, მოხუცო? სულ ერთია, ცოტა ხნის სიცოცხლე დაგვრჩენია.

— ჩუმად, ბიჭი გაიგონებს. — უბასუხა მოხუცმა.

— მერე რა? მალე თვითონ დაინახავს. თუ დაყრუვდი? არ გესმის უკან რომ ისვრიან? ისინი ჩამორჩენილებს ხვრტენ.

მოხუცი გაჯავრდა:

— კარგად მესმის. ვიცი, რაც ხდება, მაგრამ რატომ უნდა შევაშინო ბავშვი?

ცოტა რომ გაიარეს, მოხუცი ბიჭს მიუბრუნდა:

— შეხედე ცას, რა ლამაზად ანათებს მზე ღრუბლებიდან!

ბავშვმა მალა აიხედა, მაგრამ მოხუცის ეშმაკობამ არ გასჭრა. ბიჭმა ტირილით თქვა:

— კიდევ უფრო მშა, ბაბუ. მწყურია. ფეხებიც მტკივა...

მოხუცმა ამოიხსრა.

— მსუბუქად იარე, — თქვა მან. — ხიდან რომ მივალთ, შევისვენებთ. ვეცდები, წაღები შეგიკეთო. იქ დავნაყრდებით და წყალსაც დავლევთ.

მზე დასავლეთისაკენ გადახრილიყო. საღამო ახლოვდებოდა. ღრუბელი გაქრა.

გზა მშრალი და მტვრიანი გახდა. კოლონა მტვრის რუხ ღრუბელში მიაბიჯებდა. მოხუცის მხრები და ზურგი მტვრით დაიფარა. მტვერს დაეფარა ბიჭის სახეც. იგი მწარედ ტიროდა, მაგრამ ხმას არ იღებდა, რადგან ცხვირი და პირი მტვერს სულ ამოევსო და ამოეშრო. მერე მან ტირილიც შეწყვიტა. მხოლოდ ლოყებზე ემჩნეოდა ცრემლის ჭუჭყიანი ნაკვალევი. მტვერი უწვავდა თვალებს.

მოხუცი ხანდახან დაბლა იყურებოდა, რათა შვილიშვილისათვის ეხედა, მაგრამ ბიჭს სახე არ უჩანდა. თავჩალუნული ძლივს მილასლასებდა.

გზა ისევ მდინარეს მიყვებოდა. კალაპოტი თანდათან დავიწროვდა, დინება ჩქარი გახდა, ზოგან ჩანჩქერებიც ხვდებოდათ.

მათ კიდევ ერთი სოფელი ჩაიარეს, მაგრამ ბიჭს ეს არც შეუმჩნევია. თვალეზი და ყურები სულ ამოგლესოდა მტვრით. მას არც ცნობისმოყვარეები დაუნახავს, რომლებიც გზის გასწვრივ იდგნენ და ტყვეებს შეჰყურებდნენ.

სოფელთან ჩავლიდან ერთი საათის შემდეგ მოხუცმა დუმილი დაარღვია:

— ხიდს ვხედავ. მალე მივალთ.

ბავშვი ღუმდა. მაშინ მოხუცმა უფრო ხმამაღლა გაიმეორა:

— მალე ხიდი იქნება. მე უკვე ვხედავ. სულ ცოტა დარჩა. გაღმა კი ისეთი ბალახია, ისეთი დიდი მინდორი. იქ ჩვენ დავისვენებთ... შენ რა, არ გესმის?

არავითარი პასუხი.

ახლა მხოლოდ მოხუცის ხელი იჭერდა ბიჭს დაცემისაგან. მაგრამ ისინი უკვე კოლონის თავში კი აღარ იყვნენ. სროლის ხმა სულ უფრო ახლოს ისმოდა.

ბიჭმა ერთ უკანასკნელ ქვაზე ფეხი ძლივს გადაათრია და მეტი ვეღარ შეძლო. მოხუცი ცდილობდა გაემხნევებინა იგი, მაგრამ ბიჭს არ ესმოდა. მაშინ მოხუცმა ხელში აიყვანა და ხიდზე გადაიტანა.

მოხუცი ბავშვით ხელში მიჰყავდა მილასლასებდა მწვანე ბალახებზე. ფეხები არ ემორჩილებოდა. მალე ჯარისკაცული ჩექმების ბრახუნი მოესმა, მაგრამ უკან არ მიუხედავს.

ბიჭს არც ავტომატის სროლის ხმა გაუგონია, არც რაიმე ტყვილი უგრძნია, როცა ცხელმა და მკვრივმა ტყვიებმა განგმირეს იგი.

ვიდრე თვითონაც წაიქცეოდა, მოხუცმა ერთი წამით თვალი მოჰკრა, როგორ გაიშალა ბიჭის მომუჭული ხელი და რალაცა დავარდა ბალახზე. ეს იყო პატარა, წითელი ქვა...

თარგმნა **ხ. ფერაძემ**.



ლავრენგი ძიმისჭარიშვილი

ს ა მ შ ო ბ ლ ო

მიტხარ — „სამშობლო არ გაგაჩნია“,
დახარე თავი და დაგცვივდა ცრემლი.
კიდევ სთქვი: „მაწუხებს ბედი ჩინარის,
მსგავსი თუ ძმობილი რომ არის შენი“.
კიდევ სთქვი: „სამშობლოს მე მაშინ დავიცავ,
თუ მასში ქართული გრძნობები დავსძარი,
მგოსანო, რას უმღერ, სამშობლო დაიქცა,
ქართული გრძნობების ქართული ტაძარი“.
მე მიკვირს, საიდან საითკენ იარე,
რატომ არ გადატყდა მაგ გულის ფიცარი.
მას შემდეგ, რაც აზრი შენ გამიზიარე,
კლასიურ მტრის გული ვიცანი.
შენ იცი, ხავსო, ხმალი შემართული
მტერმა მაგ სამშობლოს საფარს ქვეშ აკეთა?..
დავანგრევთ ძველ ტაძრებს, თუნდ იყოს ქართული,
თუ იგი ასრულებს ჩვენი მტრის დაკვეთას.
მე კი ვერავინ შემწამებს ობლობას,
სამშობლო ტაძარი მიყვარს და მიყვარდა.
საბჭოთა ქვეყანა ჩემი სამშობლოა, —
მსოფლიო მშრომელთა დამკვრელი ბრიგადა.
მე ამ სამშობლოს შევწირავ, რაცა მაქვს,
მე ამ სამშობლოში მკლავს რა მომიღუნებს.

საღ. გ. ბაქაშვილის დამკვიდრი ნიჭიერი ახალგაზრდა პოეტი ლავრენტი ძიმისჭარიშვილი
ლექსები, რომლებსაც ლექსად წაიკითხა. მისი ლექსები სისტემატურად იბეჭდებოდა ადგილობრივ

„დაიღუპა იგი 1937 წელს. 21 წლისა.

ლექსები, რომლებსაც ვბეჭდავთ, მოგვაწოდა პოეტის დამ ეთერ ძიმისჭარიშვილმა.

მითხარი, ამ მდიდარ ცის იქით რა ცა მაქვს,
მასავით ტკბილი და დედურ მოდუდუნე?!
და შენ კი, ქალო, რომელიც დავს უხრი
სამშობლოს შესახებ ჩვენი მტრის ნააზრევს,
მძულხარ, და ჩემს გულში ამ დიდ სიძულვილს
ვერ წაშლის, ხავსო, შენი სილამაზე.

1933 წ.

* * *

არ ვიცი რატომ, მაგრამ იმ ღამეს
საყვედურები მრავალი მერგო,
ალბათ, თქვენ გასურდა, რომ ვყოფილიყავ
ვაუკაცი ვეფხი, ვით აივენგო.
მე კი უბრალოდ ვგავდი მეგობარს,
რომლის მახვილი სიტყვაა მშვიდი...
გაიგეთ: ვერ ვქენ აივენგობა
და ჩემს მკლავებზე გადაქვითინდი.
მე გამშვიდებდით, ვიდრე შემეძლო,
აჭარის მთების ცქრილა ასულს.
თქვენ კი გინდოდათ გესმინათ ძველი —
„თქვენ გულის აქეთ სიკვდილიც არ მსურს“.
მერე ადექით — ალვამ იყარა,
გადმომინათეთ, ვით ბროლის სარკემ,
გადასწით გედის ყელი ყარყარა
და გაიქეცით ზღვისპირისაკენ.
თქვენი მკლავები იყო შიშველი,
მიჰქროდით, მკლავებს ქარი ჰკოცნიდა,
ტბას გადაადგა შემკრთალი შველი, —
თქვენ ისე ჩანდით მწვანე კონცხიდან.
თქვენ გაიქეცით... მე მიმატოვეთ,
დავდივარ გრძნობა გადათალხული,
მაგრამ თქვენ რჩებით ჩემთვის ძვირფასი,
როგორც სამშობლო და გაზაფხული.

1931 წ.

16

გიგლა მუხიანი

მოგონებები გალაკტიონზე

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისთანავე გალაკტიონი აქტიურად ჩაება საზოგადოებრივ და სამწერლო საქმიანობაში.

იმ ხანებში მას დაუწერია სტატია იმის შესახებ, თუ ვის ემხრობოდა — მემარჯვენეებს თუ მემარცხენეებს. ჩვენ გადავთვალეთ იმ დროის პრესა და გალაკტიონის სტატიას ასეთი სათაურით ვერ წავაწყდით. შესაძლებელია „ლომისში“ დაბეჭდილი წერილი „პოეზია უპირველეს ყოვლისა“ არის ნაგულისხმევი. ამას გვაფიქრებინებს მისი შინაარსი. სტატიაში პოეტი მართლაც კატეგორიულად ეკითხება ქართველ მწერლებს — ვისთან ხართ თქვენ? ეს საკითხი გალაკტიონს ძალიან აინტერესებდა და მას სხვა სტატიებშიც ეხებოდა.

თვით გალაკტიონს ამ წერილის შესახებ საუბარი ჰქონია მრავალ მწერალთან, გაზეთის დამტარებელთანაც კი, და ყველაფერი დიალოგების სახით ჩაუწერია.

გალაკტიონი შეხვედრია ცნობილ ქართველ მგოსანს სანდრო შანშიაშვილს და მასთან ასეთი საუბარი ჰქონია:

„**სანდრო შანშიაშვილი** — რამ გაიძულა გალაკტიონ ამ წერილის დაწერა, სთქვი პირდაპირ ძალით დაგაწერიხს არა?

— არა სანდრო, მაგრამ შენ ეს მითხარი მემარჯვენე ხარ თუ მემარცხენე.

— არა ძმო მე არც მემარცხენე ვარ და არც მემარჯვენე ამ ომებში, პირადად ერთი ვიქნები, პასუხისმგებელი ჩემი თავისა.

გერცელ ბაზოვი: (პოეტი პროზაიკი) დიდებულია, მშვენიერია (მომართა ნიკო გვარამის, მსახიობი). ასეთი პოეტი ჩვენ არა გვყავს (მომართა მე). მე ხომ ყოველთვის შენთან ვიყავი. მე ჯგუფებს არ ვეკუთვნი, მაგრამ შენთან ყოველთვის ვიქნები.

გ. ქუჩიშვილი: ძალიან გამეხარდა, რომ ეს ფრონტი გაიშალა. კბილებს

აკრატუნებენ. შემხვდა გრიგოლ მაჭავარიანი (გრ. საქარიქედელი) და სთქვა გალაქტიონმა გასწია დასმენა, ჯაშუშობა. მე ვუთხარი — ჩემი წერილი უარესი იყოფოდა. ალბათ ჩემს წერილზე სხვაგან ისევე იტყვის, როგორც შენს წერილზე. გალაქტიონ ერიდე ღვინის სმას, ვინ იცის რა უნდა შეემთხვეს კაცს.

— ოჲ ეს საქარიქედელი, ნუთუ ისიც მწერალია, ნუთუ იმასაც კი აქვს უფლება აგრე ილაპარაკოს ჩემზე.

გიორგი (ქუჩიშვილი) ძალიან დაშინებულია, ან შეიძლება სიფრთხილე ალაპარაკებს. უფრო დასაშვებია მეორე.

წიგნების დამტარებელი დ. ბაქრაძე შემხვდა. მან მოულოდნელად გზაზე გამაჩერა — მითხრა — წავიკითხე, რამ გამოიწვია თქვენი წერილი.

— წერილია მემარჯვენეების წინააღმდეგ.

— ვინ არიან ეს მემარჯვენეები.

მე აუხსენი ვინც არიან.

— ზორბა წერილია, სთქვა მან. მაგრამ ეხლა მართალს არ უჯერებენ, ტყუილის მთქმელს უჯერიან. მწერალთა რიგებში კი უსათუოდ თქვენ გამარჯვებთ.

პოლიო აბრამია:

— ჰა გამარჯობა, წავიკითხე შენი წერილი დღეს.

— ვის ემხრობი, მემარჯვენეებს თუ მემარცხენეებს?

— მე ჩემი დაწესებულებით (მუშაობდა მაშინ რემედასში) ცხადია ვის მხარეზედაც ვიქნები“.

აქ აწერილია განვლილი ეტაპის ამბები. შემდგომ გალაქტიონის მიერ დასახელებული მწერლები მხარში ამოუდგნენ საბჭოთა ხელისუფლებას, დადგნენ ოქტომბრის რევოლუციის დროშის ქვეშ და დიდ წარმატებასაც მიაღწიეს. მათ შორის ალ. შანშიაშვილმაც, რომლის ამაგი ქართული საბჭოთა ლიტერატურის განვითარებაში მეტად დიდია, განსაკუთრებით დრამატურგიაში.

გალაქტიონმა კი აი ასე კარგად შემოგვინახა ეს ძვირფასი სტრიქონები.

* * *

გალაქტიონის უბის წიგნის 1923, 1924 და მომდევნო წლების ჩანაწერებში საყურადღებოა წერილი სათაურით „მე მ ა რ ჯ ვ ე ნ ე ბ ი“.

„ამხანაგები, პირადად მე გალაქტიონ ტაბიძე თქვენ მემარჯვენე ფრთისაგან, რომელიც სიცოცხლეს უმლაშებს ქართულ ლიტერატურას, მოვითხოვ გადახრას, მე მოვითხოვ 180 გრადუსით პირდაპირ შეხედოთ თვალებში სიმაართლეს, რანაირიც არ უნდა იყოს ის.

ლიტერატურული ომები ხელოვნების სასახლეში, ჟურნალებში, გაზეთებში, სალიტერატურო საღამოებზე მიდის ერთი ნიშნით — უნდა შეგწევდეს გამბედაობა.

რისგან შედგება ეს მემარჯვენე მიმდინარეობა? იგი ნამსხვრევანაა მსხვრევებისაგან. იგი შესდგება რევოლუციის მიერ შეურაცხყოფილ კლასებიდან, რომლებმაც დაკარგეს მშვიდობიანობა და სოციალური მდგომარეობის წონასწორობა. ეროვნული ინტერესები აქ არაფერ შუაშია. პირდაპირ უნდა შევხედოთ სიმათლეს და ვსთქვათ: ეს არის პოლიტიკური სიყალბე და ისტორიული უნიადაგობა. მემარჯვენეები ისე იჭერენ თავს, როგორც ძველი გვარდია ვატერლოოსთან, რომელიც კვდება, მაგრამ არ ნებდება. ამის შემხედვარე სიცილით ვხვდებოდით ოლიმპის (გულისხმობს მემარჯვენეებს—გ. მ.) ეს აკადემიური, მაგრამ ღრმად პროვინციალური კომიკები. შეიძლება ჩვენ ხელოვნურად ვაცხადებდეთ აჩრდილებს, მაგრამ ეს აჩრდილები ყოველთვის იგვიანებენ. ჩვენთვის დრო ბევრი რამის აღმნიშვნელია. არ შეიძლება დიდხანს ყოფნა ასეთ სუმბურულ მდგომარეობაში.

მართალი იყო გეგელი, რომელიც ისტორიულ ბედის ცვალებადობაში ნახულობდა წარმართველ აზროვნების სიციბიერეს.

ჩვენ გვინდა მდიდარი, ბრწყინვალე, გრანდიოზული, დიდებული ლიტერატურა. ჩვენ აქეთკენ მივისწრაფით ყველა საშუალებით. იგი (რევოლუცია, ახალი) ამოსუნთქვის საშუალებას არ აძლევს და მსოფლიო რევოლუციის სახელით ანადგურებს ყოველივე ძველს.

ჩვენში ლიტერატურა შევიდა თავის განვითარების ახალ ხანაში. ასაფეთქებელი მასალები მას საკმაოდ მოეპოება“.

ეს ჩანაწერები შეიძლება მონახაზია იმ დიდი საპროგრამო წერილები-სა, რაც გალაკტიონმა დაბეჭდა ჟურნალ „ლომისსა“ და თავისი სახელწოდების ჟურნალში 1922-1923 წლებში.

გალაკტიონის იუბილე ბათუმში

გალაკტიონს 1933 წელს პოეტური მოღვაწეობის ოცდახუთი წლისთავი შეუსრულდა, რაც მთელმა საქართველომ იუბილეებით აღნიშნა. როგორც ჩანს, ასეთი იუბილე უნდა გადახდილიყო ბათუმშიც. ამ მიზნით იგი სწვევია ბათუმს 4 მარტს. აი როგორ არის ეს ამბავი აწერილი ერთ-ერთ მის უბის წიგნაკში, რომელიც დაცულია საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში.

„ბათუმი 4/3-33 წელს.

ჩამოვედი აქ 2 თებერვალს. გავჩერდი სასტუმრო „აჭარისტანში“. ვნახე დათიკო ღუმბაძე. მან თქვა: „იუბილე მოეწყობა 20-24 აპრილს. საიუბილეო კამპანია პრესაში 5 აპრილიდან დაიწყება“. მპირდებიან ფულით დახმარებას... (გაურკვეველია) იქნება ჩემი სახელობის ქუჩა, სახლი ქობულეთში და სხვა. თბილისიდან უნდა ჩამოვიდეს სპეციალური პიროვნება ამ საქმისათვის. დღეს გემით „საქართველო“ მივდივარ აბხაზეთში.

აბხაზეთი. სუხუმი. 6/3-33.

...ლექსები, ზღვა, ღვინო.

ხვალ გემით „ლენინი“ ებრუნდები ბათუმში ან ფოთში“.

იქვეა გალაკტიონის ხელით დაწერილი შემდეგი ლექსი:

ანაბის პირად გუგული
იძახდა გუგუ გუგუსა,
ასე ამბობდა გეთაყვა
როგორა მყაეხარ გუგუსა.
გუგუსა ეტყვის კარგად ვარ,
დარდი არა მაქვს ფულისო,
გავხდები გამხარბელი
ქვეყნის, მშობლების გულისო.
გუგული ძლიერ გაკვირდა,
ეს რასა ამბობს გუგუსა
და გაკვირვებით ზევიდან
თვალები გადმოუკუსა.

1931 წელი შემოდგომა“.

ეს ლექსი დღემდე არსად არ არის დაბეჭდილი და მისი დაწერის ისტორია ასეთია: ცნობილმა მხატვარმა ჩუდეცკიმ თავის სიცოცხლეში, ამ ოცი წლის წინათ, ჩამაწერინა, ოღონდ ცოტა შეცვლილი რედაქციით, ასეთივე ლექსი გალაკტიონისა. ეს ლექსი პოეტს მიუძღვნია მაშინ ბავშვურ ასაკში მყოფ ჩუდეცკის ქალიშვილისათვის ერთ-ერთი სტუმრობის დროს ოჯახში. ამ ოჯახთან გალაკტიონი ძალიან დაახლოებული და ხშირი სტუმარი იყო. დედანი ლექსისა დღესაც დაცულია მის მეორე ლექსთან ერთად ჩემთან.

ეს ლექსი იმითაც არის საყურადღებო, რომ მის ქვეშ აღნიშნულია დაწერის თარიღი, რაც ჩვენთან დაცულ ლექსს არ ჰქონდა.

ალ. ჩაქალიშვილი

აქაია ზვირგონ ხალხების პოეზიაში

ყოველი მწერლის შემოქმედების ანალიზი ჩვეულებრივ წარმოებს თემების მიხედვით. ფრიდონ ხალვაშის პოეზიის ერთ-ერთ ძირითად და მთავარ თემას წარმოადგენს აჭარა, მისი წარსული, აწმყო და მომავალი. ჩვენ გვინტერესებს არსებითად ამ მხრივ გავაშუქოთ პოეტის შემოქმედება, რადგან ეს თემა ნაკლებად არის განხილულ ჩვენს სალიტერატურო კრიტიკაში.

ცნობილია, რომ აჭარა საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი მხარეა და აჭარლები იგივე ქართველები არიან, მაგრამ აჭარის ისტორიულმა განვითარებამ შექმნა მისი ზოგიერთი თავისებურება, რომლის ღრმა ასახვა ჩვენი საბჭოთა მწერლების საპატიო ამოცანას შეადგენს. ამის გამო ისტორიული წარსული, მისი აწმყო და მომავალი ხშირად ხდებოდა და ხდება ქართველი საბჭოთა მწერლების შემოქმედების ერთ-ერთ თემადა.

განსაკუთრებით უხვ მასალას იძლევა ამ თემის გასაშუქებლად ფ. ხალვაშის ნაწარმოებები, რომლებიც შეტანილია მისი ლექსების კრებულებში — „მზის ქვეყანაში“ (1948 წ.), „დილა მშვიდობისა“ (1950 წ.), „ლექსები“ (1952 წ.), „ორი პოემა“ (1952 წ.), „სალამი სანაპიროდან“ (1953 წ.), „სიმღერა შენზე“ (1957 წ.), „მუხა და ქარი (1958 წ.), „გენაცვალე“ (1962 წ.).

პოეტის ნაწარმოებთა ერთ-ერთ კრებულს ეწოდება „ფიქრები ჭოროხთან“.

საერთოდ მხატვრულ ლიტერატურაში მდინარეები უფრო მათთან დაკავშირებული საზოგადოებრივი მოვლენებით იზიდავდნენ მწერალთა თუ მკითხველთა ყურადღებას. „ვენ იცის, მტკვარო, რას ბუტბუტებ, ვისთვის რას იტყვი? მრავალ დროების მოწამე ხარ, მაგრამ ხარ უტყვიო“, მიმართავდა ნ. ბარათაშვილი მტკვარს. მდინარის ასეთივე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური გააზრება ნათლად არის გამოხატული ი. ჭავჭავაძის „აჩრდილში“. აქ ავტორი ასე მიმართავს არავს:

ჩვენო არაგვო! რა რიგ მიყვარხარ?
ქართველის ცხოვრების მოწამედ
შენ ხარ...

შენ ზვირგონ შორის ჩემის ქვეყნისა
გრძელი მოთხრობა დამარხულია
და წმინდა სისხლი ქართველებისა
შენს კიდევზედ გადასხმულია.

ჭოროხის ზვირგონ შორისაც დამარხულია აჭარის გრძელი მოთხრობა.

ისტორიიდან ცნობილია, რომ 1453 წელს ოსმალებმა ბიზანტიის დედაქალაქი კონსტანტინეპოლი აიღეს და მას შემდეგ კულტურული ბიზანტიის ნაცვლად საქართველოს დაუმეზობლდა „უაღრე-

სად ჩამორჩენილი, აგრესიული და მამა-
დიანური ოსმალეთის იმპერია... მე-16 სა-
უკუნეში თურქებმა მესხეთის სამხრეთ-
დასავლეთი ნაწილი მთლიანად დაიპყ-
რეს¹.1 დამპყრობლები მაშინვე შეუდგ-
ნენ ადგილობრივი მოსახლეობის გამა-
მადიანებას მისი ასიმილაციის, ეროვნუ-
ლი გადაგვარების მიზნით. ამ დაპყრობა-
სა და გამამადიანებას ისინი ბარბარო-
სული საშუალებებით აწარმოებდნენ. წი-
ნააღმდეგობის გამწვევთ აწამებდნენ, ახრ-
ჩობდნენ, თავს კვეთდნენ და ფაშას უგ-
ზავნიდნენ, ან მდინარეში ყრიდნენ, ქა-
ლებს ძძუებს აჭირიდნენ, ქართულ ენას
კრძალავდნენ და თურქულ ენას სახელ-
მწიფოებრივ ენად აცხადებდნენ. ქრის-
ტიანულ ხატებსა და ჯვრებს ამტკრე-
ვდნენ, ეკლესიებს წვავდნენ, ქართულ
აღათ-წესებს სპობდნენ და თურქულს
ნერგავდნენ. ეს იყო საშინელი ინკვიზი-
ტორული ღონისძიებები. ღრმად მოხუ-
ცებულ ჩიჯავაძის ნაამბობიდან ირკვევა,
რომ „ვინც ვერ მოაქციეს, ესენი აჭარის
წყლის შესართავთან მოუტრეკიათ, სადაც
ძველად თამარ მეფის ხიდი ყოფილა. ამ
ხილზე დაუდვიათ თავსაკვეთი. მოხუც
ქრისტიანებს ჯერ ენის წვერსა, ხოლო
მერე თავს ჭრიდნენ და ფაშას უგზავ-
ნიდნენ“². ასე და ამგვარად აჭარლების
სისხლით იღებებოდა აჭარისწყალი, ჭო-
როხი და სხვა მდინარეები. განსაკუთრე-
ბით მდინარე ჭოროხს დაუკავშირდა სი-
სხლიანი დღეების მოგონება. ამჟამად
მდინარე თურქეთის ტერიტორიიდან შე-
მოღის ჩვენს მიწაზე და შავ ზღვას ერთ-
ვის ბათუმთან. მოედინება და თან მოაქვს
ხემაიდი, ე. ი. საიდუმლო.

„საინტერესოა ლექსების ციკლი „ჭო-
როხის ხეაშიადი“, — ამბობს ე. გოგო-
ლაძე. — ამ ციკლის ლექსები გადმოგ-
ცემენ აჭარის წარსულს, მის ბრძოლას
თურქ დამპყრობთა წინააღმდეგ, თურ-
ქეთისა, რომელიც სამასი წლის მანძილ-

ზე მაღალენასავით თავზე აჯდა აჭარელ
მშრომელებს და სისხლს წოვდა სპობ-
და ყოველივე ქართულს. როცა ამ ლექს-
სებს კითხულობთ და ძველ ყოფას ადა-
რებთ თანამედროვე აჭარის მშრომელთა
ცხოვრებას, სიხარულით აღივსებით, უსა-
ზღვრო კმაყოფილების გრძნობით და
წრფელი მადლიერების გრძნობით გაიმ-
სკვალვებით საბჭოთა ხელისუფლებისად-
მი, რომელმაც ბნელეთში შეანათა და ნა-
მდვილი, ადამიანური 'სიცოცხლე' დაამ-
კვიდრა. ამიტომ ამ ლექსებს დიდი აღმ-
ზრდელიებითი მნიშვნელობა აქვთ ახალ-
გაზრდობისათვის“ (იხ. აღმანახი „ტალ-
ლა“, 1953 წ., № 15, გვ. 148).

ლექსში „კახაბრის ველი“ ვხვდებით
ჭოროხისადმი მიძღვნილ ასეთ სტროფს:

ჭოროხში წვანან მთების სვეტები,
ზვირთებში ისმის ძველი ივავი,
შიგ არის ჩვენი სისხლის წვეთები
და სიხარულიც ჩვენი შიგ არის.

ხოლო ლექსში „მე არ ვიქნები შენი
სტუმარი“, ოსტატურად არის გამოყენე-
ბული ერთი პატარა დეტალი დიდი ტიპი-
ური შინაარსის გადმოსაცემად. ასეთია,
მაგალითად, კალმახის დაწინააღმდეგობა,
რომელიც იქცა აზრის სახეობრივად გა-
მოთქმის მოხდენილ დეტალად.

რა გლოვად ვიყავ, რა დასანახი,
ჭოროხს მე წამულ ფერში
უგლია,
საქართველოში აღბათ კალმახი
მიტომ სისხლისფრად
დაწინააღმდეგულია.

ფრ. ხალვაშს აქვს მოზრდილი ლექსი
„ჭოროხი“. ავტორს სტუმარი წაუყვანია
ჭოროხის სანაპიროსთან. ეს ქართველი
კაცი აქ პირველად ჩამოსულა და ამიტომ
ავტორი ეუბნება მას: „რაო? პირველად
ჩამოხველ, ქართველ კაცს არა გრცხვე-
ნია?“ რა გაეწყობა! თუ კი ასეა, მაშინ
მომისმინე და გაიგებ, რომ „ძველად
ჩვილს თურმე ჭოროხში ვავლებულ
ქელს ახურავდნენ. ბავშვს თავზე დაშ-
რებოდა იმ მწვერვალების სისველე, სა-
დაც კახაბრის ხმალი და ვეჯაკთა ძვლე-
ბი ისვენებს“. ასე საუბრით გაივლიან

1 ხ. ახვლედიანი, სახალხო-განმათავი-
სუფლებითი ბრძოლის ისტორიიდან სა-
მხრეთ საქართველოში, 1957 წ., გვ. 18.

2 იქვე, გვ. 70.

დიდ მანძილს. პოეტი კვლავ მოუთხორობს სტუმარს ძველ და ახალ ამბებს:

ჭოროხსა ჩამომქუხარეს
ლანქრები აუტალღია,
მარტო მდინარე კი არა,
ის საქართველოს ძარღვია.

ძველ დროთა უკუდმართობას ეს სოფელი ორად გაუყვია. ერთი ნახევარი თურქეთის საზღვრებში მოქცეულა, მეორე ნახევარზე კი ოქტომბრის დროშა ფრიალებს. იქ, იმ ნახევარ სოფელში, ჩარჩენილია მთხრობელის ბიძა, რომელიც მას ჯერ არც კი უნახავს. „ასე ახლოა და მაინც შორს არის როგორც სტამბოლი“, გულისტკივილით დასძენს ავტორი. ამავე დროს მას უხარია, რომ დიდი ნაწილი კვლავ დაუბრუნდა დედა-საქართველოს და, როგორც ავტორი ამბობს, „და შეუერთდა ქართველს ქართველი“. ეს შეერთება მოხდა დიდი ბრძოლების შედეგად, რომლებშიც რუს მხედრობასთან ერთად მონაწილეობდა საქართველოს სულ სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებნი.

როცა მტერი სამშობლოზე მოდიოდა გადარევით,
ჭოროხისპირს დაცემულა
გურულიც და აჭარელიც.
ვინ ეძებდა — საიდან ხარ,
ტყვია როდი გვასხვავებდა,
ჩვენს მიწაზე ჩვენი სისხლი
ბრიალებდა ვარსკვლავებად.

ეს სტროფები ამოღებულია ლექსიდან „ქართული სიმღერა“, ფრ. ხალვაშის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოებიდან. როგორც ვიცით, საქართველოსათვის თავს არ იზოგავდნენ მისი ყველა კუთხის შეილები, რამაც უზრუნველყო მათ შორის მტკიცე ერთიანობის დამყარება. ამიტომ დღეს ქართველს გული მტკინება, როცა ვინმე იკითხავს: „გურული თუ აჭარელი?“

იტყვი: ამგვარ დამცირებას
ჯობდა მკერდი გამთელოდა, —
თითქოს ვიწროდ მოგიხაზეს
შენი დიდი ქართველობა.

სწორედ იმაშია ფრ. ხალვაშის პოეზიის ძალა, რომ იგი არ არის ჩაკეტილი

ჭოროხის საზღვრებში და ჭოროხსავე რაზე ფიქრები გადაქცეულა მთელი ქართველოსა და ყველა საბჭოთა ადამიანის ფიქრებად და განცდებად.

ამას მოწმობს ფრ. ხალვაშის მეორე ლექსიც „როცა აჭარა მზეს შეეგება“. დასაწყისში ნათქვამია, რომ აჭარა ბევრის მოწამეა, იგი ბევრჯერ „ხმლებით გადაბნელეს“, მაგრამ „როდი დანებდა თვალები ტირილს“. მოძმეთა წამოშველებით და ჩრდილოეთელის დახმარებით აჭარამ დაამსხვრია მონობის ჯაჭვი:

მოვიდა კაცი ჩრდილოეთელი,
და გვიტხრა — ბრძოლით

ყველაფერს შეეცვლით...

მოვიდა როგორც ვარდობის დღენი,
მას მიეგება ღიმილით გლეხი
და უთხრა ასე: — მაღლობა, ლენინს..
იმღერეთ, ძმებო, — აჭარა ტკბილი
შეერთებია მამულის სხეულს..
ჩემია მთაში მზე მომავალი
და მსხმოიარე ხეების ბინდი,
როგორც ჭოროხის ჩხრიალა წყალი,
ჩემია ვოლგის მედგარი ზვირთიც.
დიდება მიწას, რომელიც აღსდგა,
დიდება მიწას, რომელიც ჰყავის.

ქართული ბუნების შენარჩუნებისა და ქართველობის გამოტარების იდეის თვალსაზრისით მეტად საყურადღებოა ლექსი „მე არ ვიქნებო შენი სტუმარი“. ეს ისეთი პოეტური ქმნილებაა, რომელმაც მოიპოვა უფლება ფ. ხალვაშის ნაწარმოებთა ყველა კრებულში იქნას შეტანილი. იგი მიძღვნილია აჭარის ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადისადმი, რომელიც თბილისში მოეწყო. თავისუფალი და განახლებული აჭარა თავის მიღწევებს აჩვენებდა საქართველოს დედაქალაქ თბილისში. ეს იყო არა სხვა ერის წამოადგენლების სტუმრობა, არამედ ქართულ ენაზე მოლაპარაკე, საქართველოს ღვიძლი შვილის მიღწევების დემონსტრაცია. ამიტომ ერთგვარ უხერხულობას ქმნის სიტყვა სტუმრობა, რადგან ჩვეულებრივ არ ამბობენ, შვილი ესტუმრა მშობელსო. ეს უგრძნია პოეტს და ამიტომ ერთ თავის კერძო წერილში იგი წერს: „თბილისში რომ ჩვენი დეკადა იმართებოდა,



მე მაშინ მოსკოვში ვსწავლობდი, შემთ-
მითვალეს და ჩამოვედი. მაშინ მთელი
ღამე ვფიქრობდი: რა უნდა ვთქვა თბი-
ლისში, ჩემს მშობლიურ ქალაქში, სა-
დაც მპატიჟებენ დეკადაზე... ჩვენ ხომ
ერთი ვართ! დილით დაიბადა სტრეიქონი
„მე არ ვიქნები შენი სტუმარი“. ეს მინ-
დოდა, ამას ვეძებდი. იგი მოვიდა. მერე
ყველაფერი ადვილი შეიქნა. დაიწერა
ლექსი“.

თბილისო, მე რომ შენთან მოვედი,
სიყვარულივით ვიდექ მდუმარი...

მეც უნდა ვიყო შენი პოეტი.

მე არ ვიქნები შენი სტუმარი!

მაგრამ საკითხავია, თუ რატომ არ შე-
იძლება სტუმარი დაუბახრო:

ნუ დამიძახებ სტუმარს იმიტომ,
რომ უშენობა მწვადა ასწლობით,
შვილი მშობელთან ვეღარ მოვიდა,
ვეღარ იცნობდა ნაცნობს ნაცნობი.
მე მარადილში დამჩნა მარჯვენა,
ხიხანის ციხედ ვიყავ ქვეულ
და შენი სიტყვის გადასაჩინად
იღუწებოდა ჩემი სხეული.

არ შეიძლება სტუმარი მიწოდო იმი-
ტომ, ეუბნება პოეტი თბილისს, რომ:
მე შენი მტკვარის ერთი ზვირთი

ვარ

და შენი მიწის ერთი კენჭი ვარ.

მე შენი ჩანგის ერთი სიმი ვარ
და შენი ზეცის ერთი მერცხალი,
მე საქართველოს დიდი სიმღერა
გულში ჩავიტე, ვით ნაკვერცხალი...
შენი შვილი ვარ, შენი პოეტი —
მე არ ვიქნები შენი სტუმარი.

2

თურქი მოძალადეები სპობდნენ ყოვე-
ლივე ქართულს და ნერგავდნენ უცხო-
ურ, ბარბაროსულ ადათ-წესებს. გაანად-
გურეს ვაზის კულტურა, მოსპეს ვენახი
და აკრძალეს ღვინის დაყენება. დაყრუ-
და ვეებერთელა ქვევრები. ამიტომ ამ-
ბობს პოეტი ფრ. ხალვაში: „წყეული
იყოს, ვინც აჭარაში გადაგვირუჯა სამასი
რთველი“. ამ თემაზე ერთობ საგულისხ-
მოა ლექსი „ძველი მარანი“.

შევედი, ბნელში არ ჩანს არავინ,
მხოლოდ ხავსი და ცივი სისველე...

ეს შეიდასი წლის არის მარანი
და მარანია მაინც ისევე. შეიქმნა
ეპ. წინაპრებო, ამ ქვევრებით,
ამ მარანებით თქვენც

აღსდგებოდეთ,

გოლიათური თქვენი მკალავით
ამოანგრევდეთ საფლავის ლოდებს.

მხოლოდ ცეცხლი და ნარევა

დანერგეს,

მაგრამ გენია ვერ დასწვა თურქმა,
თქვენი ჩუქურთმა შერჩა

ნანგრევებს —

შემოხვეული ვაზის ჩუქურთმა.

თურქი ასიმილატორები დევნიდნენ
ყოველგვარ ქართულს, მათ შორის ეროვ-
ნულ მუსიკასაც, კლავდნენ დამკვრელებს
და ამტვრევდნენ მუსიკალურ ინსტრუ-
მენტებს. ამ საკითხს ეხება ფრ. ხალვაშის
ლექსი „ბალადა მეჩონგურეზე“. ნაწარ-
მოები იწყება პატარა ეპილოგით, სადაც
ნათქვამია, რომ დამკვრელები სწავდ-
ნენ სახლებს და ტაძრებს, სამასი წლის
განმავლობაში ხანძარი ენთო და ყველა-
ფერი იფერფლებოდა. ამ დროს თურმე
ერთ მეჩონგურეს ჩონგური ყველგან და-
ჰქონდა ჩუმად, თავის ფიქრებს ამ ჩონ-
გურის სიმაღს ანდობდა. ამ კაცს არ გა-
აჩნდა არც სახლ-კარი, არც ვენახი, არც
ხმალი, მაგრამ მშოშარა მაინც არ ყოფი-
ლა, თავს ძლიერად გრძნობდა, რადგან
ჩონგური ჰქონდა — „ქართველობის ერ-
თი ნიშანი“. ერთხელ იგი გულდათუთ-
ქული ჩონგურს უკრავდა. უცებ შემოეს-
მა თურქული ხმა:

განა არ გყვარ? ევ ქართული
ჩვევები გაქრა,

როგორ გაბედე მუსულმანმა
ჩონგურის დაკვრა?!

როგორ გაბედე, ღორის თავი
კალთაში გედოს,

ახლა, ახია სასიკვდილოდ

რომ გაგიმეტოთ.

მეჩონგურე შებოქვს და, როგორც მო-
ლაღატი, მოჰკლავს, ჩონგური კი იქვე ქე-
ზე დაანარცხეს.

თქმულება ამბობს, რომ სიკვდილის
წინ მეჩონგურეს ანდერძი უთქვამს:

მთებო, როს აღსდგეს ქართველობა

დით იჯდეს ღია და ნათელი სახით, მაგრამ ქმრის ერიდება და ვერ გამოდის სტუმრებთან. ამ დროს:

ადგა არსენი ხელში სასმისით, —
რაღაც აწუხებს, ღელავს, არ ითმენს.
— ეს გაუმარჯოს, — დინჯად

გაისმის, —

ვინც არის შენი დიასახლისი,
მე, შენს მეგობარს რომ დამარიდე.
არსენა გავიდა და მაგიდასთან სეღვა მოიყვანა. ამან ენვერი ძალზე გააბრაზა. მაგიდა ნაწევრად გადააბრუნა, მაგრამ იგი სტუმარმა შეაჩერა და ასე უთხრა:
გვამა შენმა ღვინომ და პურმა,
მაგრამ კარგია — ისიც გშვენოდეს,
რომ ხელი მივცეთ მამაბაბურად
ქართველ ქალსა და სუფრის

შემოქმედს.

არსენამ სეღვას სადღევრძელო წამოიწყო, მაგრამ ენვერმა მას ჭიქა დაადგმევინა და „ქამართან ხელით მოსინჯა თითქოს ბებუთი“. ამ დროს:

იღება სეღვას შუბლზე ლეჩაქი
და ქალი მტკიცედ ქმარს ეუბნება:
— აქამდე ვდუმდი, მაგრამ ახლი კი
არ შემიძლია მე დადუმება.

დღეს ამ ოჯახში ჩემი ზიარი
ბეშვი ნაცარი მაინც თუ არი,
უნდა ვიცოდე, — მითხარ, ვინ არი
ისე უზრდელი, რომ უწყინარი
ალარ დაინდოს ჩემი სტუმარი.

მეუღლის ასეთმა მოქმედებამ ძალზე გააბრაზა ენვერი, რომელმაც ასეთი სიტყვები მიახალა ცოლს:

— სად არის შენი სახლი, სად არი,
ჯობს რომ მონახო საქმე ქალური... —
ენვერს ჩაუდგა თვალში ავდარი
და მოეკიდა პირზე ალმური.

ასე დამთავრდა ეს შეხვედრა. არსენა წავიდა ცივი და მოწყენილი, მაგრამ ეს წვეულება უშედეგოდ არ დარჩენილა. სეღვამ ჩადრი აიხადა, რაც პოეტს გამოხატული აქვს ასეთ პეიზაჟურ-სახეობრივ ფორმაში:

ცას გატრეცილი მთვარე იმ დილით
გაჰკრდა, როგორც თონეს ლავაში,
მალე უ ჩადრო ქალის
ღიმილით

შემოიხედა მზემ ფანჯარაში,
პოემა ამით არ მთავრდება,

ვიდრე მისი დასასრულის შესახებ ვიმსჯელებდეთ, მანამდე გვსურს ასეთი კითხვა დავსვათ: დღეს რამდენად ტიპურია ის მოვლენა, რასაც პოემა გამოხატავს? ნუთუ ახლა ჩვენში ჩადრის ტარება იმდენად გავრცელებულია, რომ აუცილებელია მასზე განსაკუთრებულად ყურადღების შეჩერება? ცხადია, რომ დღეს აჭარაში ჩადრი არ არის მასობრივი და გავრცელებული. აჭარელი ქალი დიდი ხანია გამოვიდა ფართო საზოგადოებრივ სარბიელზე, მოიშორა ჩადრი და კომუნისტური მშენებელი გახდა. ქალს ასე მიმართავს პოეტი ერთ თავის ლექსში:

დაუზარელო მშრომელო,
მეწაზე მადლის მხატვარო,
ქალო, სატრფოვ და მშობელო,
შენ ჩემი გულის ღაღარო...
მადლობა, რომ ხარ ღამიზი,
ჩემი მზე ეგ თვალეზია,
შენ რომ მიწაზე დაღიხარ,
ის მიწა შემყვარებია.

(„აჭარელ ქალს“)

ასეთია ტიპური ვარემო, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ დღესაც შეგვხვდებით ისეთ ქალებს, რომლებიც ჩადრს ტარებენ ნებით თუ ძალით. აგრეთვე არიან ისეთი ქმრები, რომლებიც ახალ აზრებს ქალებზე, სიტყვით ჩადრს ებრძვიან, მაგრამ თვითონ მათ კი თავიანთი ქალები ჩადრში ჰყავთ. ასეთი ნაკლებგავრცელებული უარყოფითი მოვლენა მაშინ არის ტიპურად გამოხატული, როდესაც იგი არ წარმოადგენს შემთხვევითი ნაკლებგავრცელებულს. მართლაც, ჩადრის ტარება არ არის შემთხვევითი ნაკლებგავრცელებული.

ბუღალბა. ეს ასეა იმიტომ, რომ ჩვენში ჩადრის ტარების წესი არ ყოფილა შემთხვევითი, არამედ იგი მოჰყვა აჭარის დაპყრობასა და მოსახლეობის გამუსლიმანებას. ამიტომ დღევანდელი თითზე ჩამოსათვლელი ჩადრიანები იმ დროინდელი გავრცელებული მოვლენის არაშემთხვევითი გადმოწამითა და მის წინააღმდეგ ბრძოლას გარკვეული საზოგადოებრივი მოტივი გააჩნია. ჩვენს ცხოვრებაში ნაკლებგავრცელებული უარყოფითი რომ ტიპურად იქნას გამოხატული, ზემოაღნიშნულ პირობასთან ერთად, კიდევ ერთი პირობაა საჭირო: იგი დაკავშირებულ უნდა იქნას ძველსა და ახალს შორის ბრძოლის კანონზომიერებასთან. ნაკლებგავრცელებული უარყოფითი ძველის მხარეზეა და ებრძვის ახალს. ნაკლებგავრცელებული უარყოფითი მაშინ არის სწორად გამოხატული, თუ ნაჩვენები იქნება ძველის. უარყოფითის დამარცხება და ახლის გამარჯვება. სწორედ ასეა იგი ნაჩვენები ფრ. ხალხის პოემაში: იმარჯვებს ახალი, მარცხდება ძველი. აქ პოეტი სინამდვილეს გამოხატავს მის რევოლუციურ განვითარებაში, რაც სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურის ერთ-ერთი ნიშანია.

სეღვამე მოიგლიჯა ჩადრი და გაბედულად, პირდაპირ დადგა ახლის მხარეზე. პოემაში მთავარია ენვერის გარდაქმნის კანონზომიერების ჩვენება. კომუნისტური პარტიის დახმარებით ენვერმა დაძლია თავისი ჩამორჩენილი დამოკიდებულება ქალისადმი.

როგორც პოემის შინაარსიდან ვიცით, არსენა წავიდა, ენვერს მაგიდაზე ჩამოეძინა. მეორე დღეს სეღვა სახლში აღარ აღმოჩნდა. საკითხი პარტიის კრებაზე განიხილეს:

კრებაზე იდგა ერთი საკითხი: ენვერად ენვერის ყოფნა-არყოფნა აქვთ მიზეზები ხელმოსაკილი მისი გარიცხვის, მისი „დამხობის“. მაგრამ ყველაფერს თვით აღიარებს და ეუბნება წრფელად პარტიას, რომ ღალის მოშლას თვითვე ივალდებს,

ამჯერად კრებამ თუ აპატიო.

კრებაზე ენვერს სხვა ბრალდებებიც წაუყენეს. კერძოდ, გარკვევით უთხრეს, რომ მან სტუმარი გაავდო თავის სახლიდან, სეღვაც გააქცია და ამით „სოფელს მშრომელი ქალი მოაკლო“.

ამ დროს კრებაზე მოდის სეღვა და ამბობს, რომ იგი სოფლიდან არ წასულა. არამედ არსენასთან ყოფილა, რომ „ჩემი ოჯახის მეტყვა ბოდიშიო“. სეღვას ასეთმა მოქცევამ დიდად გაახარა ენვერი და იგი გარდაქმნა:

ადგა ენვერი: — ნუთუ მოდი შინ?.. კრებაზე, მისმინე, პა, გეხვეწები, დამსაჯე ისე, როგორც მეკუთვნის. მეგუთნე ვარ და, როგორც შეეძელი, ისე ვთქვი სიტყვა ჩემი — მეგუთნის. იგრძნეს ენვერის სულში რაც ხდება,

ქალის წასვლას რომ გული

დაუწვავს,

იგრძნეს, რა კვდება და რა აღსდგება და ჩადრზე ენაც არვის დაუძრავს.

ასე გაიმარჯვა ახალმა ძველზე. პეტრომა გვაჩვენა დრომოქმედის დამარცხება და ახლის გარდუვალი გამარჯვება. მართალია, ახლის გამარჯვება სქემატურად არის ნაჩვენები, მას აკლია ღრმა მოტივაცია და ეს ჩაითვლება ამ პოემის ძირითად ნაკლოვანებად, მაგრამ მთლიანად პოემა უსათუოდ სოციალისტური რეალიზმის მეთოდით არის დაწერილი და ჯანსაღი იდეის შთაბგონებელია.



შოთა შარიძე

ანგონ უპიკადაე ღივიაგუჩის განცხადების შესახებ

გასული საუკუნის გამოჩენილი ქართველი ბელეტრისტის, კრიტიკოსისა და საზოგადო მოღვაწის ანტონ ფურცელაძის ლიტერატურულ-კრიტიკულ ნააზრევში ფრიად თვალსაჩინო ადგილი უკავია ლიტერატურის ტენდენციურობის პრობლემას. ამ პრობლემას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სამოციანი წლების დამდეგს, როცა მწვავე ბრძოლა გაჩაღდა ქართული ლიტერატურის მომავლის, მისი განვითარების გზების შესახებ.

შეიძლება თუ არა ხელოვნება იყოს უიდეო, უტენდენციო? მართალი არიან თუ არა თეორიის „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“ მიმდევრები, როცა აცხადებენ, რომ ხელოვნება არსებობს თავისთვის და არაფერი ესაქმება ცხოვრებასთან, საზოგადოებასთან?

არა, არ არიან მართალი. „უსაქმოთ, უაზროთ, უტენდენციოთ არ. არის ხელოვნება“, გალაკტიძე აცხადებდა ანტონ ფურცელაძე. „ნუთუ, — ამბობდა იგი, — როცა ეხატავთ თუნდა უბრალო რამე პეიზაჟს, აქ არაფერი არა გვაქვს რა აზრთანა? ნუთუ, როცა ვაწყობთ ნოტებსზედ რამე სიმღერას, სიმფონიას, გალობას, არაფერი აზრი, არაფერი იდგია არა გვაქვს სახეში?! როცა ვწერთ ლექსს, დრამას, კო-

მედიას, რომანს მარტო იმისათვისა ვწერთ, რომ დავწეროთ, და სხვა არაფერი აზრი არ გვიდევს თავში? ნუთუ შესაძლებელია გონებაში მყოფი კაცისაგან რამე საქმე დაიწყოს უაზროთ, უიდეოთ, უტენდენციოთ?“ რასაკვირველია, არა. კიდევ მეტი. არა თუ არ არსებობს უიდეო ხელოვნება, არამედ არც შეიძლება არსებობდეს. არ შეიძლება იმიტომ, რომ როგორც ყველა ადამიანი, ხელოვანიც საზოგადოებაში ცხოვრობს და შეუძლებელია გაექცეს მის გავლენას, არ გამოხატოს თავისი დამოკიდებულება ან თუ იმ მოვლენისადმი და სასურველის დასაწერად ან უკუსაგდების მოსასპობად არ გამოიყენოს ისეთი მძლავრი იარაღი, რომელიც მას გააჩნია, — კალამი.

„ყველა, — წერდა ანტონ ფურცელაძე, — ვინც კი სცხოვრობს საზოგადოებაში, აქვს გრძნობა და შეგნება, ჰყვარება საზოგადო მოვლინებათა ავსა და ჯარს მხარეს, რომელიც, უეჭველია, ამაზედ ავით ან კარგათ ჰმოქმედებს. თუ ეს ქვემარტივია, მაშინ არ შეგვიძლიან, რომ ამ გრძნობიერითა და შეგნებულს პირებში არ ვიცნოთ ის გრძნობაცა, რომ ისინი უთუთო ინდომებენ ბრძოლას ან საზარალოთ ან სასარგებლოთ ამ მოვლინებათა და უთუთო ასეც უნდა იყვეს და არის

კიდევ. ამასთან ვერცაინ ამას აღვიარებს, რომ ერთი საუკეთესო იარაღთაგანი ამგვარი ბრძოლისათვის არ იყვეს კალამი“.

ამავე აზრს ავითარებდა ანტონ ფურცელაძე სხვა სტატიებშიც. კერძოდ, გ. ერისთავის თხზულებათა კრებულისათვის განუთენილ „წინასიტყვაობაში“ იგი წერდა: „რამდენიც უფრო მაღალი აზრი... ისახება ნაწერში, იმდენი ნაწერებს უფრო მაღლა აყენებენ, რამდენიც მწერალი უფრო აზრიანია და აღესმაღალ იდეებსა სდევნის, ძლიერათ აქვს გამოსახული საზოგადო სასარგებლო აზრები, იმდენი ამ მწერალსა თუ თხზულებათ უფრო მაღლა აყენებენ“. საესებით სწორი დებულებაა. ასევე საესებით მართალია ანტონ ფურცელაძე, როცა განმარტავს, თუ რატომ ცვემთ განსაკუთრებულ პატივს ისეთ მწერლებს. როგორიც არიან მილტონი, დანტე, სერვანტეზი, ნეკრასოვი, ბარათაშვილი. იმიტომ, რომ ისინი „თან და თან უფრო ღრმასა და სასარგებლო აზრებს ახმარებენ ხელოვნებას, რომლითაც ამშვენებენ თვით ხელოვნებათა და სწევენ კაცთ გონებას მაღლა, სწორენიან კაცთ ზნეობას, კაცთ მოყვარეობას, მოქალაქეობრივს ქვეყნის სიყვარულს, ავრცელებენ თანასწორობასა და ძმობის სწავლას, კაცობრიობის სიყვარულს, კაცობრიობის ერთობას და სხვა და სხვა და სხვა“.

რასაკვირველია, მწერლისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ბუნებრივ ნიჭს, მაგრამ ვერავითარი ნიჭი ვერ უშველის მას და ვერ მოუპოვებს მკვიდრ თქალსა. ჩინო ადგილს ლიტერატურის ისტორიაში, თუ იგი თავის ნიჭს არ ახმარს სასარგებლო და ამაღლებულ იდეებს, თუ არ არის უაღრესად ტენდენციური და თავისი კალმით არ ეხმარება საზოგადოებას ცხოვრების ძირფესვიანად გარდაქმნაში. დიდი მწერლები იმიტომ არიან დიდი მწერლები, რომ ისინი „წერას პირ და პირ ხმარობენ იდეების გასაყვანათ, დასცინიან სხვა და სხვა წყობილებათა, ჩვეულებათა, წესთა, ქცევათა და სხვა“. ეს სრულიად უმეცველია. ამა „გამოაცალეთ ამათ თხზულებათ იმათი იდეებო, ტენ-

დენ. კიები და ისინიც ისე მსწრაფად იმდენი დაეიწყებულნი, როგორც მწერალი პირისაგან ყოვლის ქვეყნისა პოლდეკოკები, ფელიები, დუმები“. მიუხედავად იმისა, რომ ანტონ ფურცელაძე აქ აპირბებს, კერძოდ, ალ. დუმას მიმართ, პრინციპულად სწორ აზრს ავითარებს.

მკაცრად გაილაშქრა ანტონ ფურცელაძემ იდეალისტ ესთეტიკოსთა იმ დებულებას წინააღმდეგაც, რომ ხელოვნებას თითქმის „თავის თავათა აქვს აზრი“ და რომ მწერალი თვითონ არ უნდა ცდილობდეს შეიტანოს ნაწარმოებში ესა თუ ის იდეა, ესა თუ ის „წინად აღებული რამ აზრი“. ეს იყო ხელოვნების იდეურობის მორცხვი აღიარება, მაგრამ მისი ტენდენციურობისა და უტილიტარული პრინციპის უარყოფა. ამით თეორიის „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“ მიმდევრებს სურდათ გაექარწყლებინათ ან შეენელებინათ უკვე დამკვიდრებული კრიტიკული რეალიზმის გავლენა საზოგადოებაზე და ლიტერატურა არსებითად ჩამოეშორებინათ აქტუალური სოციალურ-პოლიტიკური პრობლემებისაგან. ჩაეკეტათ იგი თავის თავში, ხალხისაგან შორს მდგომ კოშკში, სადაც ვერ მიაღწევდა „კაცთ ჟრიაშული“. სწორედ ასეთი ესთეტიკოსები ჰყავდა მხედველობაში ანტონ ფურცელაძეს, როცა წერდა: „ზოგჯერ ეს მქადაგებელნი ხელოვნებას ხელოვნებისათვის უმატებენ თავის სწავლას შემდეგს: ხელოვნებას არ უნდა ჰქონდეს წინად აღებული რამ აზრი სახეში. კაცი უნდა შეუდგეს ხელოვნებას, შეასრულოს ხელოვნება და რაც აზრი გამოვა — გამოვაო. მხოლოდ ამგვარად გამოსულს აზრს აქვს ძალა, ნამდვილი მნიშვნელობა, და ხელოვნება მართკ მამინ ასრულებს თავის ნაწილის დანიშნულებასაო. ასრე რომ ხელოვნებას თავის თავათა აქვს აზრიო. წინად არ უნდა აიღო აზრი და არ უნდა ამას ხელოვნებაო“.

იდეალისტ ესთეტიკოსთა ამ დებულებაში ანტონ ფურცელაძემ სწორად შენიშნა ერთი მეტად საყუარდლებო მომენტი — ცნობიერი აქტის შეგნებული უარყოფა. „შთაგონების“ პრინციპი, რაც

თავისი მახვილით მიმართული იყო ხე-
ლოვნების ტენდენციურობის წინააღ-
მდეგ. „აქაც ერთი რამ არის საკითხავი.
წარმოვიდგინოთ ამგვარი მდგომარეობა
კაცისა, როდესაც იმას არავითარი აზრი
არ უდევს თავში, უაზროდ ადგება რაღა-
ცა საქმესა, არ იცის რისთვის აფათურებს
ხელებს, აცოდვლებს გონებას, — ნუთუ
აქედან შერდგება რამე აზროვნება, გო-
ნიერული მოსახმარი და გამოსაყენებე-
ლი საქმე, სწავლა და სხვა?!“ თვითონ
წერის, შექმნის პროცესში ხელოვანი შე-
იძლება არ იყოს მოკლებული ნამდვილ
შთაგონებას, თუმცა ბევრი მწერალი
ამას უარყოფს, მაგრამ შემოქმედება მა-
ინც ცნობიერი აქტია. ეს იმიტომ, რომ
ვიდრე დაწერდეს, მწერალს უკვე თავში
აქვს მომავალი ნაწარმოების იდეა, ტენ-
დენცია, როგორც ცოცხალს, ხედავს ხა-
სიათებს, იმ გარემოს, სადაც მისი პერ-
სონაჟები მოქმედებენ. „რომელს გამო-
ჩენილს მწერალს გვაჩვენებენ, — კითხუ-
ლობდა ანტონ ფურცელაძე, — რომ ბევ-
რის ხსენს წინად, მინამ ამ ღვაწლს შე-
ასრულებენ, ან შეუდგებიან მის შრომას,
ჯერ თავში არ ჰქონდეთ ეს ღვაწლის
აზრი გამოსახული, ბევრს ხანს არ ტრი-
ალებულიყვეს მათს გონებაში, არ შე-
მოსილიყვეს იქ საჭირო სამოსელით, მე-
ორე, აღსრულებამდის, არ შეერდგინოს
კონსპექტი, პლანი და შემდგომ დიდის
ჩაფიქრებისა, აზრების აწონა-დაწონვისა,
შემოწმებისა და გამზადებისა, არ შერდ-
გომიან იმ ღვაწლს, რომელსაც მას უკან
გვაძლევენ მზად, ისტუმრებენ ქვეყნად
ქვეყნის სახმარისად, დასაფასებლად?!“

ნათქვამის დასადასტურებლად ანტონ
ფურცელაძეს არაერთი მაგალითი მო-
აქვს მსოფლიო ლიტერატურიდან. „აი-
ღეთ გონებით უძლიერესი გოეტე, —
წერდა იგი. — რომელი ნაღვაწლი აქვს,
რომ წინად ჯერ თავსა და გულში არ შე-
ემუშავებინოს, მეორე კონსპექტები არ
შეერდგინოს და მხოლოდ ამის შემდგომ
არ ჩაესვას ხელოვნების ყალიბში?! ეს
დიდებული გონების კაცი ამბობს, ფაუს-
ტის მეორე ნაწილი ორმოც და ათი წე-
ლიწადი მქონდა თავში და იქ გამზადე-

ბული დასაწერათო. აიღეთ მხოლოდ
მართლაც და შეუდარებელი ბაირონი,
აიღეთ გიუგო, მოლიერი, პუშკინი, ნეკ-
რასოვი, გოგოლი, ვინც გინდა — ყველა-
ნი ჯერ წინად საზრამენ, არდგენენ პლანს,
სწერენ კონსპექტს, და ბოლოს აზრს.
იდეას, ტენდენციას აძლევდნენ ხელოვ-
ნებას მათს გამოსახავად, გამოჰყავდათ
ხელოვნების ყალიბში“.

მაშასადამე, შემოქმედება ცნობიერი
აქტია და ყველა მწერალს, ამა თუ იმ ნა-
წარმოებს რომ ქმნის, აუცილებლად აქვს
„წინად აღებული რამ აზრი“, რომლის
„გაყვანასაც“ იგი ცდილობს თხზულება-
ში. და სწორედ ეს „წინად აღებული რამ
აზრი“ არის ტენდენცია.

„არის ხელოვნებაზედ კიდევ ერთი
სწავლა, — წერდა ანტონ ფურცელა-
ძე, — რომელიც იმგვარსავე შეუძ-
ლებელს საქმეს ჰქადაგებს, როგორც
მქადაგებელნი ხელოვნება ხელოვნებისა-
თვის. ესენი იბახიან, რომ ხელოვნებაში
სუბიექტური შეხედულობა ამცირებს ხე-
ლოვნებასო. შეხედულობა ავტორისა
უნდა იყვეს ობიექტურიო. ესე იგი მოლ-
ეაწე ხელოვნებაში თავის თვალთ და გო-
ნების მოსაზრებით კი არ უნდა უყურებ-
დეს საქმესა, უნდა ისრე გვაცნობებდეს,
როგორც თვით ბუნებაში არისო“.

ამ მოთხროვნაში ანტონ ფურცელაძემ
უსაფუძვლოდ როდი დაინახა გალაშქრება
ლიტერატურის ტენდენციურობის წინა-
აღმდეგ და შესანიშნავად დაასაბუთა, რომ
არავითარი ხელოვნება არ არსებობს სუ-
ბიექტირების გარეშე, რომ „ხელოვნება
შეიძლება მხოლოდ სუბიექტური“. რა
თქმა უნდა, როგორც მატერიალისტმა,
მან კარგად იცოდა, რომ სინამდვილე
ობიექტურად, სუბიექტისაგან დამოუ-
კიდებლად არსებობს და არ თანუვარძ-
ნობდა იდეალისტ ფილოსოფოსებს —
ფიხტეს, შელინგსა და სხვებს, რომლე-
ბიც საწინააღმდეგო დებულებას ავითა-
რებდნენ და ამტკიცებდნენ, თითქოს ობი-
ექტური სინამდვილე, კერძოდ, ბუნება
იმდენად არსებობს, რამდენადაც არის
სუბიექტი — ადამიანი. აკრიტიკებდა რა
შელინგის იდეალისტურ ფილოსოფიას,

ანტონ ფურცელაძე დაუფარავი ირონი-
ით წერდა: „ბუნება არ არისო, ბუნება
ჩვენი გონების ქმნილებაო. ასრე, რომ
შელინგი კი არ არის ბუნების ქმნილება,
ბუნებაა შელინგის ქმნილება და ისიც
რა ქმნილება! — ოცნების ქმნილება, სი-
ზმარი“. მაშასადამე, როცა იგი წერდა
„ხელოვნება შეიძლება მხოლოდ სუბი-
ექტურიო“, ეს უნდა გავიგოთ მატერია-
ლისტურად. სინამდვილე, რომელიც, ხე-
ლოვნებაში აისახება, ობიექტურად არ-
სებობს, სუბიექტისაგან დამოუკიდებ-
ლად, მაგრამ ხელოვნებაში იგი შედის
სუბიექტის მეშვეობით, სუბიექტის აღქ-
მის, შემეცნების, შემოქმედების შედე-
გად და ამიტომ: „თვით ობიექტი გამოი-
სახება ისრით, როგორათაც შევთვინება
ჩვენს სუბიექტს, როგორც ეჩვენება ეს
იმას“, ე. ი. სუბიექტურად.

აეითარებდა რა ამ აზრს, ანტონ ფურ-
ცელაძე წერდა: „მე ბუნებას, ყველა ბუ-
ნების მოვლინებას ისრე ვიცნობ, რო-
გორც ჩემს სუბიექტს, ესე იგი ჩემს გო-
ნებას, ჩემს ცნობიერებას მიუღია. მე ის
შემიძლიან ვთქვა და გამოვსახო, რაცა
და როგორც მე მიცნია, რაცა და რა სა-
ხითაც ჩემს თავსა და გონებაში შესულა.
რაც ჩემს გონების გარეთა სდგას, რაც
ჩემს შთაბეჭდილებას, ცნობიერებას არ
შეხვებია, არ მიუღია, როგორ უნდა ავსწე-
რო და ვთქვა ისა?“ და რაკი ასეა, რაკი
ობიექტი ხელოვნებაში შედის სუბიექ-
ტის მეშვეობით, შეუძლებელია ასახულ-
ში თავი არ იჩინოს სუბიექტურმა. სხვა-
ნაირად რომ ვთქვათ, შემოქმედების პრო-
ცესი არის ობიექტის სუბიექტირების
პროცესი და ამის გამო ხელოვნებაში
ობიექტი გვექმნება გასუბიექტირებუ-
ლი სახით და არა პირდაპირ. ეს, ანტონ
ფურცელაძის აზრით, თანაბრად ეხება
მსჯელობას, აზროვნებასაც. „ამის გამო,
— წერდა იგი, — ჟაქ მსჯელობა შეიძ-
ლება მხოლოდ სუბიექტურად, რათვან,
როგორც ითქვა, რაც ვიცით, სუბიექტუ-
რად ვიცით, და რაც უნდა გავაკეთოთ,
რაც უნდა ჩავიდინოთ, ყველგან ჩვენს
სუბიექტურს შეხედულობას, მსჯელობას
შევიტანო“.

თავისი აზრის ნათესაყოფად ანტონ
ფურცელაძე იშველიებს საილუსტრაციო
მასალას, კერძოდ, ახასიათებს შემოქმე-
დების პროცესს, მხატვრული ნაწარმოე-
ბის შექმნის, მისი გაჩენის პროცესს. იგი,
ეს პროცესი, როგორც წესი, იმით იწყე-
ბა, რომ მწერალი ბეჯითად სწავლობს
სინამდვილეს, ობიექტს, რათა რაც შე-
იძლება ღრმად ჩასწვდეს და ყოველმხრივ
გაიცნოს მისი „მეს“ „გარემყოფი“. „რა-
ვდენიც უფრო გაიხსნება კაცის გონება
და შეიმოსება სწავლით, იმდენი უფრო
გადიშლება მის წინ ობიექტი და გაი-
ცნობს მას სუბიექტი, — წერდა ანტონ
ფურცელაძე. — ესე იგი, როგორც ფი-
ლოსოფოსნი ამბობენ: ჩემი მე გაიცნობს
არა მეს. მე გავიცნობ ჩემს გარემყოფს“.
ამრიგად, ობიექტის ღრმად და ყოველ-
მხრივ შესწავლა შემოქმედების უპირვე-
ლესი პირობა და საფუძველია. რაც მეტი
ვიცით ობიექტზე, მით უფრო უკეთ და
მართლად გამოვსახავთ მას. როცა ობი-
ექტი შესწავლილია, იწყება მისი ასახვა,
გადატანა ხელოვნებაში, რომლის დრო-
საც განსაკუთრებით მკაფიოდ ვლინდება
მწერლის დამოკიდებულება შესწავლილი
ობიექტისადმი, მისი ტენდენცია. ვთქვათ
„ა“ მოვლენა მწერალს მიაჩნია დადები-
თად, ხოლო „ბ“ მოვლენა — უარყოფითად.
მაშინ იგი „ა“ მოვლენის გამოსახატავად
შეარჩევს დადებით ტიპს, ხასიათს, ხოლო
„ბ“ მოვლენის გამოსახატავად — უარყო-
ფითს და მათი ურთიერთობის, მოქმე-
დების, ქცევის, მსჯელობის მეოხებით გა-
დმოვცემს თავის შეხედულებას ანუ ტე-
ნდენციას. ამის გამო ნაწარმოებში აუ-
ცილებლად ჩანს, თუ ვის თანავარგძნობს
ავტორი, ვისი საქციელი მიაჩნია მისაბა-
ძად და ვის არ თანავარგძნობს, ვის საქ-
ციელს გმობს. „რაკი ამგვარად ყოველს
სიტყვაში, ყოველ სიტყვის კილოში გა-
მოსვკივის თვით ავტორი, ავტორის აზ-
რი, შეხედულობა, ცნობა, გონება, სად
არის აქ ობიექტური შეხედულობა სა-
განხედ? — დასკვნის ანტონ ფურცელა-
ძე. — რომელს კილოთ იჩვენებთან გინ-
და შექსპირი და გინდა სხვა ავტორების“.

ნაწერებში, რომ არ იყოს სუბიექტური და ეთქმოდეს ობიექტურობა?“

ნიშნავს თუ არა ეს, რომ ანტონ ფურცელაძე სრულ თავისუფლებას აძლევს სუბიექტს — მწერალს, რომ მან ისე გამოხატოს ობიექტი, როგორაც სურს და ანგარიში არ გაუწიოს მის ბუნებასა და კანონზომიერებას? თავისთავად ცხადია, არა. ჯერ ერთი, იგი მოითხოვს ობიექტის რაც შეიძლება სრულად და ღრმად შესწავლას, შემდეგ აუცილებლად მიიჩნევს, რომ მწერალი მსჯელობდეს სწორად, გონივრულად, იჩენდეს მიუკერძოებლობას, იყოს ჰეგმარიტების ერთგული. „ჩემგან, — წერდა ანტონ ფურცელაძე, — შეუძლიანთ მოითხოვონ მხოლოდ სწორე მსჯელობა, ცნობიერათ და გონივრულათ აღწერა, მიუფერებლობა, ჰეგმარიტება, დამყარებული აწონილს გამოკვლევებსა და მოსაზრებაზედ. მაგრამ რომ მომთხოვონ ობიექტურად საქმის შეხედვა, საქმის გამოსახვა, — ეს წმინდა აბსურდია“. სხვა სტატიებშიც კრიტიკოსი მოითხოვდა სრულ სიმართლეს, ობიექტის მართლად გამოსახვას და მკაცრად აკრიტიკებდა იმ მწერლებს, რომლებიც მისი აზრით, მეტისმეტად ფართო საზოგადოებრივ აქსიომებზე და სუბიექტივისტურ მისწრაფებებს და უგულებელყოფდნენ ობიექტის კანონზომიერებას, ლატობდნენ სიმართლეს. „ცხოვრება უნდა გამოისახოს იმით, — მიუთითებდა ანტონ ფურცელაძე, — რაც მისგან გამომდინარეობს და რაც მასში არსებობს“. მაშასადამე, არავის არა აქვს უფლება სინამდვილეს თავზე მოახვიოს თავისი ვიწრო-სუბიექტური შეხედულებები და ცხოვრებაში დაინახოს აბაჩისებელი მოვლენები. სწორად არ იქცევიან არც ის მწერლები, რომლებიც შეიძლება ცხოვრების მოვლენებს მართლად გადმოგვცემენ, მაგრამ პერსონაჟებს ამოქმედებენ ნებისმიერად, საკუთარი სურვილების შესაბამისად და არა მათი ბუნების მიხედვით. სტატიაში „ქართული ლიტერატურა“, ეხება რა ხასიათების გამოკვეთის პრობლემას, იგი პირდაპირ წერს, რომ

ისინი, ეს ხასიათები, პერსონაჟები, ჯერ ერთი, უნდა ეთანხმებოდნენ თავის მატერიალურ გარემოს და თავის საფუძველს“, ე. ი. ცხოვრებას, სინამდვილეს, ხოლო მეორე მხრივ, ყველა მათგანი „უნდა წარმოსთქვამდეს საზოგადოების, გინა საზოგადოების პირთ, რომელსავე მხარესა“ და, ბოლოს, ისინი „უნდა იყვნენ ცოცხალნი, რომელნიც თავისი სინამდვილით შესაძლებელი იყვნენ და არსაიდან ჩამოტაცებულნი, ან ავტორის ოცნებით განსპეტაკებულნი“.

ამ ამონაწერებიდან ცხადად ჩანს, რომ ანტონ ფურცელაძე არ იზიარებდა არც სუბიექტივიზმს, რომელიც უგულებელყოფდა ობიექტის ნამდვილ ბუნებასა და კანონზომიერებას, და არც ობიექტივიზმს, რომელიც ფაქტიურად გულისხმობდა უტენდენციურობას, ტენდენციურობას უარის თქმას. სიმართლე, სინამდვილის ერთგულება, ამტკიცებდა იგი, აუცილებელია ყოველი მხატვრული ნაწარმოებისათვის, მაგრამ ობიექტურობა შეუძლებელია, რადგან ყოველგვარ თხზულებაში „ავტორი თავის მომქმედ პირთ, მათს ქცევას, მათს ლაპარაკს ან თანაუგრძნობს ან არა. ერთშიაც და მეორეშიაც თქვენ ჰხედავთ ავტორის შეხედულობას, ავტორის აზრს, სადაც ისა ჰზის სუბიექტურ წერში“. მხოლოდ მაშინ შეიძლება ნაწარმოები იყოს ობიექტური, თუ კი ცნებას „ობიექტური“ გაეიგივებთ ცნებასთან „სიმართლე“, მაგრამ ისინი რომ სინონიმები არ არიან და ამიტომ მათ შორის ვერ დავსვამთ ტოლობის ნიშანს, ეს იქნებოდა ტერმინების არევა. „თუ დავაჩქვით სიმართლეს ობიექტურობა, — წერდა ანტონ ფურცელაძე, — განა ეს სიტყვების არევა არ იქნება, ტერმინების შეშლა? განა ეს სიმართლე არ შეადგენს სუბიექტურს ნაყოფს ავტორისას, ავტორის სუბიექტური გონებისას? ან ეშლებათ ობიექტივიზმის მქადაგებელთ ერთ-მანეთში ტერმინები: სიმართლე და ობიექტივიზმი ან შეხედულობა ობიექტურა, როგორც ეს სიტყვა ესმის ფილოსოფიას, შეუძლებელია“.

მაგრამ როგორი უნდა იყოს ეს ტენდენცია, პირადული თუ საზოგადოებრივი?

ანტონ ფურცელაძე ამ პრობლემასაც შეეხო და რუსი რევოლუციონერი დემოკრატების, აგრეთვე თერგდალეულთა კვალდაკვალ წამოაყენა ლიტერატურის, ხელოვნების ხალხურობის პრინციპი. მისი აზრით, მწერლის სუბიექტურ შეხედულებას ანუ ტენდენციას მაშინ ექნება გამართლება, მაშინ მოიტანს სარგებლობას, როცა იგი გამოხატავს მწერლის არა ეწრო-პირადულ, სუბიექტივისტურ თვალსაზრისს, არამედ სრულად და ყოველმხრივ დაემთხვევა მოწინავე, რევოლუციური კლასების, ხალხის თვალსაზრისს და მათს მისწრაფებებს, მიმართულია ცხოვრების გარდაქმნისაკენ და მიზნად ისახავს, ერთი მხრივ, უარყოფითის, ძველისა და დრომოკმულის ლიკვიდაციას, ხოლო მეორე მხრივ, ახლის, პროგრესულისა და განვითარებადის მხარდაჭერას, დამკვიდრებას.

დიდი რუსი პოეტის ნ. ა. ნეკრასოვის ფასდაუდებელ დამსახურებელ ანტონ ფურცელაძეს ის გარემოება მიაჩნდა, რომ მისი პოეზია ხალხის გულისთქმას გამოხატავდა. „რუსების მეღექსეებში. — წერდა იგი. — თითქმის პირველი ნეკრასოვი იყო, რომელმაც მიაპყრა გონება თავის აღმზრდელ მსაზრდოებელ დაჩაგრულს ხალხს, შეუდგა ამ ხალხის ცხოვრების შესწავლასა, დაიწყო ლექსებში წარმოთქმა ხალხის გრძნობისა და იმის მდგომარეობისა, იმის მწუხარებისა და სხვა ვითარებებისა“. კრიტიკოსის აზრით, ეს იყო მისაბაძი საქციელი, ყოველი პოეტის, საერთოდ ყველა ხელოვანის პირდაპირი მოვალეობა და გულხმურვალედ მოუწოდებდა ქართველ ლიტერატორებს ხალხის სამსახურისაკენ.

ხალხურობის პრინციპი ქართულ ლიტერატურაში პირველად თერგდალეულებმა წამოაყენეს, როცა მათ ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით გადაწყვეტი იეროში მიიტანეს „მამების“ უაზრო, უდიდო ლიტერატურაზე და მოითხოვეს, რომ ხელოვნებას, კერძოდ ლიტერატურას გა-

მოესაზრა ცოცხალი სინამდვილე, ხალხის ინტერესები, ალერსი და გადწყვეტილებები, ამტკიცებდნენ ისინი, არ არის ცალკეულ პირთა კერძო საქმე, იგი არც გასართობია, არამედ მიღწერილი იდეური იარაღი, რომელიც ხალხს უნდა ემსახურებოდეს. ეს გახდა წყალგამყოფი ქელი, რომლის ერთ მხარეზე დარჩა „მამების“ დრომოკმული სენტრემენტალური-რომანტიკული, კონსერვატორული ლიტერატურა, ხოლო მეორე მხარეზე წარმოიშვა და სწრაფად იწყო განვითარება რეალისტურ-პროგრესულმა მწერლობამ. „დაე, — წერდა ილია ჭავჭავაძე, — ზოგიერთმა უნაყოფო პოეტმა ხელოვნების სახელითა უკუარიდოს პირი თავის ხალხის ცხოვრებასა, მეშვიდე ცას შეაჩეროს გაბეცებული თვლები და ბუღბულსავით უაზრო შეგვნა დაიწყოს და აღარ გაათვოს, ჩვენ იმათთან საერთო გზა არა გვაქვს“.

თერგდალეულებთან ერთად „მამების“ ლიტერატურის წინააღმდეგ გაილაშქრა აგრეთვე ანტონ ფურცელაძემ, რომელიც სიკვდილამდე მტკიცედ იცავდა დებულებას, რომ ლიტერატურა და ხელოვნება ცხოვრებას, სინამდვილეს უნდა ასახედნენ და ხალხს ემსახურებოდნენ. უკვე 1863 წელს სტატიამ „ქართული ლიტერატურა“ მან მწვავედ დასცინა იმ ლიტერატორებსა და ლიტერატურის „მოყვარულთ“, რომლებსაც საზოგადოების, ხალხის სამსახური კი არ აინტერესებდათ, არამედ საკუთარი განდიდება, თავის გამოჩენა და, ამრიგად, მწერლობას მიიჩნევდნენ ცალკეულ პირთა კერძო და არა საზოგადოებრივ საქმედ.

ვინ იცის, წერდა ანტონ ფურცელაძე, საიდან და რამდენნაირი თხზულება არ მოსდის „ცისკრის“ რედაქციას, რომლებზეც მათს ავტორებს „გაუბრტყელე-ბიათ სხვილის ასოებით ჩინი, ტიტული, თავისა და მამის სახელი და გვარი“. ბევრი მათგანი, განაგრძობდა კრიტიკოსი, „ფულსაცა გზავნის, ოღონდ დაგვიბეჭდეო; ერის ამგვარ მწერალთაგანს ყველი და ერბო გამოეგზავნა ერთ ლექსის და-

შაბეკდათ... ბოლოს გამოდის, რომ ამათი აზრი ყოფილა, რომ თავის სახელი და გვარი დაბეჭდილი ნახონ. ეს ცოდვის კითხვა მარტო იმათს თავს არ არის, ეს ცოდვის კითხვა ბევრს ჩვენს ლიტერატორებსა სჭირს, რომელნიც სხვა საჭიროებასა არა ზედამენ, ვარდა თავის სახელის გამოჩენისა. რაკი მწერლობას ამ საზომით უცქერდნენ და სურდათ იგი პირადი სარგებლობისათვის გამოეყენებინათ, ანტონ ფურცელაძის სიტყვით, გასაკვირი როდი იყო, რომ „ლიტერატორები და ლიტერატურა სრულებით არ მისლევს ხალხის საჭიროებას და პბლაჟინან, ვითამ და შეიტყუთ, რომ მეც კაცი ვარ და ქვეყანაში ურევიაო“.

ეს მით უფრო მიუტყვებელი იყო, რომ გარკვეული სოციალურ-პოლიტიკური პირობების გამო ქართულ ლიტერატურას განსაკუთრებული როლი უნდა შეესრულებინა ქართული ხალხის ცხოვრებაში. სწორედ მას უნდა ეყისრა იდეოლოგიური ბელადისა და წინამძღოლის მისია და არა საზოგადოებრივი ცნობიერების რომელიმე სხვა ფორმას. აი ამიტომ წერდა ანტონ ფურცელაძე: „პირველი ღონისძიება, რომ სწორე გზაზედ დაეყენებინა ჩვენი საზოგადოება და აეხსნა იმისთვის სიმართლისა და სიმართლის ვითარება და კანონები, იყო ლიტერატურა“. ლიტერატურა უმჯველად უნდა მიშველებოდა ამ მდგომარეობაში საზოგადოებას. მაგრამ „მამები“ არ დაგვიდევდნენ ლიტერატურის ამ განსაკუთრებულ როლს, მის საზოგადოებრივ დანიშნულებას და კვლავ და კვლავ თხზავდნენ უაზრო და ცრუ ოცნებებით სავსე ნაწარმოებებს, ისიც თარგამოსის ენით.

არა, ამ გზით ვერ წავიდოდა ქართული ლიტერატურა, ვერ შეასრულებდა თავის წმინდა მოვალეობას ხალხის, ერის წინაშე. ხალხს, საზოგადოებას სჭირდებოდა არა ცრუ ოცნებები და უაზრო ლექსები თუ მოთხრობები, არამედ მეტბოლო, რევოლუციური სულისკვეთებით გაჟღერებული ლიტერატურა, რომელიც უჩვენებდა მათ სწორ გზას და დაეხმარებოდა უკეთესი მომავლისათვის ბრძო-

ლაში: „ლიტერატურის ვალაიანდრე — რომ სხვა წერდა ანტონ ფურცელაძე, — რომ სხვა და სხვა ჭეშმარიტის და ძლიერის საბუთებით უმტყცებდეს ხალხსა და საზოგადოებასა საზოგადო სასარგებლო საქმეზედ დაღვომასა და უნდა უხსნიდეს რაში მდგომარეობს ის საზოგადო სასარგებლო საქმეები, შეეხოს ყოველ რიგს საზოგადო საჭიროებასა და აცნობოს მკითხველს იმისი ვითარება, შეეხოს ხალხის ცხოვრებასა და უჩვენოს ყოველი მხარე ამ ცხოვრებისა. ხოლოდ მაშინ ექნება ლიტერატურას ჭეშმარიტი სასარგებლო მნიშვნელობა“.

იმის მისაზამ მაგალითად, თუ რას და როგორ უნდა ემსახურებოდეს ლიტერატურა, როგორ უნდა ასრულებდეს დაცისრებულ მოვალეობას, ანტონ ფურცელაძე ასახელებდა რუსულ რევოლუციურ-დემოკრატიულ და რეალისტურ ლიტერატურას, კერძოდ, ნეკრასოვის, გოგოლის; გრიბოედოვისა და სხვ. შემოქმედებას. ნეკრასოვის უდიდესი დამსახურება ის იყო, წერდა ანტონ ფურცელაძე, რომ „პირველი თითქმის იმან დაიწყო ლექსებში სასარგებლო აზრების გაყვანა და დაიწყო ცდა, რომ ლექსები არ ყოფილიყო ცარიელი ლექსები — უაზრო და უსაგნო, როგორც მანამდინა სწერდნენ ხოლმე; იმან თითქმის ყოველს თავის ლექსს ჩაუდგა სული, სახავდა ამ ლექსებში სხვა და სხვა სურათები, სხვა და სხვა დარღსა და ვარამს დაზარულებისა და ცდილობდა ლექსების ისე ცხოვლათ დაწერასა და იმათის აზრების ისე ცხოვლათ გამოსახვას, რომ მოეყვანა მკითხველი გრძნობაზედ და ჩაეფიქრებინა ის ამ ლექსში გამოყვანილ აზრზედ“. მისივე სიტყვებით, ნეკრასოვზე აღრე ამ საქმეს — „საზოგადო მდგომარეობის“ ასახვასა და „სასარგებლო აზრების გაყვანას“, ოღონდ არა პოეზიაში, ხელე მოჰკიდეს გრიბოედოვმა და გოგოლმა. მაღე მათ უამრავი მიმდევარი გაუჩნდათ, უპირველეს ყოვლისა კი ახალგაზრდობას შორის. „ყმაწვილმა თაობამ, — შენიშნავდა ანტონ ფურცელაძე, — მაშინვე ცხოვლათ იგრძნო სარ-

გებლობა ამ გვარის წერისა და, თითქმის ყოველმა ახალმა მწერალმა იწყობაძე ამ ორი მწერლისა. ბოლოს მარტო ცარიელი სურათების სახეასაც არ დასჯერდნენ და დაუწყეს ამ გვარს თხზულებებში სხვა და სხვა სასარგებლო აზრების ჩასახვაცა... ასე რომ თითქმის მთელი რუსული ლიტერატურა დადგა ამ ზემოთ მოყვანილს სასარგებლო გზასა და ნამეტნავათ დაწინაურებული ყმაწვილი თაობის წარმომადგენელნი მწერალნი“.

ანტონ ფურცელაძე დიდი კმაყოფილებით აღნიშნავს, რომ რუსულ ლიტერატურაში გაბატონებულმა ამ ახალმა მიმართულებამ კეთილნაყოფიერი გავლენა მოახდინა ქართულ მწერლობაზეც და საქართველოშიც დაიწყო მძლავრი მოძრაობა ხალხის ცხოვრებასთან ლიტერატურის დახლოებისა და მაღალი იდეურობისათვის. სხვანაირად არც შეიძლება და მომხდარიყო. „რათან ჩვენი ყმაწვილი თაობა არის აღზრდილი ამ უკანასკნელს რუსის მწერლების შკოლაში, — წერდა ანტონ ფურცელაძე, — ამისთვის საკვირველი არ არის, რომ ესევე სასარგებლო მიმართულება მიიღო ჩვენმა ლიტერატურამაც. ავთ არის, თუ კარგათა, ჩვენი ყმაწვილი მწერალნი ცდილობენ, რომ იმათი თხზულებები არ იყვნენ მკითხველის ტყუილათ დროის წამართმევნი“.

ამრიგად, ანტონ ფურცელაძე, ლიტერატურისაგან მოითხოვდა აესახა ცხოვრება და გაეცრელებინა პროგრესული იდეები, ე. ი. ყოფილიყო ხალხისათვის სასარგებლო. ხალხურობისა და უტილიტარისმის ეს პრინციპი, რომელიც სათავეს იღებს რუსულ რევოლუციურ-დემოკრატიულ ესთეტიკაში, გახდა ქართველი კრიტიკოსის ერთ-ერთი წამყვანი, სახელმძღვანელო პრინციპთაგანი. მას მტკიცედ სწამდა, რომ ის, რაც სასარგებლო არ არის, არც საჭიროა. თუ კი მხატვრული ნაწარმოები არაფერს არ ეუბნება მკითხველის სულსა და გულს, არ განუმარტავს სიცოცხლის აზრს და ადამიანის მოვალეობას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ე. ი. თუ არაფერს არ ასწავლის, ანუ, ნ. გ. ჩე-

რნიშევისკის გამოთქმა რომ ვიხსოვით, არ არის „ცხოვრების სახელმძღვანელო“ და „შეთხზულია მხოლოდ დროის მოსაკლავად, თავის შესაქცევად, ასეთი თხზულება ვერავითარ საარგებლობას ვერ მოუტანს საზოგადოებას და, მამასადამე, არც საჭიროა. „ჩვენ ამ აზრთან ვართ, — წერდა ანტონ ფურცელაძე, — რომ ამგვარი უნაყოფო თხზულებების კითხვისა, ისევე კაცმა თამაშობაში დრო გაატაროს — ისა სჯობიან“.

რაკი ხელოვნება სასარგებლო უნდა იყოს, პროგრესულ იდეებზე ზრდიდეს მკითხველებს და აწვდიდეს მათ „ცხოვრების სახელმძღვანელოს“, მწერალი, ხელოვანი შეუძლებელი იყოს გულგრილი მოქალაქე თავისი ქვეყნისა, ინდივიდუალურად განწყობილი ხალხის ბედისადმი და გულცივად ჰკრეტიდეს ცხოვრების მოვლენებს, სარკესავით უსულგულოდ ასახავდეს სინამდვილეს. „მწერალი, — ამბობდა ანტონ ფურცელაძე, — არის მოძღვარი და წინამძღვარი საზოგადო აზრისა, მაჩვენებელი საზოგადოების საველი გზისა“. ამის გამო, თავისთავად ცხადია, არ კმარა ხელოვანმა მოვცეს ცხოვრების „უმი სურათი“. ამავ დროს იგი მოვალეა მკითხველს, საზოგადოებას უჩვენოს მომავლის გზაც, ასწავლოს, თუ რა უნდა გააკეთოს ცხოვრების გარდასაქმნელად, რადგან სწორედ ცხოვრების გარდაქმნა, მისი სამართლიან სოციალურ საწყისებზე აშენება ყველა ხალხისა და მთელი კაცობრიობის უმთავრესი ამოცანა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ხელოვნება უპირველეს ყოვლისა და უპირატესად უნდა იყოს პოლიტიკურად ტენდენციური. აღნიშნავდა რა იმ უტილიტეტულ ფაქტს, რომ „კაცობრიობას ყველაზედ უფრო უჭირს თავისი დღევანდელი ცხოვრებისა და მომავლის გაუმჯობესება, რომ კაცი გამოვიდეს დღევანდელი ეკონომიური, სოციალური, ზნეობრივი და გონებრივი ტყვეობიდან“, ანტონ ფურცელაძე დაასკვნდა: „დღევანდელს მწერლობრივ ხელოვნებას უნდა ჰქონდეს სახეში უფრო პოლიტიკური აზრი, უნდა ჰქონდეს სახეში დავრდომილი და დაცე-

მული კაცობრიობა ჩააგდოს გონებაში, გააცნოს იმას თავისი თავი, თავისი გარემოება, თავისი ღირსება, თავისი უფლებანი კაცთა შორის“.

ამით აიხსნება, რომ ანტონ ფურცელაძეს, როგორც წესი, ის მხატვრული ნაწარმოები მოსწონდა, რომელშიც მკაფიოდ და მკვეთრად იყო გამოხატული მწერლის პოლიტიკური ტენდენცია, რომელშიც მწერალი არა მარტო ასახავდა უარყოფითს მოვლენას და გამოთქვამდა პროტესტს, არამედ ამასთან ერთად უჩვენებდა მკითხველს ბოროტების დაძლევისა და სიკეთის გამარჯვების გზას. „შილენ-არის საუკეთესო თხზულებათ ითვლება ვილჰელმ-ტელლი, — წერდა იგი, — რომელშიც ჰყავს გამოყვანილი მტარვალთა დამონაგებული ხალხისა და იჩენება წამალს ამისას. ის ვილჰელმ ტელლისა და სხვა შვეიცარიის გმირი პირების გამოყვანილ ეძახის ქვეყანას, რომ მტარვალთ ძალის ძლევა ძალით შეიძლება... და ამ პიესით, რომელიც საესეა ტენდენციებით და იდეებით, შეიძინა შილენერმა თანასწორი სახელი საუკეთესო მწერალთა ქვეყანაზედ. ბაიერის გენი ხომ მხოლოდ თავისი მაღალი იდეებითა და ტენდენციებით გაითქვა ქვეყანაზედ. როდესაც იმის თხზულებას არა აქვს ამგვარი აზრი, არცა ვინკი კითხულობს, და ცოტაცა აქვს იმას ამგვარი ნაწერები. თითქმის მთელს იმის ნაწერებში ცხადია და ნათლად, რომ ბრმა გონებისთვისაც კი გასაგებია, არის გაყვანილ ტენდენციები: დაამხეთ ძველი კერპები, ძველი წესები, ძველი წყობილებანი; ყოველივე ესენი არიან ჩვენი შემედარი გონების აშენებულნიო. აიღეთ მისი „კაინი“, „მანფრედი“, „ჩაილდ ჰაროლი“, „დონ ჟუანი“, „მაზუა“ და გადით „შილონის პატიმრებამდის“, „ებრაულ მელოდიამდის“ და ნახავთ, რომ ის ამ თხზულებათ იმიტომ კი არა სწერს, რომ მარტო სურათი გიჩვენოთ, სწერს იმიტომ, რომ გაიყვანოს თავისი წინათ აღებული აზრი, რომელიც იმას ამ დაწერამდის კარგი აწონ-დაწონვით უცნია ან საენებელ ან სასარგებლო აზრათ და უნდა

თავისი ნაწერებით ან შეაფასოს შეაყვაროს მკითხველებს, რომ მით ისინი დააყენოს კეთილ საქმესა და გზაზედ. და აქ ის აშკარად, ცხადად როგორც პირათ აგიტატორი, როგორც გატაცებული თავისი აზრებით პუბლიცისტი პირ და პირ გეძახით: აი ეს არის ქვეყნის დამლუპველი, აღიმართენით ამაზედ ყოველი თქვენი ძალით და დაამხეთ ძირიანათაო“.

აი ასეთი აშკარა და ცხადი ტენდენციურობისათვის იბრძოდა ანტონ ფურცელაძე, როცა მწერალი არ კმაყოფილდებოდა სურათის „ნეიტრალურ“ ჩვენებათ და გამოდიოდა ბედნიერი მომავლისათვის აქტიურ მებრძოლად, ახლისა და პროგრესულის გაბედულ აგიტატორად და პროპაგანდისტად. მისი უმაღლესი მიზანი, უპირველესი სურვილი იყო ლიტერატურას ხალხის ინტერესების, ეპოქის მოთხოვნილებათა შესაბამისად გადაეხალისებინა თავისი შინაარსი, შეეცნო თავისი მაღალი საზოგადოებრივი დანიშნულება, დიდი სახალხო ამოცანები, რომლებიც მის წინაშე იდგნენ. ჩვენი ძველი მწერლობა, ამტკიცებდა ანტონ ფურცელაძე, იმით იყო კარგი, იმით მოიპოვა ხალხის სიყვარული, რომ ღროს, ეპოქას მისდევდა, გამოხატავდა საზოგადოების ინტერესებს და აკმაყოფილებდა მის მოთხოვნილებებს. „ჩვენი მწერლების ნაწერი და ნათარგმნები, — წერდა იგი, — ეთანხმებოდნენ და იყვნენ ზედ გამოჭრილი ხალხის აზრსა და იმის ცხოვრებაზედა“.

მაგრამ ლიტერატურა, ისევე როგორც ხალხი, საზოგადოება ერთ ადგილზე ხომ არ დგას, წინ მიდის, ვითარდება და ამას კვალთაზე შინაარსსაც იცვლის. „მამების“ სენტიმენტალურ-კლასიციზტური ლიტერატურა სწორედ იმით იყო ცუდი, რომ არ ითვალისწინებდა ცხოვრებაში მომხდარ ცვლილებებს, არ სდევდა ქამთა ცვლას და შორს იდგა საზოგადოების საჭიროებისაგან. როგორც სინდიკატიზმი იყო თერმომეტრი ვერ გრძნობს ტემპერატურის ცვალებადობას, ისე ვერ გრძნობდა იგი ხალხის სატიკივარს და არ



ზრუნავდა მისი ნათელი მომავლისათვის. საჭირო იყო ძველი გზის დაგდება და ანტონ ფურცელაძეც აქეთვე მოუწოდებდა როგორც ლიტერატურას, ისე საზოგადოებას. „ზღაპრებისა და ტკბილი ლექსების წერის დრო წარვიდა. ახლა დრო არის ჩვენც (ე. ი. საზოგადოება — მ. ქ.) ბავშობას და ცელქობას თავი დავანებოთ, შეუდგეთ გონების მოძრაობის ფიქრსა, გამოვიდეთ ჩვენი ტკბილი გარინდებულის განცხრომიდამა და ვცნაოთ, რომ ჩვენც წუთისოფლის შეილები ვართ და მინამ წუთისოფელში ვართ და კაცნი გვქვიან, ვიზრუნოთ წუთისოფლისათვის და ვიცხოვროთ კაცურათა“.

ეს გზა, რომელსაც ანტონ ფურცელაძის აზრით, უნდა დასდგომოდა ქართული ლიტერატურა, იყო ერთადერთი სწორი გზა. იგი მოასწავებდა ახალი, რეალისტური მიმართულების დამკვიდრებას ქართულ მწერლობაში, რასაც გააფთხებდა

ეწინააღმდეგებოდნენ „მამები, მამები, ბიც ებლაუჭებოდნენ თეორიულ ნება ზელოვნებისათვის“, ქადაგებდნენ უიდეობას ლიტერატურაში და გადაჭრით უარყოფდნენ ხალხურობისა და უტილიტარიზმის პრინციპებს. ამიტომ თეორიის „ზელოვნება ზელოვნებისათვის“ დაძლევას პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭებოდა რევოლუციურ-დემოკრატიული ესთეტიკის, კრიტიკული რეალიზმის გამარჯვებისათვის ბრძოლაში. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამ დიდ საქმეში ანტონ ფურცელაძემ მეტად თვალსაჩინო წვლილი შეიტანა, ამასთან მან წინა პლანზე წამოსწია და განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო მკვეთრად გამოხატულ კლასობრივ-პოლიტიკურ ტენდენციურობას, — ხალხურობის პრინციპს და მიიჩნია ისინი წამყვან ელემენტებად ლიტერატურის განვითარებაში.



ჯეორგი აკაიშვილი

თუმანიშვილების ოჯახი და „აგვისმედი ნაკი“

გასული საუკუნის ცნობილი ქართველი მოღვაწის მიხეილ თუმანიშვილის ოჯახი გამოირჩეოდა თავისი კულტურით, განათლებითა და პროგრესული მსოფლმხედველობით. მ. თუმანიშვილი იყო XIX საუკუნის ერთ-ერთი თვალსაჩინო პუბლიცისტი და პოეტი. დიდა მისი როლი საგლეხო რეფორმის განხორციელებაში. მას გარკვეული წვლილი მიუძღვის აგრეთვე ბანკის დაარსებაში. ამავე დროს თუმანიშვილი ეწეოდა ლიტერატურულ საქმიანობასაც. მისი სხარტი ფელეტონები, რომლებიც ხშირად იბეჭდებოდა იმდროინდელ პრესაში („ცისკარი“, „დროება“, „ზავაკასი ვესტნიკი“, „ტიფლისკი ვესტნიკი“), მუდამ გამოირჩეოდა აქტუალური თემატიკით. მიხეილი ცხოველ ინტერესს იჩენდა ქართული თეატრალური ცხოვრებისადმი. შეიძლება ითქვას, რომ ის იყო ქართული წარმოდგენების პირველი კრიტიკოსი.

მამის ლიტერატურული საქმიანობა განაგრძო მისმა ქალიშვილმა ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთელმა. იგი იყო გამოცემული და რედაქტორი პირველი ქართული საბავშვო ჟურნალისა „ჯეიკი“, გ. წერეთელთან ერთად რედაქტობდა აგრეთვე ყოველკვირეულ პოლიტიკურ-ლიტერატურულ გაზეთს „კვალი“. ანასტასია თუმანიშვილის ინიციატივითვე თბილისში დაარსდა მასწავლებელ და

აღმზრდელ ქალთა საერთოერთო დახმარების საზოგადოება. გარდა ამისა, ანასტასია წერდა საბავშვო ლექსებსა და მოთხრობებს, ეწეოდა მთარგმნელობასაც.

მ. თუმანიშვილის უფროსი ვაჟი — გიორგიც ცნობილი ჟურნალისტი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე იყო. თავის ძმებთან ერთად იგი ხელმძღვანელობდა იმ დროისათვის პროგრესულ ჟურნალ „ნოვოე ობოზრენიეს“, იყო ქართული თეატრის აღდგენის ერთ-ერთი ინიციატორი.

გიორგის ძმას ვასილ თუმანიშვილს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი წვლილი ქართული თეატრის აღორძინებაში მიუძღვის. 1886-1888 წლებში იგი მუშაობდა რეჟისორად ქართულ თეატრში. ამავე დროს იყო ქართული დრამატული საზოგადოების ერთ-ერთი დამაარსებელი. ვ. თუმანიშვილი თვითონაც ხშირად მონაწილეობდა წარმოდგენებში და წარმატებით ასახიერებდა სახასიათო და კომიკურ როლებს.

მ. თუმანიშვილის უმცროსმა შვილმა კონსტანტინემაც გარკვეული ამაგი დასდო ქართულ კულტურას. 1881-1904 წლებში იგი იყო „ნოვოე ობოზრენიეს“ გამომცემელი. გარდა ამისა, მონაწილეობდა რუსეთის გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების მუშაობა-

ში. სიცოცხლის ბოლო წლებში იგი ხშირად აქვეყნებდა პოლიტიკური ხასიათის წერილებს.

რაც შეეხება მ. თუმანიშვილის უფროს ქალშვილს ბაბალეს, ნაადრევმა სიკვდილმა მას ხელი შეუშალა საკუთარი წვლილი შეეტანა ქართული კულტურის განვითარებაში. ბაბალემ მოასწრო მარტო რკინიგზის გამომგონებლის გეორგ სტეფან-სონის ბიოგრაფიის შედგენა, რომელიც მხოლოდ მისი სიკვდილის შემდეგ, 1876 წელს გამოიცა. სამაგიეროდ, ბაბალე თუმანიშვილმა დაგვიტოვა საინტერესო ეპისტოლარული მემკვიდრეობა, რომელიც მისი ნათელი გონებისა და კრიტიკული ნიჭის საუკეთესო დადასტურებას წარმოადგენს.

როგორც ვხედავთ, მიხეილ თუმანიშვილის მთელი მრავალრიცხოვანი ოჯახი აქტიურად მონაწილეობდა იმდროინდელ საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში. ამიტომ თუმანიშვილთა პირადი წერილები მდიდარ მასალას იძლევიან XIX საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების შესასწავლად.

თუმანიშვილების ეპისტოლარული მემკვიდრეობიდან განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს 1871-1875 წლებით დათარიღებული წერილები. სწორედ ამ პერიოდში გიორგი თუმანიშვილი ოდესაში სწავლობდა. სამშობლოსა და ოჯახს მოცილებულ გიორგის მამა და დამები სისტემატურად და დაწერილებით აცნობდნენ თბილისში მომხდარ ყოველ მნიშვნელოვან ამბავს. მათ წერილებში შეხედებით მსჯელობას იმდროინდელ ქართულ მწერლობაზე, პრესასა და თეატრზე, საოჯახო ლექციებზე, ბანკის დაარსებაზე, „არტისტული წრის“ საქმიანობაზე და სხვ.

ამეგრად ჩვენ მიზნად ვისახავთ თუმანიშვილების გამოუქვეყნებელი წერილების მიხედვით მკითხველს მივაწოდოთ ზოგიერთი საინტერესო ცნობა „არტისტული წრის“ მუშაობის შესახებ.

აქვე საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ: ამ წრის საქმიანობაზე გამახვილებული

აქვს ყურადღება მიხეილ ხელთუბნელს თავის წიგნებში: „წარსულიდან მომავალ თუმანიშვილის ცხოვრება და მოღვაწეობა“, და „საბავშვო ლიტერატურის მოამაგე. ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთლის ცხოვრება და მოღვაწეობა“. რადგანაც მიხეილ ხელთუბნელი თავის თხზულებებში, საზოგადოდ, და, კერძოდ, ამ საკითხთან დაკავშირებითაც ძირითადად თუმანიშვილების მიწერ-მოწერას ეყრდნობა, ამიტომ ჩვენ ვეცადეთ გავგეგოვალისწინებინა თუმანიშვილების სწორედ ის წერილები, რომლებიც ხელთუბნელს თავის წიგნებში არ გამოუყენებია!

* * *

70-იან წლებში თბილისის კულტურულ ცხოვრებას ძირითადად ე. წ. „არტისტული წრე“ (შემდეგში თბილისის წრედ წოდებული) წარმართავდა. ეს წრე სისტემატურად აწყობდა საჯარო ლექციებს, საუბრებს, დილა-საღამოებს, მასკარადებს, წარმოდგენებს და ა. შ. წრის მონდომებულმა და ენერგიულმა მუშაობამ სასურველი ნაყოფი გამოიღო. შესამჩნევად გამოცოცხლდა საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრება.

1871 წ. შემოდგომაზე „არტისტული წრის“ თავისნობით დიდმა ქართველმა მეცნიერმა ივანე თარხნიშვილმა თბილისში წაიკითხა პოპულარული ლექციები ფიზიოლოგიაში. ამ ლექციებმა დიდი გამოხმაურება პოვა იმდროინდელ პრესაში. რეცენზენტების უმეტესობა მაღალ შეფასებას აძლევდა თარხნიშვილის ლექციებს და გამოთქვამდა დამსწრე საზოგადოების საერთო აღფრთოვანებას.

1871 წ. 22 ოქტომბერს ოდესაში ბაბალე თუმანიშვილი ამის თაობაზე წერდა გიორგის: „მომიწინება არ მყოფნის, სანამ არ გადმოგცემ იმას, რითაც დაინტერესებულია თბილისის საზოგადოების

1 თუმანიშვილების პირადი საარქივო მასალა, მათ შორის წერილებიც, დაცულია საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტში. ყველა წერილი დაწერილია რუსულ ენაზე. ქართული თარგმანი ჩვენ გვეკუთვნის.

უმრავლესობა. ეს არის სწორედ მედი-
ცინის დოქტორის თარხანოვის ლექცი-
ები. 18-ში დანიშნული იყო პირველი
ლექცია. წინასწარ შევიძინეთ ბილეთები,
რომლებიც იყიდებოდა უნომროდ, პროგ-
რამასთან ერთად. ჩვენ გავემართეთ აღ-
რიანად, რათა საუბრეთსო ადგილები და-
გვეკავებინა, მაგრამ, როდესაც შევედით,
პირველი რიგები უკვე დაკავებული იყო.
მანც გამოვძებნეთ კარგი ადგილები.
ლექციისათვის გამზადებული იყო ის და-
რბაზი, სადაც წარმოდგენები იდგმება
ზოლმე. და დაიჯერებ, ის მთლიანად გა-
ჭედილი იყო ხალხით. ამბობენ, ერთი
სამ საათზედაც კი მოსულა იმისათვის,
რომ პირველ რიგში დაეკავებინა ადგი-
ლი... იგი ლაპარაკობდა ძალიან უბრალო,
ყველასათვის გასაგები ენით. ლექციის
თემა იყო — რისგან წარმოიშვება მოქმე-
დება. ლაპარაკი იყო კუნთების, ნერვებისა
და ნერვული ცენტრების შესახებ.
ამასთანვე უჩვენებდა ცდებს. მთელ
დარბაზში დაჰქონდათ გაკვეთილი ბაყა-
ყები, ძაღლის თავიდან ამოკვეთილი ტე-
ნი. საზოგადოება უმეტესად ქალებისა,
ქალებისა და ოფიცერებისაგან შედგებო-
და. ლექციის დასასრულს ყველა მიკრო-
სკოპებს ეცა. თვითონ თარხანოვი ხალხ-
ში გაერია და ვისაც რამე არ ესმოდა,
მას მიმართავდა. ჩვენ იქ დიდხანს დავრ-
ჩით. შეეხედით მედიკიშვილს,¹ მესხმა²
გამოფატრა და გაკვეთა ბაყაყი და გვიჩ-
ვენა მთელი მისი შიგნეულობა. საზოგა-
დოდ, ყველა კმაყოფილი დარჩა და მო-
უთმენლად ელოდებოდა მეორე ლექციას“.

თარხანოვილის შემდეგი ლექციებიც
თბილისის საზოგადოებამ ცხოველი ინ-
ტერესით მოისმინა. მცოდნე და გამოც-
დილი მეცნიერი თვალსაჩინოების გამო-
ყენებით, სადა, უბრალო და ყველასათ-
ვის გასაგები ენით სულ უფრო და უფ-

რო ფართო აუდიტორიას მიმართდა.
„პირველ ლექციას, — წერს იმავე წლის
10 ოქტომბერს ანასტასია გიორგის, —
ბევრი ხალხი დაესწრო, შემდეგ ლექცი-
ებზე კი ტევა არ იყო არტისტული კლუ-
ბის დარბაზში. ის თვითონ კითხულობს
ნათლად, უბრალოდ (სულაც არა პოეტუ-
რად, როგორც ამას მოელოდა ზოგიერ-
თი) ...რადგანაც ბილეთის ფასი ძალზე
უმნიშვნელოა, ამიტომ ღარიბებმაც და
მდიდრებმაც ერთნაირად მოიყარეს თა-
ვი მოსასმენად“.

ამავე ფაქტს აღნიშნავს ბაბაღე თუმა-
ნიშვილიც: „...ერთი სიტყვით, ყველა ძა-
ლზე დაინტერესდა, ისეთი ყურადღებით
უსმენდნენ მუდამ. რაც შეეხება მე, უნ-
და ვთქვა, რომ ამ ლექციებმა გამაძლიერ-
ეს. რამდენი რამ საეჭვო და გაუგებარ-
ი ახსნა მან ფიზიოლოგიიდან“.

ბაბაღე თუმანიშვილის ამავე წერილე-
ბიდან ვგებულობთ, რომ მეორე ლექცი-
ის შემდეგ მსმენელებს თარხანოვილისა-
თვის მიუთრთმევიათ ადრესი, რომელშიც
თხოვდნენ, კიდევ წაეკითხა ლექციები.
მეცნიერს თანხმობა განუცხადებია.

თუმანიშვილების წერილები გვამც-
ნობს, რომ ივ. თარხანოვილის ლექციის
გარდა თბილისის „არტისტულ წრეში“
ხშირად იკითხებოდა ლექციები მეცნიე-
რების სხვადასხვა დარგიდანაც (ისტორია,
ბუნებისმეტყველება, პოლიტეკონომია,
ქიმია, მათემატიკა, პედაგოგიკა, ლიტერა-
ტურა). ლექტორთა შორის წერილებში
დასახელებული არიან ბოკი, მოძალევესკი,
მოლჩანოვი, გორდივესკი, ივანოვი, სკო-
როვი, სიმონოვიჩი, სტადლინი, ტრაჩე-
სკი, ანდრეას არწრუნი, მაგრამ ამ ლექ-
ტორთა ლექციების მეცნიერული ღონე,
როგორც ჩანს, ზოგ შემთხვევაში თუ-
მანიშვილების და საერთოდ მოწინავე სა-
ზოგადოების მოთხოვნილებას ვერ აკმა-
ყოფილებდა. კერძოდ, მოლჩანოვის ლე-
ქციის შესახებ 1874 წლის 19 მარტს ანა-
სტასია გიორგის წერდა: „რომელია
ადვოკატი მოლჩანოვი გამოვიდა სცენა-
ზე პოლიტიკური ეკონომიის შესახებ. პი-
რველ ლექციაზევე უსტვინეს მას, გაფ-
ხუციანდა და მეორედ არ წაიკითხა“.

1 იგულისხმება პეტრე მედიკიშვილი,
ცნობილი ქიმიკოსი.

2 იგულისხმება სერგეი მესხი, ცნობი-
ლი ჟურნალისტი, გაზ. „დროების“ რე-
დაქტორი.

მაშაყც ლექტორებთან ერთად თუმა-
ნიშვილები საგანგებოდ ასახელებენ აგ-
რეთვე ერთ ქალ ლექტორს — მაღამ
სემიონოვიჩს, რომელსაც თბილისში კე-
რძო საბავშვო ბალი ჰქონდა და რომე-
ლიც, როგორც ჩანს, ხშირად აწყობდა
ლიტერატურულ საღამოებს. ქალი ლექ-
ტორი იმ დროისათვის, რა თქმა უნდა,
იშვიათი მოვლენა იყო, მაგრამ უკვე ეს
ერთი ფაქტიც მოწმობს, რომ XIX საუ-
კუნის 70-იან წლებში ქალი უკვე ჩნდე-
ბოდა ასპარეზზე.

„არტისტული წრე“, როგორც ეს ანა-
სტასია თუმანიშვილის წერილიდან ჩანს,
გარკვეულ ყურადღებას უთმობდა ქალ-
თა საკითხსაც: „წრემ გამოიწერა და უკ-
ვე იღებს 600 მანეთის წიგნებს, უმეტე-
სად რუსი მწერლების თხზულებებს; ამ-
ბობენ, ბევრი წიგნია აგრეთვე ქალთა
საკითხის შესახებ“.

ამ წლებში ქართველი ქალები არა მა-
რტო ინტერესით ადევნებდნენ თვალ-
ყურს იმდროინდელ საზოგადოებრივ-
კულტურულ ცხოვრებას, არამედ ცდი-
ლობდნენ თავადაც გამხდარიყვნენ ასე-
თი ცხოვრების უშუალო და აქტიური მო-
ნაწილენი. ასე, მაგალითად, როგორც ბა-
ბაღე თუმანიშვილის წერილიდან გვე-
ხურობთ, იმ დროის მოწინავე ახალგა-
ზრდა ქალებს: კეკე მელიქიშვილს (შემ-
დეგ ცნობილი ყურნალისტის ს. მესხის
მეუღლეს), ელენე ყიფიანს (დიმიტრი ყი-
ფიანის ქალიშვილს) და ეკატერინე თარ-
ხნიშვილს (შემდეგში გაბაშვილს) შეუდ-
გენიათ მთარგმნელთა წრე. ეს წრე მიზ-
ნად ისახავდა დროდადრო გამოქვეყნე-
ბინა ცნობილ მწერალთა და საზოგადო
მოღვაწეთა თხზულებების თარგმანები.

საინტერესო მასალას გვაწვდის აგრე-
თვე თუმანიშვილების ეპისტოლარული
მემკვიდრეობა თბილისის თეატრალურ
ცხოვრებაზე. 70-იანი წლების საქართვე-
ლოში, როგორც ვიცით, ქართული მუდ-
მივი დრამატული დასი არ არსებობდა.
იმ ხანებში თბილისის თეატრში ოპერას
თუ დრამატულ ნაწარმოებს უჩვენებდნენ
რუსულ ენაზე, ძირითადად მოწვეული ძა-
ლებით.

თუმანიშვილები თეატრალური ხელოვნ-
ების დიდი მოტრფიალენი ამიტომაც მათი ეპისტოლარული ცხოვრე-
ბის ერთ-ერთ მთავარ თემას თე-
ატრი წარმოადგენდა.

მიხეილის, ანასტასიას, ბაბაღეს, ვასი-
ლისა და კონსტანტინე თუმანიშვილების
წერილები საშუალებას გვაძლევს, თუ
მთლიანად არა, ნაწილობრივ მაინც გავი-
თვალისწინოთ თბილისის თეატრის რე-
პერტუარი მთელი ხუთი წლის მანძილ-
ზე (1871-1875 წლები).

თუმანიშვილების წერილებიდან ჩანს,
რომ თბილისის თეატრში ხშირად იდგ-
მებოდა როგორც დასავლეთ ევროპულ
(შექსპირი, მოლიერი, შილერი), ისე რუს
კლასიკოსთა (გრებოედოვი, ოსტროვსკი)
დრამატული თხზულებანი, აგრეთვე მსუ-
ბუქი ჟანრის ვოდევილები და ოპერეტე-
ბი. რეპერტუარი საშუალებას გვაძლევს
ვიმსჯელოთ იმის შესახებ, თუ რით საზ-
რდობდა თბილისის იმდროინდელი თე-
ატრალური საზოგადოება.

თუმანიშვილების წერილების საფუძ-
ველზე შესაძლებელია აღდგენილ იქნას
აგრეთვე რუსული დრამატული დასების,
თუ მთლიანი არა, ყოველ შემთხვევაში
ძირითადი შემადგენლობა. რუსი მსახიო-
ბებიდან, რომლებიც ამ ხუთი წლის მან-
ძილზე თბილისის თეატრში მოღვაწეობ-
დნენ, თუმანიშვილების წერილებში და-
სახელებული არიან: აბარინოვა, აგრამო-
ვი, ბოროდინი, ბრინსკი, კამენსკი, ლარი-
ნი, ლენსკი, მუზლინი, პრავედინი, პროტა-
სოვი, ყურიინი, სოკოლოვი, ფედოროვი,
იაბლოჩკინების მთელი ოჯახი და სხვ.
ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ თუმანი-
შვილთა ეპისტოლარული მემკვიდრეო-
ბა საკმაოდ მდიდარ მასალას შეიცავს
გასული საუკუნის 70-იანი წლების რუ-
სული პროვინციული დრამატული დასე-
ბის შესასწავლადაც.

ამავე 1871-1875 წლებში, გარდა რუ-
სული დრამატული წარმოდგენებისა და
იტალიური ოპერებისა, „არტისტულ
წრეში“ დროგამოშვებით იდგმებოდა ქა-
რთული წარმოდგენებიც: ამ წარმოდგე-
ნებზე თუმანიშვილების წერილები ზო-

გიერთ საინტერესო ცნობას გვაწვდიან. ასე, მაგალითად, 1872 წ. 5 იანვრით დათარიღებულ წერილში ბაბაღე თუმანიშვილი ატყობინებს გიორგის, რომ 3 იანვარს თბილისის „არტისტულ წრეში“ ქართულ ენაზე წარმოადგინეს ორი პიესა: მოლიერის „ძალად ქორწინება“ და ზ. ანტონოვის „ქმარი ხუთი ცოლისა“. „ყველანი კარგად თამაშობდნენ, — წერს ბაბაღე, — მაგრამ განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ყიფიანის ქალშვილი მეორე პიესაში პირველი ცოლის — იმერელი ქალის როლში. დარბაზი საესე იყო, იყო ბევრი აბლოდისმენტი. ირგვლივ კმაყოფილება სუფევდა. თეატრის შემდეგ ცეკვავდნენ ლეკურს, შემდეგ კი სხვა ცეკვებსაც. გვიან დავიშალენით“.

1873 წ. თებერვალში დავით ერისთავის რეჟისორობით ქართველმა სცენისმოყვარეებმა წარმოადგინეს ზ. ანტონოვის პიესა „მზის დაბნელება საქართველოში“. ამ წარმოდგენის შესახებ 16 თებერვალს ბაბაღე წერს გიორგის: „თამაშობდნენ სცენისმოყვარეები და საკმაოდ კარგად, მაგრამ რამდენი ხალხი იყო! ეს იყო წმინდა ეროვნული დღესასწაული“.

აღსანიშნავია აგრეთვე, სწორედ ამ პერიოდში, კერძოდ, 1875 წ. 4 აპრილს თბილისში მოეწყო პირველი ქართული სალიტერატურო და მუსიკალური საღამო, რომელშიც მონაწილეობდნენ ცნობილი ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, დიმიტრი ყიფიანი, რაფიელ და დავით ერისთავები.

ამ პირველი ქართული სალიტერატურო და მუსიკალური საღამოს შესახებ ვასილ თუმანიშვილმა 18 აპრილს აღფრთოვანებული წერილი გაუგზავნა გიორგის: „...რა სულ წარმოდგენის შესახებ ვიამბობ, სჯობს მოვიტხორო, თუ როგორ ბრწყინვალედ ჩატარდა ქართული ლიტერატურული საღამო. პირველობა ამ საღამოზე, რა თქმა უნდა, აკაკი წერეთელს

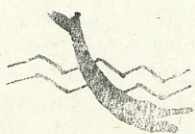
მიეკუთვნებოდა, შესანიშნავად კითხულობდა (ადვოკატის დილას და სტენოგრაფიულს). კარგად კითხულობდნენ აგრეთვე ილ. ჭავჭავაძე და დ. ერისთავი, თუმცა პირველს საძაგელი, დახშული ხმა აქვს, ასე რომ ძლივს ისმოდა ქანდაკაზე (მე ქანდაკაზე ვიყავი). კითხულობდნენ აგრეთვე დ. შ. ყიფიანი და რაფ. ერისთავი. განზრახული აქვთ კიდევ გამართონ ამდაგვარი ლიტერატურული საღამო...“

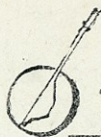
მართლაც, იმავე წლის 22 აპრილს, თბილისის საზაფხულო თეატრში მოეწყო მეორე ქართული კონცერტი, რომელშიც მონაწილეობდნენ ნ. აბგარიანი, ა. წერეთელი, ნ. ახვლედიანი, ი. დანდუროვი, რ. ერისთავი, პ. უმიკაშვილი, დ. ყიფიანი, გ. ჩიქოვანი და ი. ჭავჭავაძე. ამ კონცერტის შესახებ ანასტასია თუმანიშვილი 1875 წლის 25 აპრილს ასე წერდა გიორგის: „ამ ცოტა ხნის წინ იყო მეორე ქართული კონცერტი ვალხარისის! გარეშე. ამბობენ, იგი ნაწყენი იყო იმის გამო, რომ „დროებაში“ ყველაზე მეტად არ შეაქო.2 მის მაგივრად მონაწილეობდნენ უმიკოვი, ახვლედიანი, ჩიქოვანი და ა. შ. წარმოიდგინე, რა იქნებოდა, თუმცა კოტე, რომელიც იქ იყო, ყველას აქებდა“.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, თუმანიშვილების პირადი წერილები საკმაოდ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის, გასული საუკუნის 70-იანი წლების საქართველოს კულტურულ ცხოვრებაზე. კერძოდ ე. წ. „არტისტული წრის“ საქმიანობის შესახებ.

1 ივლისსმემა დავით ერისთავი.

2 მართლაც, „დროებაში“ (№ 44) მოთავსებულ რეცენზიაში ს. მესხი კონცერტის მონაწილეთაგან ყველაზე მეტად აქებდა აკაკი წერეთელსა და ილია ჭავჭავაძეს.





ქართული სცენის ნიჭიერი ოსტატი

გიორგი დავითაშვილის დაბადების 70 წლისთავის გამო

„ოთარანთ ქერივში“ გიორგის ყაით-ნებით მორთული საცვეთები, ქრელი წინდები და ლამაზად გაწყობილი ქალა-მანი აცვია. ამით დიდი ილია გვანიშნებს, რომ გიორგი სულეირად ფაქიზი, ბუნე-ბით მართალი ადამიანია და სამოსსაც ასეთსავე ფაქიზსა და მოხდენილს ატა-რებს. კონტად შეკერილი და სხეულზე მორგებული კოსტიუმი, გამართული და მტკიცე ნაბიჯი მიგვიჩივებს ამა თუ იმ პიროვნების ხასიათზე. ეს შედარება იმი-სათვის დამჭირდა, რომ მკითხველს მი-ვუთითო მსახიობ გიორგი დავითაშვილის გარეგნობაზე. მუდამ კონტად შეკერილი კოსტიუმი აცვია, პატარა შავი ბანტით, განუყრელი პენსნეით, თავაწეული, ღინ-ჯი, მაგრამ მტკიცე ნაბიჯით დადის. საუ-ბარში დარბაისელი და თავდაპირველი, თავაზიანი და დაკვირვებულა.

ასეთია გამოჩენილი ქართველი მსახი-ობი, საქართველოს სსრ სახალხო არტის-ტი გიორგი დავითაშვილი ახლაც, მისი ცხოვრების სამოცდათი წლისთავზე.

პირადად მე ოცდათი წლის მეგობრო-ბა მაქვს გიორგი დავითაშვილთან. აქედან ექვსი წელი ერთად ვმუშაობდით და არასოდეს არ მინახავს იგი გულმო-სული, ნაწყენი. შეიძლება რაიმე სწყე-ნოდა კიდევაც, მაგრამ ამას ვერავინ გა-

იგებდა, შეიძლება უჭირდა ზოგჯერ, მა-გრამ სხვას არ აგრძნობინებდა. არავის ახსოვს, რომ რეპეტიციაზე დაეგვიანე-ბინოს, სპექტაკლზე ყველაზე ადრე მო-დიოდა, გრიმს მუდამ საგულდაგულოდ გაიკეთებდა და კულისებში ელოდა სპე-ქტაკლის დაწყებას. არ ყოფილა შემთხ-ვევა, რომ გიორგი დავითაშვილი მოუშ-ხადებელი გამოსულიყოს სცენაზე, ან რო-ლი არ სცოდნოდა. რომელიმე პიესის წარუმატებლობის ან ჩავარდნის შემთხ-ვევაშიც რეცენზენტები ყოველთვის გა-მოყოფდნენ მას და სწერდნენ, მხოლოდ გიორგი დავითაშვილი იყო „ძველებურ ეშხეო“. და ეს ძველებური ეშხი მას ბოლომდე შერჩა, ყოველივე ეს ლაპა-რაკობს მის მაღალ პროფესიონალიზმზე, დიდ კულტურაზე, საქმის სიყვარულზე.

ერთ კერძო წერილში გიორგი დავი-თაშვილი მწერს: „ხომ იცი, როგორი უმოწყალოა სცენა, ის მოითხოვს მთელს შენს არსებას. სცენა აქტიორისთვის ყველაფერია და უნდა იწვოდეს მის საყე-თილდოდ“. და მართლაც, გიორგი დავითაშვილი ნამდვილად იწვოდა სცე-ნისათვის. სცენა იყო მისთვის ყველაფე-რი და ამ მხრივ იგი მისაბამია ყველა თაობისათვის. იგი შეიძლება შევადაროთ ჩვენს სასიქადაულო ნუტა ჩხეიძეს, რო-

გორც ნუცა, ისე გიორგი სცენის მართლ-მორწმუნე იყვნენ და ასეთებად დარჩნენ დღესაც.

გიორგი დავითაშვილი დაიბადა ქ. ბათუმში, 1893 წელს, გრიმორ მიხეილ დავითაშვილის ოჯახში. დამთავრა ბათუმის ვაჟთა გიმნაზია. ბავშვობიდანვე გატაცებული იყო თეატრალური ხელოვნებით. დაუკავშირა ბათუმში მყოფ რუს აქტიორსა და ანტრეპრენიორს ნიკოლოზ კრასოვს, რომლის დახმარებით 1913 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა პეტროვსკის სასცენო ხელოვნების სასწავლებელში. ჯერ კიდევ სასწავლებელში ყოფნისას გამოიჩინა თავი, როგორც ნიჟერმა, მონდომებულმა და ენერგიულმა ახალგაზრდამ. იგი არაერთხელ გამოსულა სცენაზე სასწავლებლის სპექტაკლებში და ყოველთვის იმსახურებდა მაყურებლისა და თეატრალურ მოღვაწეთა ყურადღებას.

1915 წელს, სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, გიორგი დავითაშვილი მიიწვიეს ტავანროვში, კრასოვის დასში, სადაც მან ერთი სეზონი იმუშავა და იმოგზაურა იუზოვკასა და იალტაში.

შემდეგ გიორგი მიიწვიეს კავკასიში, სადაც ერთი სეზონი იმუშავა. 1917-1918 წლებში იგი ორიოლის თეატრშია, ხოლო შემდეგ მოსკოვში გადის. 1919-1920 წლებში დავითაშვილი მუშაობდა თბილისის რუსულ თეატრში, ცნობილ „ტარტოს“ დასში. ამ დასში გიორგი დავითაშვილმა ორი წელი დაჰყო და ითვლებოდა წამყვან მსახიობად. რუსული თეატრის სცენაზე მის მიერ განსახიერებული როლებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია: რასკოლნიკოვი (დოსტოევსკის „ანაშაული და სასჯელი“), ვლუხოცევი (ანდრეევის „დღენი ჩვენი ცხოვრებისა“), ჟადოვი (ოსტროვსკის „შემოსავლიანი ადგილი“), აქტიორი (გორკის „ფსკერზე“), არმანი (დიუმას „მარგარიტა გოტიე“), ერეკლე (სუმბათაშვილ-იუჟინის „ღალატი“), ნაპოლეონი (სარდუს „მადამ სან-ჟენი“), ჰენრიხი (ჰაუპტმანის „ჩაიბირელი ზარი“) და სხვ. ეს სახეები, რომელთა სცენური ხორცშესხმა ყველა

მსახიობის ოცნებაა, თავისთავად მოაქვს გიორგი დავითაშვილის მაღალ არტისტულ ღირსებებზე.

გიორგი დავითაშვილი მრავალჯერ მიიწვიეს პეტერბურგის თეატრში, მოსკოვში — კორშის თეატრსა და მცირე თეატრში. სუმბათაშვილ-იუჟინს არაერთხელ მიუმართავს გიორგისათვის, რომ „შენთვის მცირე თეატრის კარი მუდამ ღიაა“, მაგრამ გიორგი დავითაშვილს გული მიუწევდა მშობლიური ქართული თეატრისაკენ, ყველა მიწვევაზე უარი განაცხადა და სამუშაოდ თბილისის ქართული თეატრი აირჩია.

1920 წ. რეჟისორმა აკაკი ფალავან გიორგი დავითაშვილი ქართულ თეატრში მიიწვია. ეს ის დრო იყო, როცა ახლანდელი რუსთაველის სახელობის თეატრში თავმოყრილი იყო უზუცესი ვასო აბაშიძიდან იმ ახალგაზრდობით დამთავრებული, რომელმაც სასცენო ხელოვნების ცოდნა ჯაბადარის სტუდიაში მიიღო. ეს ახალგაზრდები იყვნენ ვ. ანჯაფარიძე, თ. ჭავჭავაძე, ა. ვასაძე, შ. ღამბაშიძე და სხვები.

1920 წელს გ. დავითაშვილი პირველად გამოვიდა ქართულ სცენაზე შ. დადიანის „გუმნადონში“ (მზრის უფროსი). მიუხედავად როლის წარმატებით შესრულებისა, მას ძალიან გაუჭირდა სიტყვიერი მასალის დამღევა, რადგან გადაჩვეული იყო ქართულ ენას. თავდაპირველად როლებს რუსული ასოებით უწერდნენ. მაგრამ მისმა გაუტეხელმა ნებისყოფამ და სიბეგიემ სწრაფად ათავისებინა ქართული ენა. იმავე წელს დ. ერისთავის პიესაში „სამშობლო“ ლევან ხმამაღალი როლი უნაკლოდ შეასრულა.

1920 წლიდან მოყოლებული დღემდე გ. დავითაშვილი განუწყვეტელი მუშაობს რუსთაველის სახელობის თეატრში. ამ თეატრში შეხვდა ის საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას და იმ დღიდან მხურვალედ მონაწილეობს ქართული თეატრის აღორძინებაში. მისი შემოქმედებითი წარმატებები განუყრელადაა დაკავშირებული რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრის სახელ-

თან, ორი დიდი ქართველი რეჟისორის კოტე მარჯანიშვილისა და სანდრო ახმეტელის სახელებთან.

1922 წლის 25 ნოემბერს რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრის სცენაზე კ. მარჯანიშვილის დადგმით წარმოდგენილ იქნა ლოპე დე-ვეგას „ცხვრის წყარო“. გაზეთი „კომუნისტი“ 1922 წ. 28 ნოემბრის ნომერში ამ დადგმის შესახებ წერდა: „საერთოდ ასეთი შესრულება ქართულ სცენას არ უნახავს და ამ სასწაულისათვის ჩვენ გვინდა მივესალმით მსახიობებს: თ. ჭავჭავაძეს, ე. დონაურს, ტ. აბაშიძეს, ა. იმედაშვილს, გ. დავითაშვილს, ა. ვსაძეს, უ. ჩხეიძეს, პ. კორიშელს, შ. ლამბაშიძეს, მ. ლორთქიფანიძეს — ყველას, მთელ ანსამბლს, რომლებმაც ასეთი შესაძლებლობისა და ენერგიის გამოჩენით საშუალება მისცეს რეჟისორ მარჯანიშვილს ასეთი გარდატეხა და, ვიტყვი, რევოლუცია მოეხდინა ქართული თეატრის ცხოვრებაში და გადაეჩინა დაღუპვას ის“.

გიორგი დავითაშვილი ამ სპექტაკლში ასრულებდა მთავარ როლს — ფრონდოზოს, რომელიც სპექტაკლის სული და გული იყო. გიორგის მოხდენილმა თამაშმა დიდად შეუწყო ხელი სპექტაკლის გამარჯვებას. ცნობილმა პოეტმა პაოლო იაშვილმა თეატრის მეორე იარუსიდან აღფრთოვანებული მისასალმებელი სიტყვით მიმართა კ. მარჯანიშვილსა და სპექტაკლის მონაწილეებს. ეს იყო ქართული საბჭოთა თეატრის, ქართველი მსახიობის ჭეშმარიტი ზეიმი და ამ ზეიმსა და სიხარულში განსაკუთრებული ადგილი ეკირა გიორგი დავითაშვილს.

1923 წელს ნინო დავითაშვილის საბენეფისოდ დაიდგა სარდუს „მადამ სანჟენი“, სადაც გ. დავითაშვილი თამაშობდა ნაპოლეონის როლს. გაზეთ „კომუნისტი“ (1923 წ. 6 მაისი) ვკითხულობთ: „გარეგნობა, გრიმი და ექსტრეუალაცია ნამდვილი ნაპოლეონისა იყო — საკმარისი იყო პირველი გამოსვლა: სცენაზე, რომ ჩვენ თვალწინ წარმოდგარჩეო კაცობრიობის საშინელი გენია, რომლის წინაშე შიშის ქრუანტელით იკეცებოდა

მთელი ევროპა. არცერთი ზედმეტად ლის გაქნევა, არცერთი უადგილო მამოღება თუ დადაბლება, მსახიობმა მოგვცა ნამდვილი სახე კორსიკელი სერჟანტის, რომელმაც საშინელ ომებში დაიმსახურა იმპერატორის სახელი და რომლის შექმნენილ შუბლზე ხანდახან სასიამოვნო ნაოქიც ვაიხსნებოდა. ეს როლი მთითხვეს მსახიობისაგან ნერვების უდიდეს დაჭიმვას, რომ ის დაუახლოვდეს ისტორიულ პიროვნებას და მთლიანე სახე მოგვეცეს მისი. ჩანს, რომ მსახიობს დიდი შრომა დაუხარჯავს ამ როლზე და სავსებით დაუშუშავებია ის. გიორგი დავითაშვილი გამარჯვებული გამოვიდა ამ საღამოს და გასაკვირი არ არის, რომ ნინო დავითაშვილთან ერთად ისიც იზიარებდა დაფინს გვირგვინს“. ვფიქრობ, აქ კომენტარი ზედმეტია. გ. დავითაშვილი მტკიცედ იტყვებს წამყვანი აქტიორის ადგილს რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრში.

ქართულ სცენაზე ჰამლეტს შესანიშნავი ტრადიცია აქვს. ვინ არ დამტკბარა თავის დროზე ლაღო მესხიშვილის მოხდენილი ჰამლეტით. საერთოდ, ჰამლეტი ყველა მსახიობის მისწრაფება და მიზანია. ლუწაჩარსკის მოხდენილი თქმით, „საუკუნიდან საუკუნეში დიდ, ძლიერ მსახიობებს დიდ პატივად მიაჩნია ერთ საღამოს მაინც ჰამლეტი გახდენა“. გიორგი დავითაშვილის ჰამლეტი სევდიანი და გატანჯული იყო იმ უსამართლობის მიმართ, რასაც ადგილი ჰქონდა კლავდიუსის სასახლეში. გაზეთი „კომუნისტი“ 1923 წლის 26 მაისის ნომერში აღნიშნავდა: „გ. დავითაშვილი როლს კეთილშობილური სტილით და მშვენიერი ნახევარი ტონებით ასრულებს, მისი შესრულება კეთილშობილურია ისევე, როგორც კეთილშობილურია მსახიობის მოხდენილი ფიგურა. მისი გრიმი და მიმიკა მშვენიერია. პათეტიკურ ადგილებში გ. დავითაშვილი იჩენს ტემპერამენტს, მაგრამ აქაც ყველაფერი ზომიერი და ლამაზია... რა მშვენიერია მისი ხმა. თამაშში ინტონაცია სჭარბობს და ეს ერთი დამახასიათებელი თვისებათაგანია მსახი-

ობის ნიქის. გ. დავითაშვილი ცოცხლობს სცენაზე“.

მომდევნო სეზონში გ. დავითაშვილმა შეასრულა გრიშას როლი შალკიაშვილის „უნიდაგონში“, შპიგელმენში — ვერდესის ამავე სახელწოდების პიესაში, კრი-სტანი — სინგის „გრიშაში“, გენტალი — შილერის „ვილჰელმ ტელში“, მინდია — „ლამარაში“ და სხვ.

ყველა ამ როლში გიორგი დავითაშვი-ლი დიდი წარმატებით გამოდიოდა. რე-ცენზენტები ქება-დიდებას ასხამდნენ მის მიერ შექმნილ მხატვრულ სახეებს: „და-ვითაშვილი ფენომენალურად თამაშობ-და“; „ყვავილებთან და ჩიტებთან მოუ-ბარი ვაჟკაცი; მისი რბილი, პლასტიური მოძრაობა, გარინდება, ბავშვური გუ-ლუბრყვილობა“; „ნამდვილი ტორეადო-რი“ და სხვა მრავალი. ამ დროისათვის გ. დავითაშვილი სცენის დასრულებული ისტატია.

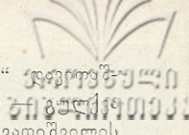
გენტალის მეტად საინტერესო მხატვ-რული სახე შექმნა გ. დავითაშვილმა ში-ლერის „ვილჰელმ ტელში“. ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“ (1927 წ. № 4) ამის თაობაზე წერდა: „გ. დავითაშვილი ერთი უკუღმართურობის არტისტოვანია ჩვენს სცენაზე. აუდიტორიას მისი არასდროს არ ეშინია, ყოველთვის დაჯერებულია, რომ მის ხელში როლი გამარჯვებული გამოვა. გენტალი ერთი პიროვნებაა. აქ სწრაფი გადასვლა ერთი განწყობილე-ბიდან მეორეში. კარგი კამერტონია სა-ჭირო, რომ შეცვლილი ტონი შეუმცდარად დაიჭირო, მისი სულიერი მოძრაობის და-წვრილებული ნიუანსები შენს ასპექტში გაატარო. დავითაშვილი ამას აღწევს. მი-სი სევდა და მწუხარე ცრემლები მამის უბედურების გაგონებაზე... და შემდეგ შურისძიების გრძნობა. ეს უეცარი გა-დასვლა და შემდეგ გაშლილი ტემპერა-მენტი აუდიტორიას სწვდება გულში“.

რუსთაველის თეატრში სულ უფრო ფართოვდებოდა რევოლუციური რეპერ-ტუარი. „რლევას“ მოჰყვა კირშონის „ქართა ქალაქი“ და შანშიაშვილის „ან-ზორი“. სანდრო ახმეტელმა „ანზორის“ დადგმით შექმნა მთელი ეპოქა ახალ

ქართულ საბჭოთა თეატრში. „ანზორი“ შესანიშნავად იყო შერწყმული ფორმა და შინაარსი. რიტმის გააზრებული გამო-ყენებით მიღწეული იყო დიდი შინაგანი ეფექტი. „ანზორმა“ განაცვიფრა მოს-კოვისა და ლენინგრადის მაყურებელი, სა-ზღვარგარეთელი სტუმრები. ანზორს რუსთაველის თეატრში ორი შემსრულებ-ელი ჰყავდა — აკაკი ხორავა და გიორგი დავითაშვილი. ვისაც ერთხელ მაინც უნა-ხავს დავითაშვილი ანზორის როლში, არასოდეს დაავიწყდება ლალი და თავი-სუფალი მთის შვილი, მხიარული და მო-სიყვარულე ოჯახის მამა; მაგრამ რო-გორც კი გაიგებს საკუთარი სახლ-კარის გადაწყასა და ცოლ-შვილის ამოწყვეტას, ანზორი-დავითაშვილის დაგებული ღმუილი ურუანტელს ჰგვრდა მაყურე-ბელს. სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი, იგი უცებ წამოიჭრება ზეზე და შურის-ძიებით ანთებული თვალებით მოუწო-დებს ბრძოლისაკენ იმათ წინააღმდეგ, ვინც წვავს სოფლებს და ხოცავს უდანა-შაულო მოსახლეობას. „ანზორი“ იყო არა მარტო ქართული თეატრის ზეიმი, არა-მედ მთელი საბჭოთა თეატრის უდიდესი გამარჯვება.

„ყაჩაღებში“ გ. დავითაშვილი ასრუ-ლებდა ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პი-რის ფრანც მორისის როლს. ფრანცი იბრძვის ძალაუფლების ხელში ჩაგდე-ბისათვის, ჰკლავს თავის მამას, განდევნის ძმას და ყველა საშუალებას იყენებს გა-ბატონებისათვის. ყოველგვარი პათო-ლოგიის გარეშე სწვდება გ. დავითაშვი-ლი ფრანცის სულიერ სამყაროს. მოზღ-ვავეებული ტემპერამენტით, გულწრფე-ლობით, ღრმა ემოციურობით გადავყი-შალა მან ფრანცის მსოფლმხედველობა და ამ როლში დიდ გამარჯვებასაც მიაღ-წია.

მარტო ჩამოთვლაც საკმარისია იმ მხა-ტვრული სახეებისა, რომლებიც დიდი სიყვარულით გამოძერწა გ. დავითაშვილ-მა რუსთაველის სახელობის სახელმწი-ფო თეატრის სცენაზე: პლატონ კრეჩე-ტი კორნეიჩუკის ამავე სახელწოდების პიესაში, ზაალ ბარათაშვილი — შანშია-



შეიღის „არსენაში“, გარსია ლორკა — მდივნის „ალკაზარში“, ოთარ-ბეგი — სუმბათაშვილ-იუჟინის „ლაღატში“, შაპაბასი — შანშიაშვილის „გიორგი სააკაძეში“, მედოესკი — დარასელის „კიკვიძეში“, ონისე — ყაზბეგის „ხევის ბერგოჩაში“, ნეზნაშვი — ოსტროვსკის „უდანაშაულო დამნაშავენი“, ბოგდან ხმელნიცკი — კორნეიჩუკის ამავე სახელწოდების პიესაში, ბორის გოდუნოვი — სოლოვიოვის „დიდ ხელმწიფეში“, გლოსტერი — შექსპირის „მეფე ლირში“, ჟელეზნოვი — გორკის „ვასა ჟელეზნოვაში“ და სხვა მრავალი, რომელთა ჩამოთვლა შორს წავიყვანს.

ყველა ეს მხატვრული სახე შექმნილია დახვეწილი გემოვნებით, მაღალი კულტურით და ეპოქის ცოდნით, უბრალოებითა და სისადავით. რამდენი სიტბო და სიყვარულია ჩაქსოვილი თვითეთუ ამ მხატვრულ სახეში. ყველა მათ სათანადო შესწავლა და დამუშავება სჭირდება, რაც მომავლის საქმეა. ამ მხრივ გ. დავითაშვილი მისაბაძი მაგალითია ყველა თაობის მსახიობისათვის.

გ. დავითაშვილმა ღირსეული წვლილი შეიტანა ქართული კინემატოგრაფიის განვითარების საქმეშიც. 1922 წელს რეჟისორ პერესტიანის მიერ გადაღებულ კინოსურათში „სურამის ციხე“ დავითაშვილი ასრულებდა წერეთლის თავადიშვილის როლს. რეჟისორ ბარსეკის ფილმში „განდევნილი“ (ა. ყაზბეგის „მოძღვრის“ მიხედვით) გიორგი დავითაშვილმა განასახიერა ონისე. იგი მონაწილეობდა აგრეთვე კინოსურათებში: „ძინა ძაძუ“ (თათრახან დადგმულიანი), „თავადის ასული მერი“ (გრუშნიცკი), „გიორგი სააკაძე“ (კათალიკოსი), „დავით გურამიშვილი“ (სულხან-საბა ორბელიანი) და სხვ.

გიორგი დავითაშვილი თავის არტიტულ საქმიანობას შესანიშნავად ახამებს საზოგადოებრივ მოღვაწეობასთან. იგი რამდენჯერმე არჩეული იყო თბილისის მშრომელთა დეპუტატების საქალაქო საბჭოს დეპუტატად. 1934 წელს მას მიენიჭა საქართველოს სახალხო არტისტის საპატიო წოდება, დაჯილდოებულია სახელმწიფო პრემიით, ლენინისა და შრომის წითელი დროშის ორდენებით, მედალებით.

ქართველმა ხალხმა ფართოდ აღნიშნა საყვარელი მსახიობის დაბადების 70 და სასცენო მოღვაწეობის 50 წლისთავი. გიორგი დავითაშვილი დღესაც კვლავ ჩვეული ენერგიით ემსახურება ქართულ თეატრს.

მ. ხინიკაძე,

საქართველოს სსრ სახალხო არტისტი.



ქვემო
ნაწილი

პლატონი სიჭინავა

ბათუმის ნავსადგულის პოგო-ზიანკოდ
გამოსხარების შედეგების საკითხისათვის

რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ — 1878 წელს შედგა ბერლინის საზავო კონგრესი, სადაც რუსეთი იძულებული გახდა მიეღო მტრული იმპერიალისტური სახელმწიფოებისათვის ხელსაყრელი პროექტი ბათუმის პორტო-ფრანკოდ (თავისუფალ ნავსადგურად) გამოცხადების შესახებ.

ბათუმის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადება კარგს არაფერს უქადდა რუსეთის ეკონომიურ და პოლიტიკურ ინტერესებს. სამაგიეროდ ის მეტად ხელსაყრელი იყო ინგლისისათვის. რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ ინგლისმა და ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა თურქეთი სრულ ეკონომიურ კაბალაში მოაქციეს და დიდი ხარჯი მიიღეს. მაგრამ სან-სტეფანოს ხელშეკრულება (1878 წ.) ევროტწოდებული „აღმოსავლეთის საკითხის“ გადასაჭრელად რუსეთისათვის გაცილებით უფრო მომგებიანი გამოდგა, ვიდრე სხვა ონავარი იმპერიალისტური სახელმწიფოებისათვის. ამიტომ ისინი ბერლინის კონგრესზე საგარეო ურთიერთობაში გამარჯვების ახალ-გზებს ეძებდნენ. ინგლის-ამერიკის ბურჟუაზიამ რუსეთის წინააღმდეგ გააჩაღა ეკონომიური ომი „თავისუფალი“ საზაზრო კონკურენციის სახით. სწორედ ამ

მიზანს ემსახურებოდა ბათუმის ნავსადგურის პორტო-ფრანკოდ გადაქცევა. პორტო-ფრანკო ფართოდ უღებდა კარებს საზღვარგარეთულ საქონელს რუსეთის ვრცელი ბაზრებისაკენ, რასაც შეეძლო დიდი ზიანი მიეყენებინა რუსეთის ახალ-გაზრდა, მაგრამ საკმაოდ სწრაფად მზარდი ვაჭრობისა და მრეწველობისათვის. „თავისუფალ ქალაქად“ არსებობა აგრეთვე შეაფერხებდა ბათუმის ნავსადგურისა და საქალაქო მეურნეობის განვითარებას. იცოდნენ თუ არა რუსეთის სახელმწიფოს მესვეურებმა და მოწინავე ადამიანებმა ინგლისელ კოლონიზატორთა მიზანდასახულობის არსი? როგორც ჩანს, იცოდნენ.

ბერლინის კონგრესზე, რომელიც მთელი ერთი თვე გრძელდებოდა (1878 წ. 1 ივნისიდან 30 ივლისამდე), დიპლომატიური ბრძოლა ძირითადად ბათუმის საკითხის გარშემო მიმდინარეობდა. ინგლისი დაყენებით ეპოტინებოდა ბათუმს, ხოლო რუსეთს არავითარ შემთხვევაში არ სურდა დათმობაზე წასვლა.

„ბათუმის კრიზისიდან“ თავის დაღწევა ომით შეიძლებოდა, მაგრამ რუსეთი მაშინ ომისათვის მზად არ იყო. ინგლისელმა

დღივობაში, რა თქმა უნდა, ეს ძალიან კარგად იცოდნენ და ამიტომ აშკარად იმუქრებოდნენ ომით. რუსეთი იძულებული გახდა დათმობაზე წასულიყო და ბათუმი გამოეცხადებინა პორტო-ფრანკოდ, ე. ი. „თავისუფალ ნავსადგურად“.

პორტო-ფრანკოს რეაქციული არსი და მასთან დაკავშირებული მუშაობის საკითხი ჩვენ თავის დროზე გავარკვევით მონოგრაფიულ გამოკვლევაში („ბათუმის ისტორიისათვის“, 1958 წ.), მაგრამ რამდენადაც ეს საკითხი მეცნიერულ ყურადღებას იმსახურებს არა მარტო ბათუმის, არამედ საქართველოსა და მთელი რუსეთის იმპერიის ეკონომიური განვითარების ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისითაც, საჭიროდ მიგვაჩნია ადრე წამოყენებული დებულების განსამტკიცებლად ზოგი დატყობითი მასალა მოვიშველიოთ. მით უმეტეს, რომ ზოგი მკვლევარი საღისეოსიოდ თვლის დებულებას, რომ ბათუმის პორტო-ფრანკოდ აღიარება უარყოფით მოვლენას წარმოადგენდა რუსეთ-საქართველოსათვის. საკმარისია შევნიშნოთ, რომ ისეთ სოლიდურ გამოცემაში, როგორიცაა დიდი საბჭოთა ენციკლოპედია, მანამდე ცნობილ ლიტერატურაზე დაყრდნობით ნათქვამია, რომ ბათუმის ნავსადგურის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადებამ ერთგვარად ხელისშემწყობი როლი შეასრულა ქალაქის ზრდაში (ტ. IV, გვ. 309, 1950 წ.). რამდენადაც არსებული ლიტერატურიდან ირკვევა, მსგავსი მოსაზრება პირველად წამოაყენა სამხედრო ისტორიკოსმა ესაქემ, რაც შემდეგ მრავალჯერ გამეორეს ბათუმის ქალაქის თავებმა.

ჩვენი აზრით, ასეთი მტკიცებისათვის სათანადო საბუთი არ არსებობს. დოკუმენტების შესწავლა გვარწმუნებს, რომ საქართველოსა და რუსეთის პოლიტიკოსებმა და საზოგადო მოღვაწეებმა, ურთიერთისაგან განსხვავებული მიზნებს მიუხედავად, იმათათვის სწორი ანალიზი გაუკეთეს ბერლინის კონგრესის შედეგებს. ისინი მაშინვე მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ინგლისის მაქინაციების შედეგად შექმნილი პორტო-ფრანკო არ შეიძლება

და ხელსაყრელი ყოფილიყო ბათუმისა და, საერთოდ, რუსეთისათვის.

ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე, გაზეთ „დროების“ რედაქტორი ს. მენსხი, ითვალისწინებდა რა ინგლისელების მუხანათობას და იმ ზიანს, რომელიც აუცილებლად მოჰყვებოდა ბათუმის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადებას, გულისტკივილით წერდა:

„ტელეგრამამ გვაცნობა, რომ ბერლინის კონგრესს დაუთმოა ბათუმი რუსეთისათვის იმ პირობით, რომ ეს ქალაქი პორტო-ფრანკოდ ანუ თავისუფალი ნავსადგური შეიქმნეს და რუსეთს არ ექნეს იმის გამაგრების უფლება.“

პორტო-ფრანკო ანუ თავისუფალი ნავსადგური იმას ნიშნავს, რომ ყველა სახელმწიფოების ხომალდებს თავისუფლად შეეძლებათ ამ ნავსადგურში დგომა, მხოლოდ თავიანთი სავაჭრო და არა სამხედრო ხომალდებისა. მართალია, ბათუმი რუსეთის საკუთრება იქნება, მაგრამ იმას არ შეეძლება თავისი სამხედრო ფლოტი გააჩეროს იქ ანუ ციხეებითა და სხვა სიმაგრეებით გაამაგროს ეს ქალაქი.

რალა თქმა უნდა, რომ ბათუმის ამგვარი მდგომარეობით ყველაზე უფრო ინგლისელები ისარგებლებენ, რადგან იმათა აქვთ ყველაზე უფრო გაჩაღებული ვაჭრობა და მაშასადამე ბათუმში იქნება მხოლოდ რუსეთის გამგებლობა და სარგებლობა ბათუმისაგან, როგორც თავისუფალ პორტისაგან, როგორც ყოველგვარი საქონლის შესანახავ და გასაგზავნ-შესატან ადგილისაგან, ყველაზე უფრო მომეტებული ექნებათ ინგლისელებს.

თითქმის ყველა საგნების შესახებ ამგვარად იქცევა ბერლინის კონგრესი: ძირიანად საქმეს არ სწყევტს, უნდა ორივე მხარე დაეკმაყოფილოს, მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ამგვარი მოქმედებით არც ერთი მხარე არ დარჩება კმაყოფილი. ოსმალეთის დახმარებისათვის ამ კონგრესზე ინგლისმა ჩაიგდო ხელში დიდი მდიდარი და სტრატეგიული მხრით სსსარგებლო კონძული — კობრი.

ერთი სიტყვით, ბოლოს ის გამოდის, რომ რუსეთსა და ოსმალეთს შუა გავ-

ლილის ომიანობისაგან ყველაზე უფრო ინგლისმა გასარგებლა“ („დროება“, № 28, 1878 წ.).

რუსეთის დიპლომატიური წარმომადგენლობა ბერლინის კონგრესზე სასტიკ წინააღმდეგობას უწევდა სან-სტეფანოს ზღაშეკრულების გადასინჯვას და მთელი ენერგიით იბრძოდა რუსეთის სრულ საკუთრებაში ბათუმის გადმოხაცემად. ცნობილი რუსი დიპლომატი გორჩაკოვი, რომელმაც თავის მხარეზე გადაიტანა ევროპელი და ამერიკელი დიპლომატების წინააღმდეგ ბრძოლის მთელი სიმძიმე, ჯერ კიდევ აღრე. 1878 წლის გაზაფხულზე, სანამ ბერლინის კონგრესი შედგებოდა, კატეგორიულად მოითხოვდა ბათუმის, როგორც რუსეთისათვის ომის შედეგად ყველაზე უფრო ძვირფასი შენაძენის, დაუღწევს. გორჩაკოვის აზრით, „ომიანობამ რუსეთს მხოლოდ ერთი ნამდვილი სარგებლობა მოუტანა — ბათუმი—იმ ომიანობამ, რომელიც რუსეთმა მარტოდ-მარტო გასწია და რომელიც ასე ძვირად დაუჯდა. ამის გამო რუსეთი არამედ თუ მუქიდან არ იძენს ბათუმს, არამედ რუსეთს აქვს უფლება უფრო უმეტესი საფასური დაადვას ოსმალეთს“ („ივერია“, № 14, 1878 წ.).

ბათუმის ნავსადგურის, პორტო-ფრანკოდ გამოცხადებამ მეტად მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო არა მარტო რუსეთის ახალგაზრდა ვაჭრობა-მრეწველობა, არამედ თვით ოლქისა და ბათუმის მოსახლეობაც. ამის დასადასტურებლად მოვიშველით კიდევ ერთი დოკუმენტი, რომელიც შეუდგენია ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორს კ. კომაროვს 1880

წლის 6 აგვისტოს. ბათუმის ოლქის მოსახლეობის მუშაობად გადახვეწის გამო კომაროვი კავკასიის მთიელთა სამმართველოს უფროსს მოახსენებდა:

„მურღულის ხეობიდან მოულოდნელად მოსახლეობის 66 პრეტენტი გადასახლდა და ხალხი ახლაც მიდის, საიდანაც ჩანს, რომ დარჩენილთა მხოლოდ ნახევარი თუ დარჩება ადგილზე, რამაც მაიძულა თვით მე გამოემერკვია ამის მიზეზი.

მცხოვრებთა ყველა ჩვენება ადასტურებს შემდეგს, რომ ახალგაზრდების უმრავლესობა თურქეთის ბატონობის დროს მურღულიდან მიემგზავრებოდა კონსტანტინეპოლში, სადაც დგებოდნენ სხვადასხვა სამსახურში. ამ გზით ისინი რამდენიმე წლის განმავლობაში აგროვებდნენ ფულს, რის შემდეგაც მიდიოდნენ და იწყებდნენ ვაჭრობას. მათ საქონელი მიჰქონდათ ჭოროხის ხეობით. ზოგი მათგანი აგროვებდა 3-5 ათას ლირას, აწყობდა კარგ სახლ-კარს, ზოგჯერ 2-3 სართულიანს (ცხადია, აქ ლაპარაკია მოსახლეობის მცირე — გამიღრვების გზაზე დამდგარ ნაწილზე — ვ. ს.). ამჟამად მურღული ჩაკეტილია და გასაქანი არ ეძლევა მოსახლეობას“.

შემდეგ სამხედრო გუბერნატორი იძულებული იყო ელიარებინა:

„საზღვრებზე ჩვენი სამხედრო და საბაჟო საგუშაგოების მოწყობით, როგორც ჩანს, მცხოვრებნი კარგავდნენ ერთადერთ ბაზარზე გასასვლელს, რასაც ისინი თანდათან უნდა მიეყვანა აბსოლუტურ სიღატაკემდე.

ხოლო რაც შეეხება სხვა მიზეზებს, როგორც არის „რომ ხალხს სალდოებად წაიყვანენ ჯარში“, ცოლებს არ შეეძლებათ ცხოვრება თავისუფლად და სხვა ჭორებს განსაკუთრებული წონა არა აქვთ.

მოსახლეობა თავისი სურვილით არ ტოვებს თავის მდიდარ ბაღს, მრავალრიცხოვან ფეტკარს, საუცხოოდ დამუშავებულ მიწდრებს და კაპიტალურად აშენებულ 2-3 სართულიან სახლებს, ღირებულს ზოგჯერ რამდენიმე ათას მანეთად“ (საქ. ცსსა, ფონდი 416, აღწ. 3, საქმე 165, ფურც. 1-31).

1 ჩვენი შრომა „ბათუმის ისტორიისათვის“, რომელიც 1958 წელს გამოვიდა, 1956 წლიდან უკვე რეცენზენტებისა და საგამოცემლო ორგანოების ხელში იყო, როდესაც ჩვენგან დამოუკიდებლად, როგორც შემდეგ გავიგეთ, ახალგაზრდა მეკლევარმა ვ. ე. ართლაყვამ ერთ თავის საყურადღებო ბროშურაში პორტო-ფრანკოს საკითხზე გამოთქვა მოსაზრება, რომელიც ეთანხმება ჩვენს მტკიცებას.

ბათუმის სამხედრო გუბერნატორის კ. კომაროვის ამ წერილში კარგად ჩანს, თუ რა დიდი როლი შეუსრულებია პორტო-ფრანკოს ადგილობრივი მოსახლეობის მუჰაჯირად გადახვეწის საქმეში.

რუსეთის ეროვნული ბურჟუაზიის ინტერესების დამცემი „ნოვოროსიისკი ტელეგრაფი“ წერდა: „ის, რითაც შეუძლია ბათუმის პორტო-ფრანკომ თავი მოიწონოს, არის იქ გამეფებული ქაოსი. ბათუმი — ეს ქალაქი კი არა, რაღაც მახეა. თუ ზღვის სანაპიროდან ცოტაოდნეს გავივით, კისერში ჩავაგლეხებ ხელს და დაგიწყებენ ჩხრეკას. ბაზრისაკენ რომ გაიწევი, ისევ გაგჩხრეკენ. თუნდაც ცხვირსახოცისათვის ადამიანს განუკითხვად აჭარიმებენ რამდენიმეჯერ ოცდახუთი მანეთით. ასე, რომ ამ მხარეში არა თუ რაიმე ვაჭრობა, არსებობაც კი შეუძლებელია“ (№ 3149, 1885 წ.). მრავლისმეტყველი აღიარებაა.

ცნობილმა რუსმა ინჟინერმა და ეკონომისტმა ნ. ა. შავროვმა, რომელიც აღიარებულ სპეციალისტად ითვლებოდა და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ფოთის ნავსადგურის მშენებლობაში, ენერგიულად გაილაშქრა პორტო-ფრანკოდ ბათუმის გამოცხადების წინააღმდეგ. რუსული ნაოსნობისა და ვაჭრობის სიმპერატორო საზოგადოების კრებულისათვის 1884 წელს სპეციალურად შედგენილ წერილში მან დამაჯერებლად დაასაბუთა პორტო-ფრანკოს უარყოფითი როლი რუსეთის ვაჭრობა-მრეწველობის საერთო განვითარებაში და ამავ დროს მიუთითა, რომ თვით ბათუმის განვითარებისა და ეკონომიური დაწინაურებისათვის უპირველეს ყოვლისა აუცილებელი იყო მისი

განთავისუფლება ინგლისური ეკონომიური ბლოკადის ტყვეობისაგან.

„ბათუმის პორტო-ფრანკოს შესახებ“ ექვსწლიანმა გამოცდილებამ შეიქმნა წერდა ნ. ა. შავროვი, — რომ ბათუმის სავაჭრო განვითარება შეიძლება წარმართოს მხოლოდ ფოთის ვაჭრობის მოსპობის ხარჯზე, რაც, რა თქმა უნდა, არ უპასუხებს იმ ინტერესებს, რომლებმაც დიდძალი კაპიტალი შეიწირა ფოთის ნავსადგურისა და რკინიგზის მშენებლობაში“.

აი ასე უარყოფითად მოქმედებდა სამამულო ეკონომიკაზე პორტო-ფრანკო და, როგორც კი ამის საშუალება მიეცა, 1886 წლის 23 ივლისს, რუსეთმა პორტო-ფრანკო გაუქმებულად გამოაცხადა, რასაც აღშფოთებით შეხვდნენ ინგლისისა და სხვა ქვეყნების იმპერიალისტური წრეები და ბურჟუაზიული პრესა.

საგულგახეობა, რომ მაშინ, როდესაც საზღვარგარეთული ბურჟუაზიული პრესა აღშფოთებული იყო ბათუმის პორტო-ფრანკოს გაუქმებით, გაზეთი „ივერია“, გამონათქვამდა რა ქართველი ხალხის დიდ კმაყოფილებას, მოწინავე სტატიიში წერდა: „თუ სახეში მივიღებთ იმ გაქირვებასა და შეწუხებას, რაც მის გამო ხალხს ედგა, ვგონებ საბუთი გექონდეს სიხარულით მივეგებოთ პორტო-ფრანკოს გაუქმებას“ („ივერია“, № 140, 1886 წ.).

თუ ყველა ამ ზემოთ მოყვანილი დოკუმენტიდან სათანადო დასკვნას გამოვიტანთ, არ შეიძლება გავიზიაროთ მეცნიერებაში ერთხანს გავრცელებული მოსაზრება, რომ ბათუმის პორტო-ფრანკოს თითქმის რაიმე დადებითი როლი შეესრულებინოს ჩვენი ქვეყნის სამამულო ეკონომიკის განვითარებაში.



ნიუნის თარო

სასარგებლო მეცნიერული ნაშრომი

საკვ პროგრამაში აღნიშნულია, რომ კომუნიზმის გაშლილი მშენებლობის პერიოდში ინტენსიურად უნდა ვითარდებოდეს კვლევითი მუშაობა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დარგში, რომლებიც შეადგენენ საზოგადოების განვითარების ხელმძღვანელობის მეცნიერულ საფუძველს. პროგრამაში მეცნიერულად დასაბუთებულია კომუნიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნის გზები, რაშიც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება საწარმოო ძალთა და წარმოებით ურთიერთობათა შემდგომ განვითარებას და სრულყოფას. ეს კიდევ უფრო აძლიერებს ინტერესს დოცენტ მ. სტამბოლიშვილის წიგნისადმი „საწარმოო ძალებისა და წარმოებით ურთიერთობათა განვითარების დიალექტიკა სოციალისტურ საზოგადოებაში“, რომელიც ბათუმის სახელმწიფო გამომცემლობამ გამოსცა 1962 წელს.

ნაშრომის პირველ თავში — „საზოგადოების განვითარების კანონების ობიექტური ხასიათი“ გაანალიზებული მასალებით დასტურდება ისტორიული მატერიალიზმის დებულების ჭეშმარიტება იმის შესახებ, რომ მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების კანონების შესწავლის გასაღები უნდა ვეძიოთ არა ადამიანთა შეხედულებაში, არამედ საზოგადოების ეკონომიკაში. ამის გარეშე შეუძლე-

ბელი იქნებოდა საწარმოო ძალთა და წარმოებით ურთიერთობათა მიმართების მარქსისტულ-ლენინური გაგება.

მეორე თავია „საწარმოო ძალთა და წარმოებით ურთიერთობათა შორის დამოკიდებულება“, სადაც განხილულია, ჯერ, საწარმოო ძალების განმსაზღვრელი როლი წარმოების განვითარებაში, ხოლო შემდეგ, საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობებს შორის წინააღმდეგობის ხასიათი და მათი დაძლევის გზები.

მესამე თავში — „სოციალისტური საზოგადოების საწარმოო ძალთა განვითარების თავისებურებანი“ თანმიმდევრულად გაუთქვებულია საწარმოო ძალების რაციონალური განლაგების მნიშვნელობა, სოციალისტური საზოგადოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა, კომუნისტური წყობილების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა და განვითარება და სხვ.

მეოთხე თავი კი ეთმობა „სოციალისტურ წარმოებით ურთიერთობათა განვითარების თავისებურებათა“ განხილვას. საწარმოო ძალები და წარმოებითი ურთიერთობა ერთიანობაში ქმნიან წარმოების წესს. საწარმოო ძალები წარმოების ყველაზე მოძრავი და რევოლუციური ელემენტია. საწარმოო ძალები და წარმოებითი ურთიერთობანი უთანაბრიდ

გითარდებიან და ერთდროულად როდი იცვლებიან. წარმოების განვითარება იწყება ცვლილებებით საწარმოო ძალებში — უწინარეს ყოვლისა წარმოების იარაღების ცვლილებითა და განვითარებით, შემდეგ კი ხდება შესაბამისი ცვლილებანი წარმოებითი ურთიერთობის სფეროშიც. წარმოება შეიძლება შეუფერხებლად ვითარდებოდეს მხოლოდ მაშინ, მაშინ წარმოებითი ურთიერთობა შესაბამება საწარმოო ძალების ხასიათს. საწარმოო ძალთა ხასიათისადმი წარმოებითი ურთიერთობის შესაბამისობის რბივქტური ეკონომიური კანონი გამოხატავს აუცილებელ კავშირს და ურთიერთდამოკიდებულებას წარმოების ორ მხარეს შორის. რაკი წარმოიშვება წინააღმდეგობა საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობათა შორის, ის კი არ სუსტდება და ქრება, არამედ პირიქით, იზრდება და ძლიერდება საწარმოო ძალთა განვითარებისა და ზრდის გამო. საზოგადოებას არ შეუძლია დაბრუნდეს უკან, ისეთი საწარმოო ძალებისა, რომლებიც დრომოქმული წარმოებითი ურთიერთობის შესაბამისი იქნებოდა, თუნდაც ხელისუფლების სათავეში მდგომ კლასებს შეეცნოთ, რომ ეს მათი ხსნის ერთადერთი შანსია. ამიტომ ადრე თუ გვიან ღდება მომენტი ძველი წარმოებითი ურთიერთობის ახლით შეცვლისათვის. ეს შეცვლა ექსპლოატირულ საზოგადოებაში ხორციელდება რევოლუციით.

სავსებით მართალია ავტორი, როდესაც წერს, რომ წინააღმდეგობანი საწარმოო ძალებსა და წარმოებითი ურთიერთობებს შორის სოციალისტურ საზოგადოებაშიც ჩნდება. სწორი არ იქნებოდა გვეფიქრა, თითქმის განვითარების რომელიმე სტადიაზე მყარდება საწარმოო ძალთა და წარმოებითი ურთიერთობათა აბსოლუტური შესაბამისობა. ეს საზოგადოების განვითარების დასასრული იქნებოდა. სოციალიზმის დროს წარმოების საშუალებებზე არსებობს საზოგადოებრივი საკუთრება, რაც შეესაბამება წარმოების საზოგადოებრივ ხასიათს. ეს განპირობებს სოციალისტური წარმოების

განვითარების კანონზომიერებას. ზოგიერთი მკვლევარი

გაძლავი დროის განმავლობაში მეტადი-ზოგჯერ სწყვეტდა საკითხს საწარმოო ძალთა და წარმოებითი ურთიერთობათა შესაბამისობის შესახებ, ერთმანეთს უპირისპირებდა შესაბამისობას და წინააღმდეგობას. სარეცენზიო ნაშრომის ავტორი, იძლევა რა ამ მცდარი კონცეფციების კრიტიკას, მარჯვედ იყენებს ვ. ი. ლენინის მითითებას: „სრული შესაბამისობა ბუნების უმარტივეს მოვლენებშიც კი არ არის ხოლმე“ (თხზ., ტ. 21, გვ. 178).

სოციალისტური საზოგადოების ძირითადი წინააღმდეგობა, როგორც ამის შესახებ გიოტულობთ სარეცენზიო ნაშრომში, არის არაანტაგონისტური წინააღმდეგობა სოციალიზმის საწარმოო ძალებსა და წარმოებითი ურთიერთობათა შორის და იგი განსაზღვრავს სოციალიზმის ყველა სხვა არაძირითად წინააღმდეგობებს. ასეთი წინააღმდეგობა, დასძინს ავტორი, იარსებებს კომუნიზმის დროსაც, რადგან წარმოებითი ურთიერთობათა განვითარება საზოგადოდ ჩამორჩება საწარმოო ძალთა განვითარების სწრაფ ზრდას.

სოციალისტური საზოგადოების შემდგომი განვითარების აქტუალური პრობლემებია განხილული ნაშრომის უკანასკნელ, მეხუთე თავში: „სოციალიზმის კომუნიზმში გადაზრდის პერიოდში საწარმოო ძალთა და წარმოებითი ურთიერთობათა განვითარების კანონზომიერებანი“. აქ ავტორი თანმიმდევრულად განიხილავს სოციალიზმისა და კომუნიზმის, როგორც ერთი და იგივე საზოგადოებრივ ფორმაციის ორი სხვადასხვა ფაზის, საერთო და განმასხვავებელ ნიშნებს. ამ ფონზე იგი უფრო დამაჯერებლად ცხადყოფს კომუნიზმში გადაზრდის პერიოდში საწარმოო ძალთა და წარმოებითი ურთიერთობათა განვითარების კანონზომიერებებს. უთუოდ მისასალმებელია, რომ მკვლევარი-ფილოსოფოსი წარმატებით ართმევს თავს ეკონომიური ცხოვრების რთული პროცესების ანალიზს. ამის შედეგად წიგნში მაღალ თეორიულ დონე-

ზე დაძვრებული, მაგალითად, ისეთი ეკონომიური პრობლემა, როგორიცაა საკუთრების ორი ფორმის შერწყმა ერთიან კომუნისტურ საკუთრებად.

სარეცენზიო ნაშრომის მთავარი ღირსება ის არის, რომ იგი ეძღვნება სკკპ XXII ყრილობის გადაწყვეტილებებსა და პარტიის ახალ პროგრამას.

ნაშრომს ახასიათებს ზოგიერთი ნაკლიც. როგორც ცნობილია, საბჭოთა ფილოსოფიურ და ეკონომიურ ლიტერატურაში საწარმოო ძალების არსის გაგებაში მკვლევარები სხვადასხვა შეხედულებას აეიტარებენ. მოსალოდნელი იყო, რომ სარეცენზიო ნაშრომის ავტორი გაბედულად ჩაებმებოდა დისკუსიაში და ამ საკითხზეც გამოთქვამდა საკუთარ მოსაზრებას, მაგრამ მოლოდინი არ გამართლდა. იგი დაკმაყოფილდა დაპირისპირებულ კონცეფციითა მხოლოდ დაფორმულებით და არ სცადა თავისი აზრის გამოთქმა. ვფიქრობ, სცდებიან ავტორები, რომლებიც საწარმოო ძალთა ერთობლიობიდან ხელაღებით გამორიცხავენ

შრომის საგანს და საწარმოო ძალებს ორი ძირითადი ელემენტით წარმოგვიდგენენ. მოიგებდა ნაშრომი, რომ მასში მოცემული ყოფილიყო სოციალიზმის დროს მოქმედი სპეციფიკური და ზოგადი კანონების ცალკეული დახასიათება. ბუნებათმცნიერებისაგან საზოგადოების განვითარების კანონების თავისებურებების განხილვას მეტი ადგილი უნდა დათმობოდა. ნაშრომის ეკონომიური ნაწილის ნაკლია ის, რომ გვერდი აქვს ავლილი სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობის როლის ჩვენებას კომუნისტურ მშენებლობაში.

მიუხედავად ამ ნაკლოვანებისა, სარეცენზიო ნაშრომის გამოქვეყნება დადებითი მოვლენაა; იგი მნიშვნელოვნად ავსებს საწარმოო ძალებისა და წარმოებითი ურთიერთობის განვითარების გაშუქების საქმეში დღემდე არსებულ ხარვეზს.

დოც. ვ. გოგობლაძე.

პოეტის ლიტერატურული წერილები და ნარკვევები

საქართველოს ჟურნალისტთა კავშირმა გამოსცა პოეტ ანდრო თევზაძის „ლიტერატურული წერილები და ნარკვევები“.

ეს არ არის სქელტანიანი წიგნი, მასში არც მონოგრაფიულადაა შესწავლილი ცალკეულ მწერალთა შემოქმედება, მაგრამ მაინც აღძრავს გარკვეულ ინტერესს და იზიდავს მკითხველს. ეს უპირველეს ყოვლისა იმით აიხსნება, რომ ლიტერატურულ თუ უშუალო ცხოვრებისეულ მოვლენებზე გვესაუბრება პოეტი, რომელიც დიდი გულწრფელობით და ერთგვარი პოეტური აღმაფრენით გვაცნობს

თავის შთაბეჭდილებებს, ინტერესთა სამყაროს.

კრებულში მოთავსებული ლიტერატურული წერილები ცხადყოფენ, რომ ანდრო თევზაძე საკმაოდ კარგად იცნობს არა მარტო მშობლიურ, არამედ რუსულ და უცხოურ პოეზიასაც. მკითხველი აქ ნახავს ძლიერ გულთბილად დაწერილ მოკლე, მაგრამ სხარტ სტატიებს, რომლებშიც დახასიათებულია ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და რაფიელ ერისთავის, მაიაკოვსკისა და შანდორ პეტფის, ცნობილი ქართველი აშუღის იეთიმ-გურჯისა და ხელოსანი მგოსნის იოსებ დავითა-

შვილის, გამოჩენილი ქართველი პოეტის ალიო მირცხულავას პოეზია. აქვეა სტატიები კ. მარჯანიშვილის, უ. ჩხეიძის რეჟისორულ-აქტიორული მოღვაწეობის შესახებ და ზოგიერთი სხვა წერილი. მათი დიდი უმრავლესობა გამოქვეყნებული იყო ქართულ და რუსულ პრესაში.

ასევე საინტერესოა ანდრო თევზაძის ნარკვევები, რომელთაგან ორი ავტორს აჭარისათვის მიუძღვნია „ძმათა პირობა“ და „ფირუზისფერ სივრცეში“ (ორივე პირველად დაიბეჭდა გაზეთ „კომუნისტში“ 1959 წელს). პირველ ნარკვევში ავტორი გვაცნობს საზღვრისპირა სოფლების სარფისა და სხვ. კოლმეურნეთა შრომით მამაცობას, მათს წარმატებებს ახალი ცხოვრების მშენებლობაში, ხოლო მეორე ნარკვევი მოგვითხრობს ბათუმის სათევზამეურნეო დაწესებულებათა მუშაობის შესახებ. ეს უკანასკნელი ნარკვევი გასაგებად და მკაფიოდ გადმოგვცემს იმ ახალს, რასაც სათევზამეურნეო დაწესებულებანი ნერგავენ თევზის სამრეწველო მოშენებასა და თევზჭერის ტექნიკაში, ამასთან შეიცავს ბევრ საგულისხმო ისტორიულ ცნობას და შეუწელებელი ინტერესით იკითხება.

აღსანიშნავია, რომ თავის ნარკვევებში სხვა ავტორებისაგან განსხვავებით, ანდრო თევზაძე არ მოგვითხრობს მხოლოდ წარმატებებზე, იგი გვერდს არ უვლის არც ნაკლოვანებებს და გაბედულად ამხილებს მათ. ეს დამაჯერებლობას მატებს ნარკვევებს და მოწმობს, თუ რა ახლოს მიაქვს გულთან ავტორს კარგი და ცუდიც, როგორ უყვარს მას სოციალისტური სამშობლო, რომლის განუხრელი წინსვლა-განვითარებისათვის ზრუნვა სამართლიანად მიაჩნია თვითებული საბჭოთა პატრიოტის წმინდა მოვალეობად.

დასანანია, რომ ანდრო თევზაძის ნარკვევები უმთავრესად მოგზაურულ-მიმოხილვითია. კრებულში არ არის არც ერთი ე. წ. სიუჟეტური ნარკვევი, რომელშიც ჩვეულებრივ გადმოგვცემენ ხოლმე ერთ ამბავს, ერთ შემთხვევას. ასეთი ნარკვევები საშუალებას აძლევს მწერალს გვიჩვენოს არა მარტო ცხოვრება, არამედ ღრმად გახსნას ადამიანთა ხასიათი, გავაცნოს კომუნიზმის მშენებელთა სულიერი სამყარო. ვფიქრობთ, ანდრო თევზაძეს შეუძლია დაწეროს და მომავალში კიდევაც უნდა დაწეროს ასეთი მაღალმატრული ნარკვევები.

მ. ზიბირი.





საქართველო

მედიკალინა

მომთა როყვა

რაც ღათესა, ის მოიმაკა

(მაგიდას უზის ახალგაზრდა კაცი. შემოდის მოქალაქე. შემოაქვს ქაღალდები. შეხვე-
ული ხელი გულზე ჩამოუყილია).

მოქალაქე — გამარჯობათ, მე-
გობარო!

ახალგაზრდა — იცოცხლეთ, ბა-
ტონო!

მოქალაქე — თქვენთან ერთი
სათხოვარი მაქვს.

ახალგაზრდა — გვიბრძანეთ, ბა-
ტონო!..

მოქალაქე — მე ერთი საწყალი
კაცი ვარ... მეზობლებთან უთანა-
სწორო ბრძოლაში დამარცხებუ-
ლი.

ახალგაზრდა — რა მოგივიდათ,
ბატონო?

მოქალაქე — ა, ხომ ხედავ, მარ-
ჯენა ხელი მომტეხეს, აღარაფ-
რის დაწერა აღარ შემიძლია...
დღეში ას ფურცელს ვწერდი და
წარმოიდგინე ახლა ჩემი ტანჯვა-
გთხოვთ დამეხმაროთ, მე გიკარ-
ნახებთ, თქვენ დაწერეთ.

ახალგაზრდა — (საწერ-კალამი
მოიმარჯვა) კი, ბატონო..

მოქალაქე — ქაღალდზე არ შე-
გაწუხებთ... აი, აქა მაქვს, დღეს
გვეყოფა და ხვალ სხვა იყოს...

ახალგაზრდა — გვიბრძანეთ..

მოქალაქე — (კარნახობს) სსრკ
გენერალურ პროკურორს, ასლი...

ახალგაზრდა — ასე ზევით რა
გინდათ, ჯერ ადგილობრივს მიმა-
რთეთ.

მოქალაქე — სულერთია, იქი-
დან აქეთ გამოგზავნიან... მაგრამ
მაინც ასე სჯობს.

ახალგაზრდა — კეთილი, ბატო-
ნო.

მოქალაქე — ამით გაცნობებთ,
რომ ჩვენს ქალაქში ადგილი აქვს
მთელ რიგ უმსგავსოებას, მექრთა-
მეობას, კაცის კვლას, ბიუროკრა-
ტიზმს...

ახალგაზრდა — მოიცათ, მოი-
ცათ.. ასე როგორ შეიძლება?

მოქალაქე — გთხოვთ ტექსტი
არ დამიმახინჯოთ... როგორც გი-

კარნახოთ, ისე ჩაწერეთ... მაგალითად, № 2 აფთიაქის გამგე მფარველობს ექიმბაშ ღრიკაძეს, რომელიც შინ ამზადებს წამლებს და ხალხს ალევინებს...

ახალგაზრდა — მოიცათ... ეს რაღაც უცნაურია... თქვენ ჩივით უმსგავსოებაზე, კაცის კვლავ, მექრთამეობაზე და მერე გადადიხართ აფთიაქზე.

მოქალაქე — ეს კონკრეტული მაგალითია.

ახალგაზრდა — ბოდიში, მაგრამ მე ასეთ რამეში დახმარებას ვერ გავიწვევთ... (თავი მიჰნება წერას).

მოქალაქე — რა იყო, კაცო, ვერ ზედავ, ერთი საწყალი კაცი ვარ, მეზობლებთან უთანასწორო ბრძოლაში დამარცხებული და დამეხმარეთ, რა იქნება... ჩადექით ჩემს გაჭირვებაში.

ახალგაზრდა — მომიყევით, რა მოგივიდათ, რატომ მოგტყუებს მარჯვენა?

მოქალაქე — მაგაში მთელი საიდუმლოება ინახება, ეს სახელმწიფოებრივი საქმეა... ამიტომ მინდა თქვენი დახმარება.

ახალგაზრდა — ჯერ მითხარით და მერე დავწერ...

მოქალაქე — კარგი, ბატონო... მოგიყვები... სამალევი რა არის! ერთმა ჩემმა მეზობელმა მოიტანა რამდენიმე კილოგრამი დაფნის ნედლი ფოთოლი და ფანჯარაში ჩემი სახლის პირდაპირ გადმოჰქიდა. მე ხელად ავიღე ეჭვი, ის აპირებდა რუსეთში დაფნის გატანას. დაუყოვნებლივ ვაცნობე სათანადო

დო ორგანოებს. მოვიდნენ, შეამოწმეს და აღმოჩნდა, რომ ის დაფნა კი არა, წყავის ფოთოლები იყო...

ახალგაზრდა — მერე არ დაგსაჯეს?

მოქალაქე — რა იცოდნენ ვინ ვიყავი, საჩივარს ხელს არ ვაწერდი.

ახალგაზრდა — ეს ვინ ყოფილა!

მოქალაქე — მაგრამ მე არ მოვეშვი, ამ საქმეს პრინციპულად გავსდიე. თუ წყავის ფოთოლია, რად უნდა? რაში სჭირდება წყავის ფოთოლი? გავგზავნე საჩივარი ზედა ინსტანციებში, მოვიდნენ, ხელმოკრედ შეამოწმეს...

ახალგაზრდა — მერე?

მოქალაქე — მერე და გამოირკვა, რომ იქ მართლა წყავის ფოთლებია, მაგრამ რად უნდა ეს ფოთლები? ამაზე სამი დღე ვიფიქრე... მერე მივხვდი, რომ აქ რაღაც მამაძაღლობაა. ჩემი მეზობელი ეშმაკობს. სხვისი თვალის ასახვევად წყავის ფოთლებს ჰკიდებს ფანჯარაში, სახლში კი დაფნის ფოთოლს ინახავს რუსეთში წასაღებად...

ახალგაზრდა — არ გადამრიო, კაცო, შენ!

მოქალაქე — მე შევატყობინე ამის შესახებ ინსტანციებს, მოვიდნენ, მესამედ შეამოწმეს... ვერაფერი იპოვეს, ისევ წყავის ფოთლები! მივხვდი, რომ რაღაც მაინც ეშმაკობაა! რად უნდა სჭირდებოდეს წყავის ფოთლები? ალბათ,

რადაც წამალს ამზადებს... გავ-
გზავნე კიდეც სიგნალი...

ახალგაზრდა — საინტერესოა...
მერე, მერე?

მოქალაქე — მეოთხედ შეამოწ-
მეს ჩემი მეზობელი. ახლა უკვე
სააფთიაქო სამმართველოს კომი-
სიამ მეორე აფთიაქის გამგის ხე-
ლმძღვანელობით. ირგვევა, რომ
ჩემი მეზობელი მართლაც ამზა-
დებს წამალს თავისი შვილისათ-
ვის. მაგრამ კომისიამ არ მიიღო
ზომები, არ აუკრძალა წყავის ფო-
თლებიდან წამლების დამზადება.

ახალგაზრდა — მერე, მერე?

მოქალაქე — კიდეც გავგზავნე
სიგნალი და მეხუთეჯერ შეამოწ-
მეს მეზობელი...

ახალგაზრდა — რაო, რა უთხ-
რეს?

მოქალაქე — არაფერი, კიდეც
დაუსჯელი დატოვეს. ჰოდა, ის იყო
მეექვსე სიგნალს ვამზადებდი, შე-
მომცვინდნენ მეზობლები და მარ-
ჯვენა ხელი მომტეხეს...

ახალგაზრდა — ო, იმათ ვალებ!
ფრანკენშაინი
შინაირთქა

მოქალაქე — მეგობარო, შენ
ჯერ კიდეც არ იცი, რაშია საქმე...
ამიტომ გვზავნი ახლა გენერალურ
პროკურორთან... აფთიაქი ექიმ-
ბაშებს მფარველობს!

ახალგაზრდა — მოქალაქე...
თქვენთვის ხელის მოტეხა არ კმა-
რა! თქვენი საჩივრებით თქვენ სი-
ცოცხლეს უმწარებთ პატიოსან
ადამიანებს... ახლა წამოდით, მე
თქვენ შესაფერ აღვიღს მოგინა-
ხავთ.

მოქალაქე — თქვენ ვინ ბრძან-
დებით?!

ახალგაზრდა — წამოდით, წა-
მოდით, მე საზოგადოებრივი კონ-
ტროლიორი გახლავართ...

მოქალაქე — ნუ დამღუპავთ, ბა-
ტონო, ხომ ხედავთ, უთანასწორო
ბრძოლაში დამარცხებული ვარ...

ახალგაზრდა — არა, წამობრძან-
დით, წამობრძანდით! (გაჰყავს).



— ბორის ლაფრენევი ხომ იცით, ცნობილი დრამატურგი. იმის დასახელებითაა „ბერსენევი თამაშობდა. ყველაზე დრამატულ სცენაში მუცელი მოეშალა: ნუ გიკვირთ, სიღარბაისლე მოინდომა, წელზე შალი შემოიხვია, გამოწანწლული წელი დაიმსხვილა. მოულოდნელად ქინძისთავი გამოძვრა და... ერთი სიტყვით, მუცელი მოეშალა.

„სამუშალო სკოლის მეგობრობა პატიოსანი ლითონია, ბრწყინავს და არ იფანება“. — ის გავიფიქრე, რაც ყველას უფიქრია. მასპინძელს ახალმოსული კარგა ხანია არ ენახა, გვერდით მოისვა. დიასახლისმა ჭიქა და თევზი დაუდგა წინ.

— ესეც თამაშობდა. ალბათ, იქ შემოიყვარდა, საქმიან ვითარებაში. მასპინძელმა ცოლზე მანიშნა. ქალს ლოყები აეფაკლა.

„ახლაც ისე უყვარს, როგორც მაშინ, სკოლაში“, — გავიფიქრე.

— პროფესორი ზედგენიძე? ისიც ხომ თამაშობდა? — ახსენებს ვილაც.

— ზედგენიძე მეოთხე მეზღვაურს თამაშობდა. გემბანს ასუფთავებდა, ჩემს კაიუტას დარაჯობდა. გოდუნის მხარეს იბრძოდა, — მეუბნება მასპინძელი.

— პროფესორი მეზღვაურს თამაშობდა?! — ვიციანი მე.

— რად გიკვირთ? აკადემიკოსი დვალისვილი მეექვსე მეზღვაურს თამაშობდა, ენაბლუკუნას სიტყვა ვერ ვანდეთ. მე, ყველა ამ მეზღვაურის უფროსი, ბოცმანი ვიყავი! — თავს იწონებს მასპინძელი: — ჩემი კომანდა დღეს, ოცდახუთი წლის შემდეგ, რომაელების ფალანგაზე უფრო ძლიერად გამოიყურება: პირველი მეზღვაური სოფლის მეურნეობის გამოჩენილი ნოვატორია, დათიკო მშვიდობაძე თუ გაგიგონიათ. ცოტა გვარი არ უდგება, არც მთლად მშვიდობიანია. მეორე მინისტრია, მესამე — ქარხნის დირექტორი, მეოთხე — ხომ მოგახსენეთ, მეხუთე — ომში დაეცა: ვაჟაკი იყო. ბევრჯერ გაზეთებში დაწერეს... მისი მოგონებისა იყოს. — მასპინძელმა ჭიქას ტუჩი შეახო. ჩვენც სასმისები უსიტყვოდ ავწიეთ. — მეექვსე აკადემიკოსია, — გაიმეორა მან. — ამით გაწყვეტილი სასაუბრო ძაფი გააბა, უეცარი სევდა გაფანტა. ასე უნდოდა მასპინძელს და მეც იმ ძაფზე შეკითხვა ავაბი:

— გოდუნი? პიესის სული და გული?..

— აჯანყებულ მეზღვაურთა ბოზოქარი მეთაური, ტლუ ბიჭი; კაპიტანი ბერსენევი, ეს ბებერი ლომი, მან მიიმხრო.

— ვინ თამაშობდა?

— თამაზ მინდელი! — ამ სახელსაც სიყვარულით ამბობს. ყოფილი ბოცმანი.

— ახლა სად არის?

— ჩვენი რესპუბლიკის პირველი თეატრის მსახიობია.

— ასეთი მსახიობი არ გამოგონია!

- როგორ არა, ინსტიტუტის დამთავრების დღიდან იმ თეატრში.
- რატომ არ გამიგონია? — გავჭიუტდი.
- ჯერ როლი არ მიუღია.
- როგორ, ის ხომ გოდუნი იყო?!
- თეატრში ახლაც მეზღვაურებს თამაშობს.
- თეატრში ხშირად დავდივარ, რატომ ვერ ვცნობ? — იკითხა ბერ-
სენემა.
- მოხერხებული გრიმიორია, სახეს ოსტატურად იცვლის.
- ხმა? ხმით უნდა მეცნო...
- უსიტყვოდ თამაშობს.
- საოცარია. სკოლაში გოდუნი, თეატრში უსიტყვო მეზღვაური!
- მეზღვაურებმა თავიანთი გზები მოძებნეს, გოდუნი აღარ ჩანს! —
თქვა ბოცმანმა.
- ასეთია ხელოვნება, შეცდომას არ გაპატიებს. — თქვა ვილაცამ.
- რა კარგი მათემატიკოსი იყო!
- „ბერსენევი“ ჭიქას ჩააშტერდა.



62/190

შანი 40 კპპ.

ბიბლიოთეკა
საქართველოს
საბჭოთაო

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ლიტერატურული აჭარა“

ОРГАН АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ГРУЗИИ

ИНДЕКС 76118